

Sisimiuniit Kangerlussuarmut aqqusineq

Iluaqutissartaasa akornutissartaasalu
kingunerisinnaasaannik misissueqqissaarneq

Sisimiut Kommune

Sisimiuniit Kangerlussuarmut aqqusineq
- Iluqutissartaasa akornutissartaasalu kingunerisinnaasaannik misissueqqissaarneq
© Sisimiut Kommune
Sisimiut marsimi 2003-mi

Sisimiut Kommuneani naqiterneqarpoq.

Nalunaarusiaq ataani saaffiginnissuteqarnikkut pissarsiarineqarsinnaavoq:
Sisimiut Kommune
Postboks 1014
DK-3911 Sisimiut
Kalaallit Nunaat
E-mail: sisimiut@sisimiut.gl

Nalunaarusiaq PDF-fil-inngorlugu <http://www.sisimiut.gl/aqq> - mi aamma
pissarsiarineqarsinnaavoq.

Aaqqissuineq 2003-mi marsip 21-ani naammassineqarpoq.
*Maskiinativut, assiliinikkut allatigulluunniit nalunaarusiami uannga ilaannaanilluunniit,
tigusiffik nalunaarutigalugu, issuaaneq inerteqqutaanngilaq.*

Saqaani asseq Canada-mi Yukon-imi Haines-imeersuvoq, Yukon-illu Naalakkersuisuinit
inussiarnersumik atorsinnaatitaalluni.

Imarisai

IMARISAI	3
NAATSUMIK OQAATIGINERA	5
SIULEQUT	11
TUNULIAQUTAA	11
KINGUNERISINNAASANIK MISISSUEQQAARNAISSAP AAQISSUUNNERA	11
AQQUSERNGUP PIORSAAVIGINEQARNERA	13
AQQUSERNGIT PILLUGIT TUNULIAQUTAQ	13
ISSITTUMI AQQUSERNGIT	14
NUNATSINNI AQQUSERNGIT	17
NUNATSINNI ATTAVEQARNEQ PILERSUINERLU	18
KANGERLUSSUARMIIT SISIMIUNUT AQQUSINEQ	20
INERNILIIGALLARNEQ.....	23
AQQUSINEQ QANOQ ITTOQ	25
NUNAP QAAVATA SILALLU PISSUSII.....	25
SANANEQARNERA KIISALU AKIA	30
INGERLATSINEQ ASERFALLATSAAALIUINERLU	34
ANINGAASALERSUINEQ	36
INERNILIIGALLARNEQ.....	41
TOQQAANNARTUMIK SUNNIUTIGISINNAASAI	43
ULLUMIKKUT ANGALLASSINERUP ALLANNGORTINNERA	46
ANGALLANNERMIK NUTAAMIK PILERSITSINEQ.....	53
INUAIQATIGIINNI SIPAARUTAASINNAASUT ALLAT	57
ANINGAASALIISSUTEQARNIKKUT MISISSUEQQAARNERUP INERNERA	58
INERNILIIGALLARNEQ.....	59
SUNNIUTEQAATAASINNAASUT	61
ILLOQARFIUP INNUTTAI	61
TAKORNARISSAT	63
INUUTISSARSIORNEQ	70
INERNILIIGALLARNEQ.....	79
AVATANGIISIT PILERSAARUSIORNERLU	81
AVATANGIISINUT TUNNGASUT	81
INATSISIT.....	86
NUNAANNAAP PILERSAARUSIORNEQARNERA	88
INERNILIIGALLARNEQ.....	94
INGERLARIAQQINNISSAQ	95
ATUAKKAT NAJOQQUTARINEQARTUT	97
ILANNGUSSAQ	101

Naatsumik oqaatiginera

Kingunerisinnaasanik misissueqqissaarnek una, Sisimiut Kangerlussuullu akornanni aqqusiniliorerup iluaqtissartaasa akornutissartaasalu misissoneqarnerinik imaqarpoq. Misissueqqissaarnermi pingaarnerusutigut makkuninnga naliliisoqarpoq:

- Inuiaqatigiit aningaasaqarnerat isigalugu aqqusineq inuiaqatigiinni kalaallini imminut akilersinnaassaaq.
- Aqqusineq Nunatsinnut tamarmut annertuumik iluaqtissiissaaq.
- Aqquserngup Nunatsinni angallaneq tamatigoornerulersissavaa, tikikkuminarnerulersissavaa aqukkuminarnerulersillugu akillu appartillugit.
- Immakkut sinerissami angallannermi Nunattalu avammut timmisartukkut atassuteqarnerani aqqusineq amigaataavoq.
- Aqquserngup takornarissat amerlanerusut akikinnerusumik Nunatsinnukarsinnaalersissavai Nunatsinnilu tamatigoornerusumik angallassinnaalersissallugit.
- Aqquserneq Nunatsinni pisiniarfinnut nioqutissanik nutaanik timmisartukkut nassiussanik akikillisaataassaaq.
- Aqqusineq Sisimiut Maniitsullu kommuuniini inuutissarsiutitigut siuarsaanernut ammaassissaaq, pingaartumik aalisakkat tarajoqanngitsut, aatsitassarsiornerit, erngup nukinga taamatullu sermeq imerlu minguitsut eqqarsaatigalugit.
- Aqqusineq tassaassaaq illoqarfiup Sisimiut nunaqarfiillu Kangerlussuaq Sarfannguillu attaveqaataat.
- Aqquserngup kingunerissavaa, maanna angallatsitsissutit mingutsitsineraniit mingutsitsinnginnerunissaaq.
- Aqqusineq 1960-ikkunnili inuiaqatigiit aningaasaqarnerat isigalugu imminut akilersinnaareersimavoq.

Qulaani naliliinerit naapertorlugit innersuussutigineqassaaq Sisimiut Kommuneata misissuisitsinini ingerlatiinnassagai, tamannalu sapinngisamik amerlasuunik suleqateqarnikkut ingerlanneqassasoq. Aallaqqaammut pisariaqarpoq makkunatigut misissueqqaarnissaaq:

1. Teknikikkut misissueqqaarnerit missiliuutaannaagallartumik naatsorsugartallit
2. Avatangiisinut sunniutinik nalilersuinerit – VVM-misissuinerimik (ASN) taaneqartartoq
3. Itsarnarsiuut misissueqqaarneri
4. Aningaasalersorneqarnissaanut misissueqqaarnerit
5. Nunaannaap pilersaaruserneqarnerata suliarineqarnera

Misissueqqaarnerit iluatinnaatilinnik ersersitsippata, aqqusinniornissarlu politikikkut soqutigineqarpat, taava pissusissamisuginnassaaq pissusat makku nangitsinerimik ingerlatissallugit:

1. pilersaarusiorneq
2. sananeqarnera
3. ingerlatsineq

Teknikkikut tunngasut sulissutigineqarnerini, peqatigitillugu isumaliutersornissaq, piareersarnissaq kiisalu misissueqqissaarnermi matumani eqqartorneqartut imaluunniit inuutissarsiormik ingerlat-sisuniit, innuttaasuniit, politikeriniit il.il. periarfissarititaasut assigiinngitsut atorluarneqarnissaat annertuumik sulissutigineqartariaqarput.

Qulaani naliliinerit Sisimiut Kommuneata pilersaarusiortuisa ataani suleqatigiissitaaqqat aqqanillit, oqaluttuarisaanermik, najoqqutassaqarfissamik, sanilliussassarsiormik, iluaqutissartanik akornutissartaanillu misissueqqissaarnerillu pillugit suliarisimasaannit ataasiartumillu eqitsisikkut akisassanik paasiniaasimanerannit pinngorput. Taakku suleqatigiissitaliaaqqat aqqaniliusut suliaat katersorneqarsimapput kapitalinut tallimanut.

Aqquserngup piorsaavigineqarnera

Kapitali ”aqquserngup piorsaavigineqarnera” Issittumi nunanilu allani aqquserngit tunuliaqutaannik misissuinerimik samminnippoq. Ilanngullugu Nunatsinni angallanneq sanilliuqqarpoq. Kingullertut minnerunngitsumilli siullermeertumik Sisimiut Kangerlussuullu akornanni aqqusinniorniarniluni eqqartorneqaaqqaalermat qanoq pisimanersoq misissorneqarsimalluni.

Aqquserngit nalinginnaasumik iluaqutissartaat tulliuuttut nalilerneqarpoq:

- Inoqarfiit atassusersortarpaat.
- Nunat immikkoortortaat ammaattarpaat.
- Assartuinerimik atornerqarneri akikitsuupput.
- Assartuiffigineqarneri namminersuussiffiupput eqaatsuullunilu.

Ataatsimut isigalugu tamanna isumaqarpoq, aqquserngit Nunarsuarmi assartuinerimik annertunerpaamik atugaasut atugaanerallu suli qaffakkiartorluni kiisalu aningaasarsiormerup qaffakkiartorneranut attuumalluinnartuusut.

Issittumi aqquserngit eqqarsaatigalugit tulliuuttut atuuttuupput:

- Aqquserngit isorartuut Skandinaviap avannaani, Rusland-imi, Canada-mi USA-mi Island-milu atornerqarput.
- Nunatsinni aqquserngit isorartuut sanaartorneqarsimanngillat – Nunatsinni timmisartumik angalaneq salliutinneqarsimavoq, tulliatullu umiarsuarmik angalaneq, taamaalillunilu nunakkut angallannissamat periarfissat inerisaaffigineqarsimanatik.
- Issittumi aqqusinniorniarni kingunerisinnaasanik misissueqqissaarnerit amerlanertigut iluanaarutissartassaqqanngitsutut inerniliivigineqartarput.
- Kangerlussuup Sisimiullu akornanni aqqusinniorniarneq 1960-ikkunni aningaasatigut imminut akilersinnaasimavoq.
- Kangerlussuup Sisimiullu akornanni aqqusinniorniarniluni suliaq 1970-imi Ministeriet for Grønland-imit unitsinneqarpoq.

Aqqusineq qanoq ittoq

Kapitali ”aqqusineq qanoq ittoq ” nunap qaavata pissusii silallu pissusii pillugit aqquserngup aqqaani ingerlavissaatut misissorneqarnerinik samminnippoq. Ilanngullugu Nunatsinni nunanilu allani aqqusinniormerimik, ingerlatsinerimik/aserfallatsaaliinerni akit nikingassutaat

sanilliullugit misissorneqarsimapput aningaasalersorneqarnissaanullu periarfissat misissorneqarsimallutik.

Sisimiut Kangerlussuullu akornanni aqqusinniornissami tullinnguuttut nalilerneqarput:

- Nunap qaavata silallu pissusii eqqarsaatigalugit pitsaanerpaami aqqusineq inissisimassaaq.
- Tatsitigut kuuitsigulluunniit 10 meterinit silinnerusumik ikaagassaqaassanngilaq sullorsuillu pisariaqartinneqaratik.
- Sarfannguaq aqqusaartissallugu pitsaaqutissartaqaanngilaq, taamaattorli aqqusinersuarmut attaviliilluni aqqusiniliisoqarsinnaavoq.
- Ujaraaqqanik qalligaaguni sanileriilluni ingerlavigineqarsinnaalluni 250-300 mill. kr-nit akornanni akeqassagunarpoq, misissueqqaarnissaarli pisariaqarpoq.
- Ukiumut sulinerit 390-it nalinginut suliffissaqartitsissaaq.
- Sisimiut Kommuneata illoqarfiani nunaqarfiinilu Nunattalu sinneranut suliffissaqartitsilissaaq.
- Nunasiorluni aqqusinniornermik Nunarput ilisimasanik pisuunnguallatsissavaa.

Aqqusineramik ingerlatsineq aserfallatsaaliinerlu:

- Sisimiut eqqaanni sialummut illersuuteqassaaq kujammut Maniitsup Sermia avannamullu Aqqutikitsoq aamma Qaqqapalaat taloralugit.
- Kangerlussuaq pallikkaanni annertussanngilaq tamaani sila unerisimagajummat sialukittarlunilu nittaannikittarmat.
- Ukiumut ingerlatsinermut aserfallatsaalinernullu 6 mill. kr. missaannik akeqartussaassalluni.
- ukiumut sulinerit 8 nalingisa missaanni suliffissaqartitsissalluni.
- Sisimiut Kommuneani illoqarfimmi nunaqarfiinilu suliffissaqartitsissaaq.

Aqquserngup aningaasalersorneqarnera:

- Nalinginnaasumik pisortat akisussaaffigaat
- Nunatsinni annertunerusumik namminersortunit tigummineqarpoq.
- Aqquserngit ikitsuinnarnit atorneqartartillugit appakaatilernerme akiliisarnissaaq ajornarpoq.
- BOT atorlugu isumaqatigiissuteqarnikkut namminersortut akuutinneqarsinnaapput.
- Misissueqqaarnermi atugassanut aningaasaateqarfiit qinnuteqarfigineqarsinnaapput.

Toqqaannartumik sunniutai

Kapitali ”toqqaannartumik sunniutai” periarfissaatigut iluaqutissartaanik akornutissartaanillu misissuinerme allatulluunniit oqaatigalugu iluaqutissartaasa akornutissartasalu koruuninngorlugit oorinngorlugillu misissuiffigineqarneranik imaqarpoq. Angallannerup pioreersup aqqusinermit nuunneqarnerani iluanaarutit, angallannerit nutaat pilersinnerini inuiaqatigiinnilu sipaarutaasinnaasut allat tamatumani sananerani ingerlatsinermi aserfallatsaaliinermilu aningaasartuutitut sanilliunneqarput.

Naliliinerme Sisimiut Kangerlussuullu akornanni aqqusineq Nunatsinnut tassaassaaq:

- Nunatsinni immakkut sinerissami angallannerme Nunattalu avammut timmisartukkut atassuteqarnerani amigaataasoq
- Kitaani sinerissap avammullu mittarfeqarfiup akornanni amigaataasoq
- Inuiaqatigiit aningaasaqarnerat isigalugu iluaqusiisoq.

Sisimiut Kangerlussuullu akornanni aqquuserngup Nunarput tunissavaa:

- Takornarianik amerlanerusunik.
- Nioqutissanik timmisartukkut apuukkasuagassanik akikinnerulersitsissaaq
- Angalaniarluni periarfissanik akikinnerusunik.
- Assartuinermi ukiumut sipaagassat 32 mill. kr.

Sisimiut Kangerlussuullu akornanni aqqusineq Sisimiut Kommuniannut tassaassaaq:

- Innuttaasunut ilaqttaannut ikinngutaannullu tikeraartarnissaannut pitsaannerusumik periarfissiisoq.
- Inuutissarsiornerup iluani suliffissaqartitsiniarnermilu annertunerusumik unammillertitsilersoq.
- Ilinniarfissatut periarfissanik pitsaannerulersitsisoq.

Sunniutaasinnaasut

Kapitalimi ”sunniutaasinnaasut” Sisimiut Kangerlussuullu akornani nunatami periarfissaasinnaasut misissuiffiqineqarput. Illoqarfiit taakku marluk akornanni aqqusineqarnermi periarfissat nutaat pinngorsinnaasut aamma allaaserineqarput.

Nalilerneqarpoq Sisimiut Kangerlussuullu akornanni aqquuserngup innuttaasunut, takornarialerisunut inuutissarsiutitigullu sulisunut allanut iluaqutaassasoq.

Innuttaasut aqqusineqarnermi pissavaat:

- Nunarujussuarmut qasuersaarfigineqarsinnaasumut pitsaannerusumik tikitsisinnaalerneq.
- Kulturikkut oqaluttuarisaanermi paasissutissanik pitsaannerusunik periarfissinneqarneq.
- Piniariarfinnut aalisarfinnullu tikitsisinnaanermut periarfissarissaarnerulerneq.

Takornariat nutaanik periarfissaqalissapput, innuttaasunullu aningaasarsiorfiisinnaalerlutik ilaatigut makkunatigut:

- Illuaqqat, takornarianit atorneqarsinnaasut taamatullu ilaqtariinnit piginnitsiminnit.
- Sarfannguaq nunaqarfittut alutorsarfigalugu.
- Arctic Circle Race-mut assingusumut misigisaqarniarnerit.
- Ukioq kaajallallugu Sermip sisoorfiinut takornariartitsisarnerit.
- Sermersuaq, pingaartumik qimussit eqqarsaatigalugit.
- Umiarsuit takornariartaatit, ilaasut inuttallu taarsersinnaallugit.

Inuutissarsiutit allat ilaatigut makkunatigut ineriartorfissaqarsinnaapput:

- Aalisakkat nutaatillugit timmisartukkut Europamut, Amerika Avannarlermut Japanimullu, ilaatigut aalisakkanik amikkisaarfiuarnartuusunut nassiussisarneq
- Umimmaat tuttullu, nujuitsuutit kiisalu piniagassatut.
- Erngup nukinga atorlugu Sisimiut Maniitsullu pilersorneqarneri kiisalu inuutissarsiutinut nutaanut ineriartortinneqarsinnaasunut.
- Sermeq imerlu minguitsut.
- Aatsitassat, pingaartumik aligoqqiit, niobium aamma tantal.
- Qitiusutut assartuiviit, Sisimiut umiarsualiviat pilersuivittut Kangerlussuarlu timmisartukkut qitiusutut assartuivittut.

Avatangiisit pilersaarusiorterlu

Kapitali ”avatangiisit pilersaarusiorterlu” aqquserngup avatangiisinut sunniuteqarneranut misissuinermi imaqarpoq. Tamatumani assartuutit assigiinngitsut sanilliunneqarput aamma Nunarsuaq tamaat isigalugu mingutsitsineq maanilu pissutsit sukumiinerusumik sammineqarlutik. Ilanngullugu inatsisinut tunngasut misissuataarneqarput nunaannaallu pilersaarusiorteqarnissaannut siunnersuusiaqarluni.

Aqqusinikkut assartuineq timmisartukkut assartuinerlut sanilliullugu – ilaatigullu immakkut assartuinerlut naliliisoqarpoq ima:

- Nukissamik minnerusumik atuiffiusoq.
- Mingutsitsinikinneruffiusoq.

Aqqusernilli eqqaani tullinnguuttut sunniutaasinnaapput:

- Nunap erngullu mingutsinneqarneri.
- Isigisat allanngorneri.
- Nipiliorneq sajuppilunnerillu.
- Naasunut uumasunullu assiaqusiineq.

Aqquserli annikitsumik angallaffiususaaq annertuumik ajoqusiisussaassangatinnangilaq.

Aqquserngup sanaartorneqarnissaata aallartinneqannginnerani, Sisimiut Kangerlussuullu akornanni aqqusiniliivissamut pisariaqartinneqarput:

- Pinngortitamut avatangiisinullu sunniisinnaanerata sukumiisumik misissorneqarnissaa.
- itsarnitsat sumiiffiinik kulturikkullu oqaluttuassartaatigut misissuiffiqineqarnissaa.
- Nuna tamakkerlugu pilersaarusiortermut ilanngunneqarnissaa.
- Ataatsimik arlalinnilluunniit nunaannaap pilersaarusiortefiqineqarnissaa.

Siulequt

Tunuliaqutaa

Sisimiuni Kommunalbestyrelsip 2002-mut missingersuutini Sisimiut Kangerlussuullu akornanni aqqusinniorsinnaanerup misissuiffigeqqissaarneqarnissaanut ½ mill. kr.-it immikkoortippai. Ilanngullugu Kangerlussuup Sisimiut Kommuneanut 2002-mi januarip 1-ni uteqqinnerata kingorna Kangerlussuaq pillugu nunaqarfimmut pilersaarussiaq suliarineqarsimalluni, taannalu Sisimiut Kommunalbestyrelsiani 2002-mi oktobarip 29-ani akuersissutigineqarluni. Nunaqarfimmut pilersaarummi ilaavoq, Sisimiut Kommuneata Sisimiunut aqqusinermik atassusiinissaq pilersaarutigineqarneraniit siusinnerusukkut piviusunngortinneqassasoq.

Tamanna tunngavigalugu Sisimiut Kommuneani pisortaqatigiit pilersaarusiordermi suleqatigiissitaq pilersippaat, taakkununggalu Sisimiut Kangerlussuullu akornanni aqquserngup kingunerisinnaasaanik misissueqqissaarnissaq suliakkiissutigineqarluni. Pisortaqatigiit pilersaarusiordermi suleqatigiisitamut piumasaraa, misissuinermi iluaqutissartaasa akornutissartaasalu qulaajarneqarnissaat, tassungalu ilanngullugu aningaasanut tunngasut, inuiaqatigiinnut avatangiisitigullu sunniutigisinnaasailu pingaarnertut isiginiarneqassasut. Taamatut kingunerisinnaasaanik misissueqqissaarnermik suliaqarnermi pisortaqatigiit neriuutigaa, tamaat isigalugu naliliisimaneq tunngavigalugu qinikkat, innuttaasut, inuutissarsiutinik ingerlatallit allallu Sisimiut Kommuneani soqutiginnissinnaasut, taamatullu Nunatta sinnerani, aqqusineq siunertarisamut naleqquttuunersoq pillugu tunngaveqarluartumik oqallinnissamut aallaavissinneqassasut.

Pilersaarusiordermi suleqatigiisitaq inuttaralugit; inatsisileritooq Naja Joelsen, takornariaqarnermi pisortasimasooq Anette G. Lings, takornariaqarnermi pisortaq Inunnguaq Lyberth, aningaasarsiorder pillugu atuarsimasooq Morten H. Johansen, illoqarfimmut pilersaarusiorder toq Finn E. Petterson, aalisarnermut piniarnermullu siunnersorti Rasmus Frederiksen, katersugaasiviup pisortaa Klaus Georg Hansen, sisorartitsivimmi ingerlatsisoq Larseraq Skifte, inuutissarsiordermi pisortaq Peter Evaldsen kiisalu misissueqqissaarnermi suleqatigiisitamini ingerlatsisoq Laust Løgstrup, matumuuna nalunaarusiakkut saqqummiuppai kingunerisinnaasaanik misissuisimanagerup inernerini.

Pilersaarusiordermi suleqatigiisitaq pingaartillugu erseqqissaatigaa, paasissutissat tunuliaqutaat tamarmik soqutiginnittunit tamanit pissarsiarineqarsinnaaneri. Taamatuttaaq suleqatigiisitaminiit neriuutigineqarpoq, innuttaasut, qinikkat, tusagassiortut, teknikerit, inuutissarsiordermik ingerlatallit, isornartorsiuisartut il.il. paasissutissanik nutaanik aamma/imaluunniit eqqortunik pigisaqartut, pigisaminnik tunniussaqaarnissaat, taamaasilluni qinikkat allallu aalajangiisartut paasissutissat pisariaqartinneqartut pigilissammatigit eqqortumik aalajangerniarnerminni atorsinnaasamittut.

Kingunerisinnaasaanik misissueqqissaarnissap aaqqissuunnera

Pilersaarusiordermi suleqatigiisitaq sammisassat aqqanillit missaat sammivaat, sammisallu taakku matumani kingunerisinnaasaanik misissueqqissaarnermi kapitalinut tallimanut katiterneqarluni.

Kapitalip matuma, misissuinerup kapitaliisa aappaat tulleraa, tassani sammineqarlutik assartuinermi aqqissuussinerup Nunatsinni nunanilu allani pingaarnersiulluni isigineqarnera, pingaarnertut aqquserngit isiginiarneqarlutik. Ministeriet for Grønland-iusimasumi toqqortaait maanna ammaanneqarsimalersut, oqaluttuarisaanersiorluni pissutsit taamani Kangerlussuup Sisimiullu akornanni aqqusinniornialersaarluni pilersaarudioqqaalenera aammattaq allaaserinninnermi aallaaviupput.

Misissueqqissaarnerup kapitaliisa pingajuanni, aqqusinermik sanaartornissamut, ingerlanneqarnissaanut aserfallatsaalineqarnissanullu kiisalu aningaasalersorneqarnissaanut periarfissat sukumiinerusumik misissorpai. Kapitalimi tassani pingaarnertut aqqusinermut atatillugu ajoqutaasinnaasut kroninik oorinillu nalilersorneqarsinnaasut, imaappoq aqqusineqarnermi aningaasartuutigineqarsinnaasut aamma eqqartorneqarlutik.

Misissueqqissaarnerup kapitaliisa sisamaanni inuiaqatigiit kalaallit Sisimiut Kangerlussuullu akornanni aqqusinermik peqalernermikkut, angallannermi attaveqarnermi pilersuinermilu sipaarutigisinnaasaat aningaasatigullu iluanaarutigisinnaasaat eqqartorneqarput. Tamakku aningaasatigut iluaqutaasinnaasut naggataatungaani kapitalimi siuliani aningaasatigut ajoqutaasinnaasumi sammineqartunut sanilliunneqarput.

Misissueqqissaarnerup kapitaliisa tallimaanni Kangerlussuup Sisimiullu akornani nunatap ammaanneqarnerata kingunerisaanik periarfissaajumaartussanngortut pingaarnertut qulaajarneqarput. Innuttaasunut, takornariaqarnermi inuutissarsiorlunullu allanut iluanaarutit tamakkua, siuliani kapitalimisulli aningaasatigut nalilersorneqarnissaat ajornakusoortorujussuuvoq, taamaattumillu matumani taamaaliortoqarani.

Misissueqqissaarnerup kapitaliisa arfernanni aqqusineq avatangiisinut, tassa Nunarput tamaat isigalugu, sumiiffimmi, inunnut, uumasunut naasunullu qanoq sunniuteqarsinnaanera misissorneqarpoq. Avatangiisinut tungasut kingunerisinnaasai, kapitalimi siulianiit koruuninut oorinullu nalilersussallugit suli ajornakusoornuvoq. Illuatungiliullugu tassani annertuumik sammineqarnerupput inatsisitigut pilersaarusiornermilu sapinngisaaq tamaat avatangiisit illersorneqarsinnaanerat.

Aqquserngup piorsaavigineqarnera

Aqquserngit pillugit tunuliaqutaq

Nunarsuarmi ukiuni hundredelikkaani kingullerni misigineqarsimasutuut, attaveqarnikkut pilersuinikkut assartuutitigullu ineriartornerit aningaasarsiornerup qaffakkiartorneranut pingaarnepaattut pissutaaqataapput. Ineriartorsimaneq ataannavissumik pilersaarusiornikkullu pisimanngikkaluarpoq, kisiannili attaveqarnikkut pilersuinikkut assartuinikkullu atortunik nutaanik nassaartorneq ineriartortitsinerlu malinneqaqqissaarsimallutik. Timmisartup nassaarineqarnissaata tungaanut, taamalu si-laannakkut assartuisinnaalernissap tungaanut, ineriartortitsiviusimasut tassaapput nunakkut immakkullu assartuisarnerit. Ataatsimut isigalugu assartuinermi periarfissaasut assigiinngitsut imminnut tapitartuussimapput, inuiaallu tamakkuninnga periarfissarititaasunik atorluaasarsimasut tamatigut siuartuusarsimapput.

Qangaaniilli nunakkut assartuisarneq pingaarnepaattut atugaasarsimavoq, pingaarnertut inuit namminneq nersutilluunniit atorlugit assartuisarsimallutik. Akerlianillu immap inuit avissaarsimatissimavai. Assersuutigalugu vikingit/qallunaatsiaat immakkut isorartuukkut angalanermi atorineqarsinnaasunik umiatsiaaraliornerminnikkut nunat nutaat tikissinnaalersimavaat, taamalu naliminni niuernikkut sorsunnerullu tungaagut allanit siuarsimallutik. Ukiut 500-t qaangiuttut umiarsuit inerisarneqarneranni alloriarneq tulleeq pivoq, taamalu silarsuit aappaat pingajuallu europamiunit ”nassaarineqarlutik”.

Naak umiarsuit ineriartortinneqarneranni pisimasut soqutiginaraluartut angallannerup annerpaartaa - inummut ataatsimut kilometerinngorlugu uuttuutigigaanni – nunakkut pisarsimavoq. Nunat ineriartortinneqarsimapput biilit qimutsuitsullu aqquataat aqquserngillu isorartusiartornerat malittaralugit. Assersuutigalugu USA-p ineriartorsimanera 1800-kkunni qimutsuitsut aqquataasa annertusiartorsimanerannut ersarissumik attuumassuteqarpoq (Beniger: 1986). Tamanna sioqqullugu illoqarfiit sineriaani kangillermiittut kisimik ineriartorsimapput, qimutsuitsulli aqquataat atorlugit narsaannaat periarfissarititaannik atorluaasinnaanissaq periarfissanngorsimavoq, taamalu nunalerinermiit tunisassiat sinerissami illoqarfissuarnut inuttuunut nassiussuunneqarsinnaalersillugit. Tamanna siusinnerusu-minngarnit annertunerusumik nuttartoqarnissaanut tunngaviliivoq, USA-millu ineriartortitsi-nermik sulii annertunerulersitsilluni.

Piffissap ingerlanerani aqquserngit – biilit allallu aqqusinikkoorutit soorlu bussit usisaatillu nassaarineqarneragut – tassaalersimapput Nunarsuarmi inunnik nioqqutissanillu assartuinermi pingaarnepaat. Assersuutigalugu tuluit misissuisimanerat (Sactra: 1999) issuaavigineqarluartartoq ersersitsivoq, Tuluit Nunaanni 1953-imiit 1997-i tikillugu assartuineq 2½-riaatingajannngorsimavoq, tassani aqqusinikkut assartuineq sisamariaat sinnerlugu annertusisimavoq immakkullu assartuineq marloriaatinngorsimalluni, qimutsuitsulli atorlugit assartuineq affaannangajannngorsimalluni.

Nalunaarsugaq 2.1: Tuluit Nunaanni assartuutit assigiinngitsut allanngoriartorfii assartukkat oqimaassusaat kilometerimut uuttorlugit

Milliardit tons	Aqqusinikkut	Qimutsuitsunik	Immakkut tatsikkullu
1953	35	37	20
1997	155	29	42

tamatumani misissuinerit takutippaat, inunnik angallassineq pingasoriaat sinnerlugu qaffariaateqarsimasoq, qaffariaallu aqqusinikkut assartuinermi pisimavoq. Aqqusinikkut biiliniq assartuineq qaffassimavoq, 1952-imi 30% ataateqqavaa 1997-imi 80% qaangersimallugu. Bussiniq qimutsuitsunillu ilaasunik angallassinermi taamaaqataatut appariarsimapput, 1952-imi bussiniq angallassineq 42%-iuvoq qimutsuitsunillu angallassineq 19%-imiilluni 1997-imi taakkunani angallassineq 10% ataassimalersimallugit. Tuluit Nunaanni timmisartoq atorlugu inunnik angallassineq sulii annikitsuaraannaavoq.

Nalunaarsugaq 2.2: Tuluit Nunaanni assartuutit assigiinngitsut allanngoriartorfii inuit assartukkat kilometerimut uuttorlugit

Procent	Biiliniq	Bussiniq	Qimutsuitsunik	Silaannakkut	Tukkarsorluni
1952	28	42	19	0	11
1997	84	7	7	1	1

Misissuineruttaaq takutippaa, pissutsit pineqartut allanngoriartorneri nunani killerni aamma atuuttut, assartuutinillu atuinermi qaffakkiartornerup aningaasarsiornermi qaffakkiartornerup eqatigisimagaa.

Tamanna aqqusinikkut assartuineq annertoorujussuarmik qaffakkiartorsimasoq, pingaartumik biilit atorlugit assartuinermi, arlalinnik patsiseqarpoq:

- Aqquserngit inoqarfiit atalersittarpai.
- Aqquserngit nunaannaat tikikkuminaatsuusimagaluartut ammaaffigisarpai.
- Aqqusinikkut angallanneq akikitsuvoq, tassami assersuutigalugu timmisartukkat assartuinerminngarnit akikinniararsuummat.
- Aqqusinikkut biiliniq usisaatilinnillu angalanermi allanit akuleruffiunngitsumik pisarpoq.

Qulaani pineqartuni kingulleq eqqarsaatigalugu, inuit atasiakkaat suliffeqarfiilluunniit piffissaq sumiiffilluunniit naalagarsiorfigisariaqarneq ajorpaat, timmisartut/umiarsuit/bussit ilaasussaasa nassiussalluunniit naammatsinnissaat aallarfissaallu utaqqinagit.

Attaveqarnerit pilersuinerillu assigiinngitsut piorsarneri soorlu umiarsualiviit, timmisartoqarfiit aqquserngillu sukkanerusumik ingerlaffigineqarsinnaasut illoqarfinni nunanilu tamani pissusissamisuginnartut isigisaapput, aqqusinikkulli assartuineq aningaasarsiorluni niueqatigiinnermi ima pingaaruteqartigilersimavoq ima akornutissaajunnaarsimalluni. Siusinnerusukkat ikaartaatit biiliniq, bussiniq, usisaatinik kangerlutsigut, tatsitigut immakkulli ikaassissutigineqartaraluartut ullumikkut sullorsuit ikaartarfiillu sanaartorneqartalerput.

Naalagaaffeqatigiinnermi Danmark-i ukiuni kingulliunerusuni ikaartarfinnik/sullorsuarnik Storebælt aamma Øresund qulaallugit/ataallugit sanaartorsimalerpoq, maannalu isumaliutigineqarluni Femern qulaallugu/ataallugu atassusiinissaq. Taamatuttaaq Savalimmiut qangatsiannuglersorli qeqertaaqqat imminnut atasunngortiterlugit annertuumik sullorsualiortitertigut ingerlataqareerpoq, naatsorsuutigineqarlunilu ukiualunnguit qaangiuppata qeqertaaqqat tamavimmik imminnut atalersimanissaat.

Issittumi aqquserngit

Aqquserngit qaasuitsup killeqarfiata/Issittup kujataatungaaniinnaq sananeqarsinnaasuunngillat. Aqquserngit qangali Skandinaviap avannaani Norgep, Sverige

Finlandillu kujasinnerusuinut atassusersuutaareerput. Ruslandip avannaani Murmansk-imi umiarsualivik, kujasinnerusumi Moskva-p Skt. Petersburg-illu eqqaatungaanni inoqarfigineqarnerusunut attaviligaavoq. Taamatuttaaq Island-i annertuumik aqqusinilersorsimavoq, allaat qeqertaq kaajallallugu aqqusineqarluni. Nunani tamakkuni aqquserngit tamarmik ataavartumik aserfallatsaaligaapput nutarterneqartuarlutillu, taamaalillunilu nunani taakkunani immikkoortortatik imminnut pitsaanagerusumik atassuteqartikkumallugit nukippassuit atortarpaat.

Island-imi aqqusineq

Naggueqatigulli Inuit sivisunerusumik aqqusineqarsimangillat, ukiulli hundredet kingullit ingerlanerini USA-mi, Canada-mi Rusland-imilu aqquserngit pinngorartinneqarsimapput. Imaanngikkaluarpoq Inuit kissaataat naapertorlugit aqquserngit pilersinneqarsimasut, nunalli taakku kujasinnerusuini naalackersuisut kissaataat malillugit pilersitaallutik. Uuliaqarfiit aatsitassaqaarfiillu atorineqarnissaat aammalu sakkutooqarnermut tunngasutigut soqutigisat pingaarnertut tunngavilersuutigisimavaat, soorlumi Issittumi pissutsit taamaattut.

Canadap Alaskallu kippasinnerusuaniittuni uuliamut aatsitassanullu soqutiginninnerit siullermik kajungerineqalerput Nunarsuarmi tusaamaneqartut Klondike aamma Nome kultisiorfittut persuarsiuataaneri aallaavigalugit. Aqqusineqarani kuulteqaarfinnut apuuteqqaarniunneq ilaqartarpoq issittumi imaannaangitsumi inuuniapiloornermik. Tamatuma kingorna nunat taakku marluk (Den Transamerikanske Highway)-ip avannaatungaa sanavaat, aqqusinersuaq taanna Amerikap kujalliup kujammut isuaniiit avannamut Alaska tikillugu sanaajuvoq. Aqqusineq Canada aqqusaarlugu Alaskamut ingerlasoq 1942-mi sanaajuvoq, taamani sorsunnermut atortussat Alaskamut assartorneqartussanngormata. Taamaalilluni Alaska aamma aatsitassarsiorfinnik atorluanaanissamut ammaassivigineqarpoq, 1968-imilu Alaskap avannamut sineriaani Prudhou Bay uuliamik gasimillu nassaarfiummat inuiaqatigiit amerikarmiut orsussanik taakkunanga pilersorneqarnerannut pingaaruteqartuulluni.

Prudhou Bay-imi uuliamik gasimillu naassaartoqarnerata, amerikap nunavittaata avannamut sineriaanut aqqusinniornissamut canadami naalackersuisut kajumissuseqalersippaat. Taamalu Dempster Highway 1970-ikkunni Dawson City-miit Inuvimmut pilersinneqarpoq – Canadami qaasuitsup killeqarfianik siullerpaatut maannamullu kisiartaalluni qaangiisoq. Dawson City Yukonimi Klondike-mut qaninnerni illoqarfik annerpaavoq, Inuvik-llu Nunavut-mi qaasuitsup killeqarfiata avannaani illoqarfiit annersaraat, Canadap avannamut sineriaanut 100 km-inik ungasissusilik. Inuvik tamatumalu eqqaa 6.000-inik inoqarpoq.

Aqqusinersuaq Dempster Highway 736 km-inik takissuseqarpoq ukiorlu kaajallallugu aqutigineqarsinnaalluni, oktobarimili sikuniarnerani qaammat missiliorlugu taamatuttaarlu majimi aattulernerani aamma qaammat missiliorlugu matoqqasarpoq, piffissanilu tassani aamma ikaartaammik akeqanngitsumik Mackenzie kuussuakkullu sikukkoorluni ikaarnissaq ajornarsisarpoq. Mackenzie kuussuaq Canadap nunataata aggornerisa tallimaattut (1/5) atsigaaq – 1,8 mill. km² sinnerlugu – Mackenzie kuussuullu akuminik nunanngortitaa Inuvik-miit avannamut Canadami annersaavoq, Nunarsuarmilu kuuit akuisa nunanngotitaanni annerit qulingattut inissisimalluni. Ukiumi Inuvimmiit sinerissamut sikukkut kuup akuisa nunanngortitaagut tamaana aqquteqartarpoq, taamalu Beaufortip imartaanut pingaarutilimmut anngunneq ajornarani.

Dawson City naalagaaffimmi Yukon-imiimmat, Inuvik-llu Nunavut-miimmat, Inuvik Nunavup sinneranut tamaanilu illoqarfittut pingaarneq Yellowknife aqqusinikkut attassuteqanngilaq. Taamaattoqarneratalu Nunavut naalackersuisui suliamik annertuumik suliaqalersippai, tassa aqqusinersuaq Mackenzie Valley Highway sananiarneqalermat. Aqqusineq Fort Simpson-ip kujataatungaaniit avannamut Inuvik tikillugu sananeqartussanngorpoq, aqqusinerlu Dempster Highway-imut atassuserneqassalluni. Isorartussuseq katillugit 1.034 km-inik takissusilik. 1970-ikkunni sananeq ingerlatinneqaaqalermat taamaallaat 219 km-isut takitigisoq naammassineqarpoq, amerikarmiut kippasinnerusumi pisuussutinik uuliamik gasimillu nassaarnerattuulli canadamiut nassaannginnerannik patsiseqartumik aqqusinniassatut pilersaarutip unitsinneqarmat.

Kangerlussuassuarimi aqqusineq

1990-ikkut naajartorneranniilli Nunavut-miut aqquuserngup inaarutissaanut aningaasaliissutissanik nassaarniarlutik misileeqqipput, naak Inuviup eqqaani uuliamik/aatsitassanik annertuginarsinnaasunik suli nassaartoqanngikkaluartoq. Aqqusinniornissamut tunngavilersuutit makkuupput:

- Mackenziep qoorortaani akitigut inissisimanerit appassangatinneqarlutik innuttaasunut iluaqutaalersussatut.
- Mackenzie Valley Highway atuarlugu avannamut Inuvik/Beaufortip imartaaniillu Dempster Highway aqutigalugu utimut– imaluunniit killormut – takornarianut alutornarluartuunissaa naatsorsuutigineqarmat.
- Canadamiut niuffaffiinut pisariinnerusumik anngussinnaalernissaq iluaqutissartaqassammat.

- Uuliamik gasimillu ujaasinermi aningaasartuutit malunnaateqarluartumik appassammata.

Maannamulli pilersaarusiarnut aningaasat atugassat missingersersuutitigut uli nassaarineqanngillat.

Skandinaviap avannaani (Markussen: 2001) Canadamilu (NWT: 1999) aqqusinniassatut pilersaarutit arlallit assigiissutigisartagaat tassaavoq, pilersaarutit aningaasatigut imminnut akilersinnaannginneri aningaasatigut kingunerisinnaasaasa naatsorsorneqartarnerisa takutittarmassuk. Mackenzie Valley Highway-imut atatillugu aningaasatigut iluanaarutissat naatsorsorneqarsinnaasut tunngavigalugit aningaasartuutiniit taamaallaat 16%-it iluanaarutissaapput. Taamaakkaluartoq qitiusumi imaluunniit naalagaaffiup immikkoortuini naalackersuisut tungaanniit kissaatigineqarpoq, sanaartugassatut pilersaarut pivirusnngortinneqassasoq, ilaatigut nunap tamarmi atalernissaa politikikkut tunngavigineqarluni, ilaatigullu nunap ilaata ammaaffigineqarnerata aatsitassanik pingaarutilinnik nassaartoqarnissaanik kinguneqarsinnaammat, taamalu aqqusinniorneq ungasinnerusoq isigalugu naammassinneqarsinnaassalluni.

Nunatsinni aqquserngit

Issittumi nunani Nunarput kisiartaalluni illoqarfiit nunaqarfiilluunniit akornini aqqusinniorfigineqarsimanngilaq, tamannali isumaqartitsilissanngilaq Nunatsinni aqqusineqanngitsoq, biilillumi siulliit ukiut 75-it missaata matuma siornagut maanga pisimaput. Illoqarfinni aqqusinerpassuaqarpoq, takinerusunillu biilerfissaqanngikkaluartoq innuttaasut biilitaartornissaminnut nunakkullu angallassisutinik allanik pissarsinissaminnut tunuarsimaarsimanngillat.

Nunatsinni illoqarfinni nunaqarfinnilu aqqusinniorsimanagerit saniisigut kujataani savaateqarfinni savaateqarfiit akornini, narsaatinut nunaqarfinnullu qaninnernut aqqusinniaqarpoq. Uummannap Upernaviullu kommuuniini ukiup ilaani aqqusinniat allarlunnaat atussaasarpur, tassalu sikutsigut aqquserngit, tassaasut ukiuunerani nunaqarfinnit illoqarfinnillu amerlanernit tikinneqarsinnaanngortitsisartut. Taamaammat Uummannamiit nunaqarfiit arlaannut taxarluni ingerlasarneq takornartaanngilaq.

Amerikarmiuttaarlumi aqqusinniarpassuaqarput, massa illoqarfiit avataanni sananeqartarsimasunik. Taamalu amerikarmiut Kangerlussuarmi, Pituffimmi Kulusummilu mittarfiliortitereerminni, inoqarfinnut taakkuluunniit qanigisaannut takinerusunik aqqusinniorsimallutik. Illoqarfiit iluini aqquserngit eqqarsaatigissanngikkaanni, Nunatsinni aqquserngit ataannartut tannersaat Kangerlussuarmiippoq. Aqquserngit tamakku, mittarfeqarfiit/sakkutooqarfiit piusimasut maannalu piusut aqquserngisa saniisigut, amerikarmiut aamma qaqqakkut aqqusinniaqarput. Assersuutigalugu Sisimiut Kommuneani aqqusinniaqarput 42 km-isut takissusilimmik, sissami umiarsualiveeqqamiit Qaqqatoqqap 1.450 meterisut portutigisup qaavanut, tassani radareqarfik Dye 1 1993 tikillugu piiarneqar-nissami tungaanut inissisimasimasumi.

Nunatsinni aqqusinniaq kingulleq, illoqarfiit nunaqarfiillu iluini aqquserngit eqqarsaatigissanngikkaanni, tassaavoq Kangerlussuarmiit Sermersuarmut aqqusineq. Tamaani VW (folkevogninik biililiorfiit) sinnerlugit Skanska ilaatigut amerikarmiut aqqusiniliarisimasaannik pitsanngorsaasimapput, ilaatigullu aqqusineq nutaaq nunakkoortoq 36 km-isut takitigisoq sanasimallugu Sermersuarmilu aqqusineq sermikkoortoq takkajaaq

aamma sanasimallugu. Taamaalilluni nunarsuarmini biiliorfissuaq taanna biililianut nutaanut immikkut ittumik misileraavissaqalersimalluni.

Nanortallip Kommuni Nalunami kuultimik piiaanissamut atatillugu 2003-mi kuultisiorfimmiit kangerlummumut atasumik aqqusinniortoqassaaq, taamaasilluni aatsitassat umiarsuarnik Canadamut angallanneqarsinnaanngorlugit. Tamatumunngattaq atatillugu aamma aningaasatigut nalilersuisoqarsimavoq, paasiumallugu kuultisiorfimmiit Nanortalimmut aqqusinniornissaq silatusaarnerussanersoq.

Nunatsinni attaveqarneq pilersuinerlu

Nunatsinni aqquserngit amigaataanerisa kingunerisaanik assartuisarneq nunanit allanit allaanerumik ingerlanneqartarsimavoq. Oqaluttuarisaanermi inuit immakkut nunakkullu aqqutit angalanermi assartuinerminnilu atortarsimavaat. Immakkut nunakkullu angallavissat atorluarnissaannut Inuit pikkoriffigisimavaat, periarfissallu tamaasa atorluarumallugit pisuttarsimapput, qimussertarsimapput, qaannamik umiamillu aamma angalasarsimallutik. Assartuutitut siulliit marluk taaneqartut nunakkut sikukkullu atugaasarsimapput, kingullertullu marluk taaneqartut immakkut, kangerlutsigut, tatsitigut kuuitsigullu assartuinerne atorleqartarsimallutik.

Ukiumi inuit immap killingani najugaqartarput, pingaarnerusutullu puisu inuussutigisarsimallugu. Aasamili nunap timaata pissarititai aamma atorluarneqartarsimapput. Taamalu Sisimiut Kommune-ani aasivinnik nassaassarpassuaqarpoq, sinerissamiit 100 km-it sinnerlugit tiffasinnerusumiittuni kangerlunniillu km-erpassuarnik ungasissusilittut ittuni. Qaannamik umiamillu ingerlariaqqissinnaajunnaaraangamik pisullutik tutut, teriannissat, aqissit, ukallit il.il. ornittariaqartarpaat. Piniarfitik tikikkumallugit ilungersuutiginninnerminni inuit qaannatik nunakkut maqittariaqartarpaat tatsini annerusuni atorsinnaajumallugit, taamaasillutillu nunamut sermeqanngitsumut tiffarternerusarlutik. Taamatullu periuseqarlutik inuit sinerik angallavigisarpaat sinerissamiillu nuna sermeqanngitsoq pavungarsuaq ikorlutik tiffarterfigisarlugu.

Kingusinnerusukkut qallunaatsiaat, norgemiut qallunaallu tikerlaat annikinnerusumik nunap timaanik atuisarsimapput. Inuit sermimik ituviittut assignagit, immakkut tikitsisuunerat immaqa patsisaalluni immakkut angalanerit immallu isumalluutissarititai tunngaviginerusarsimavaat. Qallunaatsiaalli, inuiaat allat kujasinnerusumit tikitsisut assignagit, annerusumik nunap timaatungaani atuisuusimapput, nunalerinnermut aasamilu piniarniarnenut. Hans Egedep tikinneraniit kingornalu niuertoqarfiit sinerissamiinnavik pilersiororneqarsimapput, assartuinermilu assartuutitullu atorumaneruneqartarsimasut tassaallutik imaq umiarsuillu, ilaatigullu allakkat anngunneqassagaangata ataasiuttarissatut qajaq qimussillu tapertarineqartarlutik assartuutaasarsimallutik. Inuilli maannamut suli nunap timaata pissarititai atugarilluagaaat.

Sorsunnersuup kingulliup nalaani amerikarmiut Nunatsinnut tikinnerannit, umiarsuarnik angalaneq timmisartumik taperneqarpoq. Amerikarmiut paasilertorpaat, Nunatsinni timmisartunik miffissatut piukkunnarnerpaat kangerluit qinnguini ittut. Tamaani sila atorsaanerusermat Sermersuullu pilersitaani takisuunik mittarfiliornissamut periarfissaginnerusermat. Sorsunnersuup kingorna, innuttaasunik timmisartumik angallassineq 1954-imi aallartinneqarpoq, taamalu Kangerlussuaq Narsarsuarlu Nunatsinnut avataanit isaariannngortinneqarlutik, taamaasillunilu imarpik ikaarlugu umiarsuarnik angallannerit tapertaqartinneqalerlutik. Hans Hedtoftip 1959-imi umiunerata kingorna 1960-

ikkullu naaneranni Danmarkimut umiarsuit ilaasartaatit atorunnaarneqarnerisa kingorna, avataaniit angallannikkut tikitsisarneq taamaallaat annerpaamik silaannakkut pilersimavoq, Nunatsinnili assartuineq avammut avataaniillu sulii marloqiusumik assartuuteqarneq angallatsissuseqarnerlu atorlugit ingerlanneqarluni.

Nunatta iluani angallassissuteqarneq qitiusutut oqartussaniit marloqiusussatut attanneqarsimavoq, silaannakkut immakkullu angallassissuteqarneq atorillugit. Nunatsinnut – Kangerlussuarmut – Narsarsuarmullu silaannakkut angalanerit –angallassinerit assartuinerillu siullermik helikopterit atorlugit pisarsimapput, kingornalu taartit/tapertatut timmisartut suluusalit sinerissamut assartuutit atugaalersimallutik. Sinerissamilu umiarsuit uteqattaartitalugit atugaapput, timmisartumillu angalanermit pilertornannginnerugaluartut akikinnermik angalanissamut periarfissaallutik.

Taamatut marloqiusumik angallannermik ingerlatseriaaseqarneq KGH-qarallarmalli Danmarkip Nunattalu akornani umiarsuakkut ilaasunik angallassisarnerup taamaatinneqarnerata kingorna allannguuteqangaatsiarsimanngilaq. Nunattali iluani angallanermi atorneqartuni helikopterit timmisartunik suluusalinnik taarserneqarsimapput, taamaattorli maannamut sulii marloqiusumik silaannakkut immakkullu angallassineq atugaaloluni. Naak Nunarput marloqiusumik angallassinikkut ukiut 30-t sinnerlugit aqqissuusaaffiusumik ingerlatsivioereersimagaluartoq, taamatut assartueriaatsini taakkunani marlunni timmisartukkut assartuisarneq annertunerujussuarmik ingerlatsiviusimavoq. Tamanna ilaatigut takussutissaqarpoq, soorlu makkunatigut:

- Avammut ilaasunik angallassineq taamaallaat silaannakkut ingerlanneqarmat.
- Mittarfiliortiternernut aningaasarpasuit atorneqarsimaneeri.
- Naalakkersuisut 2002-mi suliarisimavaat ”Kalaallit Nunaanni siunissami timmisartuussisarnissaq pillugu nassuiaat”, Naalakkersuisut nittartagaanni ersiutaalluinnartumik taasimasaminnik ”angallanneq pillugu nalunaarusiaq”.

Taamatut silaannakkut angallanneq kisiat isiginiarneqarpoq, naak nalunngikkaluarlugu Namminersornerullutik Oqartussanut 1998-imi nalunaarusiami ”Immikkut ilisimasallit nalunaarusiaat”-ni naqissuserneqaraluartoq, timmisartumik angalasartut ilisarnaatigikkajukkaat ”angutit utoqqassat qallunaanit kingoqqisut Nunattalu kitaani illoqarfinni najugaqartut, taakkulu isertitaqqortuuni inissisimasuusut atorfigissaartuullutilluunniit imaluunniit namminersortutut suliffeqarfinnik ingerlataqartuullutik”. Umiarsuarnilli angalasartut ilisarnaataattut tassaagajuttut ”arnat inuusukaat kallaallinit kingoqqisut, nunaqarfinni najugaqartut, isertitakinnerusutut inissisimasuusut, ilinniagaqartuunngikkunik, akissarsiakinneruffiusuni suliffeqartut imaluunniit suliffissaaleqisuusut” (Immikkut ilisimasallit nalunaarusiaat: 1998, qallunaatuuni qupperneq: 29).

Aammattaaq 1970-imi naqissuserneqareerpoq Kalaallit Nunaanni takornariartitsisarneq pillugu ataatsimiititaliami landsrådip sinniisuutitaanit nalunaarummi eqqartorneqarmat, angallannermut atatillugu malunnaataagajuttoq ”Pisariaqartitsineq naapertorlugu imarpik ikaarlugu angallanneq ajornartorsiutaavallaanngitsumik annertusaavigineqarsinnaasoq, akerlianilli Kalaallit Nunaata iluani angallaneq meqqutip isaatut isigisariaqartoq. Tamannalu tunngavigalugu takornariat amerlasoorsuakkaarlutik takkussuutilernissaat naatsorsuutigissallugu piviusorsiorpallaassanngilaq”. Apeqqutigineqarsinnaavorlu tamanna maannamut sulii atuutinnginnersoq.

Kangerlussuarmiit Sisimiunut aqqusineq

Kangerlussuup Sisimiullu akornanni aqqusinniornissamik isumassarsineq imaaliillaannaq pinngortuunngilaq, 1960-ikkulli aallartinneranniilli pinngortuusimavoq, taamani US Airforce tusatsiartakkat malillugit, Kangerlussuarmi amerikarmiut sakkutooqarfiata Sisimiunilu imarpikkoortaatinut sikuneq ajortumut umiarsualiveqarfiusup akornanni namminneq aningaasaliiffigalugu aqqusinniorniartutik neqerooruteqarsimagaluarpot.

Aqqusinnermut tunuliaqutaasoq tassaavoq, US Airforce sakkutooqarfimmik pilersuineq qulakkeerniarlugu aningaasarpassuarnik atuisarmat; umiarsuarnik assartuineq eqqarsaatigigaanni sermersuup aattornermigut Kangerlussuup umiarsualivianut kuuguttagaasa ikkalisartuarterneranut itilisaasarnernut, timmisartukkullu assartuineq eqqarsaatigigaanni, Kangerlussuup sikuunerata nalaani umiarsuarnik assartuineq ajornasisarmat.

Amerikarmiut Kangerlussuup Sisimiullu akornanni aqqusinniorniarnermut aningaasaliissuteqarumallutik neqerooruteqarsimanerat iluoornersoq ajuusaarnaraluartumik uppersarsineqarsimanngilaq – qulannangitsumik US Airforcep toqqorsiviini ujaasinnermut piffissaq annertoq atornerqartariaqarpoq – Ministeriet for Grønlandip toqqorsiviinili misissuisinnaatitaaneq atorlugu, Danish Arctic Contractors 1964-imi Kangerlussuup Sisimiullu akornanni aqqusinniornissamut pilersaarutaagallartumik suliaqarsimaneera uppersarsineqarpoq.

Departementschef Eske Brun tamatumunnga atatillugu ministerimut allassimavoq (ministerimut allakkat ulloq 21. april 1964), eqqartorlugit

- ”pilersaarusiornermi aningaasartassai aalajangiisuussapput”
- ”uagut maannamuugallartoq GTO KGH-lu peqatigiillutik suliaq pillugu misissuinissaannik qinnuvigissavavut”
- ”Ilumut amerikarmiut sakkutooqarfup avataani suliamik ingerlatsisinissaat akuerineqarsinnaanersoq politikikkut apeqqutaalissaq”

Danish Arctic Contractors februaarip 1-ni 1966-imi missiliuutaagallartumik suliaqarsimavoq. Pilersaarut pillugu nassuiaat missiliuutaagallartunik ilalik Ministeriet for Grønlandimut tunniunneqarpoq. Ministerip suliaq tamatuma kingorna unitsissimavaa (Departementschefimut nalunaarussiaq ulloq juunip 24-ani 1966), pissutigalugu

- ”pilersaarutitut siunnersuutigineqartoq, februaarip 1-ni 1966-ernisami ukiunut 1967-miit 1970 tikillugu aningaasaliissutissanut pilersaarummi ilanngunneqarsimanngimmat, siunnersuutigineqartumilu aningaasat pineqartut ima amelatigimmata, pilersaarutip 1970 tikitsinnagu piviusunngortitsiniarneq aningaasaliissutissanut pilersaarummik annertuutigit allannguuteqartitsilissimmat ”

Danish Arctic Contractors anusinnguussinani nammineq aningaasaatit atorlugit misissunermik ingerlatsiinnarpoq, 1967-imilu Ministeriet for Grønland ataatsimeeqatigineqarluni. Vicedirektør M. A. Jensen ullorsiummini allappoq, tassani ilaatigut erserluni, siusinnerusukkut departementschefiusimasoq Eske Brun 1964-imili aqqusinniornissamut nangaassuteqarsimasoq, imaammat

- ”Sisimiunut aqqusinniussagaanni illoqarfik taanna equngasumik ineriartortinneqalissaq, tamannami siunertarineqanngimmat”
- ”helikopterinek pissarsinissanik aalajangiunneqareersoq ajornartorsiummik oqinnerusumik qaangiisitsinnaassaaq”.

Danish Arctic Contractors-ip missiliutertik apriliip 25-ani 1968-imi nutarterpaat, Geoplan A/S-ilu suleqatigalugu “Kangerlussuup Kalaallit Nunaatalu kitaani illoqarfiit akornanni

angallannerup siunissami qanoq ingerlanneqarnissaa pillugu misissuineq” suliarylugu, misissuinnermilu tassani “Kangerlussuup Sisimiullu akornini aqqusinnermik pilersitsinissap pingaartinnerunera“ qulequtaararineqarluni. Novembarip 5-ni 1969-mi Dansk Ingeniørforening-imi ataatsimiisitsinermi nalunaarusiaq persuaarsiutaasumik tamanut saqqummiunneqarpoq.

Misissuinerup siunertaa tassaavoq ”angallannikkut atassuteqaataasut suli pitsaanerulersinneqarsinnaanerinit periarfissaasinnaasunik misissuineq”, suleriaatsillu ajornanninnerulersikkumallugit, assartuinnermi periusissatut sisamat toqqarneqarsimallutik. Misissuinnermi assartuinnermi periusissatut qinigassiisutaasut tassaallutik:

- A. Kangerlussuup Kitaatalu akornanni angallanneq helikopterit atorlugit ingerlanneqartassasoq,
- B. Kangerlussuarmiit Sisimiunut aqqusinniortoqassasoq, tassanngaaniilu angallanneq immakkut nanginneqartassalluni,
- C. Kangerlussuarmiit Sisimiunut helikopterit atorlugit ”silaannakkut ikaartarfiliisoqassasoq”, tassanngaaniilu angallanneq immakkut nanginneqartassalluni,
- D. Nuup eqqaani mittarfiliortoqassasoq, tassanngaaniilu angallanneq immakkut nanginneqartassalluni

Misissukkanik sanilliussinerit takutippaat, periarfissaq B – aqqusinniorneq – assartuinnermi appasinnerpaanik aningaasartuutissartaqartoq tassa 18,5 mill. kr.-inik, periarfissallu A aamma D naligiittut aningaasartaralugit 21,1 mill. kr.-inik, kingullertullu periarfissaq C aningaasartaqartoq 22,1 mill. kr.-inik. Tamaammat tupigineqarsinnaanngilaq, nalunaarusiami oqaatigineqarmat ”periarfissaq B soqutigineqarnerpaavoq” (Geoplan: 1969: qupp.1.3).

Nalunaarusiap inerniliissutigaa: ”qulaani angallannermi periusaasinnaasutut eqqartorneqartuni ataasiinnarluunniit atuutsillugu angallattoqarsinnaanera eqqarsaatigineqarsinnaanngikkallarpoq, ataatsimummi isigigaanni angalanemi aningaasartuutinit, angalanerup sivisussusaanut, aqukkuminerulersitsinermi ilorrisimaarnassutsikkullu taakku arlaannaalluunniit kisimi pitsaanerpaajussanngimmat. Angallannermi periusaasinnaasuni qinigassaq B helikopterimik angallannermik tapertariissillugu, misissuinnermi tunngavigineqartuni qinigassaq A kisiat atornerqarneraniit akikinnerusussaavoq, 1975-imi helikopterimik angallannermi 30% tikillugit ilaasut angallanneqartartussatut tunngavigineqaralarpataluunniit. Taamatut periarfissanik A-mik B-millu tapitaleriisitsineq angallanneqartunut annertuumik pitsaaquteqartitsissaaq, tassa sila timmisartorfissarissaartillugu helikopterimik sukkasuumik angallanneqarnissaq qinerneqarsinnaassammat, aappaatigullu sila apeqqutaatinnagu aqqusinikkut angallanneqarnissaq qulakkeerneqarsinnaalluni, taamalu sinersortaatikku ingerlaqqittoqarsinnaassalluni” (Geoplan: 1969, qupp.1.4).

Ingeniørforeningen-imi, eqqaaneqareersumi, ataatsimiinnermi nalunaarusiaq Ministeriet for Grønland-imit, GTO-mit, KGH-mit, Grønlandsfly-mit SAS-imiillu tigulluarneqanngilaq. Tunngavigineqarsimasinnaapput makku:

- Ministeriet for Grønland – qulaani eqqaaneqartutut –amerikarmiut akulerutitinneqarsinnaanerinit aarlerinnittoq,
- GTO KGH-lu – siusinnerusukku Danish Arctic Contractors-imi suleqataasimasooq naapertorlugu –entreprenørit namminersortut kalaallit akornanni pissutsinut akulerunnialermata narrutsassimaarsimasasut
- Grønlandsfly-p SAS-illu timmisartuussisarnerup appararnissaanut aarleritsassimasut

Ministeriet for Grønland-ip toqqorsiviini, Danish Arctic Contractors-ip suliamut akulerusimanini ataatsimiititsereernerup kingorna taamaatissimavaa. Taarsiulluguli naalunaarusiap assilinerataaaseq Sisimiut Kommuneanut nassiunneqarpoq, taannalu kommunalbestyrelsi novembarip 25-ani 1969-imi ataatsimiinermi eqqartorpaa. Kinguneranik Sisimiut kommunalbestyrelsiat februaarip 9-ani 1970-imi grønlandsminister A. C. Normann-imut allapput qinnuvigalugulu, aqqusineq pillugu sukumiisumik misissuisoqarnissaanut pisariaqartinneqartunik aningaasaliisoqaaqqullugu, pingaartumik takornarissat periarfissaasinnaasut tunuliaqutaralugit.

Sisimiuni ministeriamisuulli Kangerlussuarmut amerikarmiunullu tunngatillugu aarleqquteqartoqanngilaq. Taamani Sisimiormiut arlalissuit sakkutooqarfimmi sulisuupput, kommunalbestyrelsi-miillu, taamani ilaasortaq ataaseq Kangerlussuarmi najugaqarpoq, takornariaqarnerup iluani, erngup nukinganut, aligoqqiunut suliffissuaqarfinnullu periarfissat qularnaatsutut isumaqarfingeqarput.

Grønlandsministeri februaarip 19-iani 1970-imi akissuteqarpoq, allalluni ”pilersaarut tamanna soqutigisimagaluarpara, tassa Kalaallit Nunaanni takornariartitsinermi periarfissat atorluarneqarnissat soqutigisarigakku,” pilersaarut taanna ”ilisimannilluartunut suliaqarpoq”.

Departementschef Erik Hesselbjerg Ministeri sinnerlugu septembarip 1-ni 1970-imi Sisimiut kommunalbestyrelsiat, allakkiassatut allaqqaakkat nutaamillu oqaaseqaasioqqittarnerit arlalissuit atoqqaarlugit, akissuteqarpoq, misissuataarlugit sammilluarnissat imminermi soqutiginaateqassagaluaqalutik. Allakkiassat taakku ministerimut saqqummiunneqarsimanersut ilisimaneqanngilaq, allakkalli imaqarput tunngavilersuutinik arlalinnik soq misissueqqinnissaq akerlerineqarnersoq:

- ”misissueqqaarnissamut taamaattumut aningaasartuutissat amerlasoorujussuunissat ilimagereertariaqarpoq”
- ”maannakkorpiq ukiunut 1970/74 aningaasaliiffissatut pilersaarummi 100 mill. kr. missiliorlugit kinguartiterinerit naammassiniarneqassapput”
- ”siunissaq ungasinnerusoq eqqarsaatigalugu Kalaallit Nunaanni takornarissat qanoq amerlatiginissaannik siulittuummik suliaqarpoq”

Sisimiut kommunalbestyrelsiat allakkiassat taakku, Ministeriet for Grønland-ip toqqorsiviini aqqusinermut tunngasuni uppersaataapput kingullit, naallu nalunaarusiami inerniliissuisoqareeraluartoq, ministerimut soqutiginnittoqaraluartoq, kommunalbestyrelsi apeqquteqaateqaraluartoq aalajangiinissarluni amigatigineqaraluartoq suliaq tamaanga unisinnearluni.

Ministeriet for Grønland-ip aalajangernerata pivoq pisut makku peqatigingajallugit, tassa

- Landsråði apriliip 14-iani 1970-imi aalajangermat, Kangerlussuarmi Illersornissamut atasoq Sisimiut Kommuneanut atajunnaarsinneqassasoq, taamalu Kalaallit Nunaanni kommunet aggornerisa avataaniinneqalerluni
- Landsråði apriliip 15-iani 1970-imi tunngaviummik aalajangerpoq, isertitanit akileraarutit atuutillerneqassasut taamalu Kalaallit Nunaanni kommunemut akileraarutit – tamannali aatsaat januaarip 1-taa 1975 aallarnerfigalugu atuutinneqalerpoq, taamalu Kangerlussuarmi sakkutooqarfimmiit akileraarutitigut isaatit piffissami 1975-2001, Sisimiut Kommuneata karsianut nakkartinneqaratik Landskarsimut/Namminersornerullutik Oqartussat karsiannut nakkartarsimallutik.

Inerniliigallarneq

Ataatsimut isigalugu aqquserngit pitsaaqutaat tassaapput:

- Inoqarfiit atassusersortarpaat
- Nunat immikkoortortaat ammaattarpaat.
- Assartuinermi atornerqarneri akikitsuupput.
- Assartuiffigineqarneri namminersorfiupput eqaatsuullunilu.

Ataatsimut isigalugu tamanna isumaqarpoq, aqquserngit Nunarsuarmi assartuinermi annertunerpaamik atugaasut aningaasarsiornerullu qaffakkiartorneranut attuumalluinnartuusut.

Issittumi aqquserngit eqqarsaatigalugit atuuttut tassaapput:

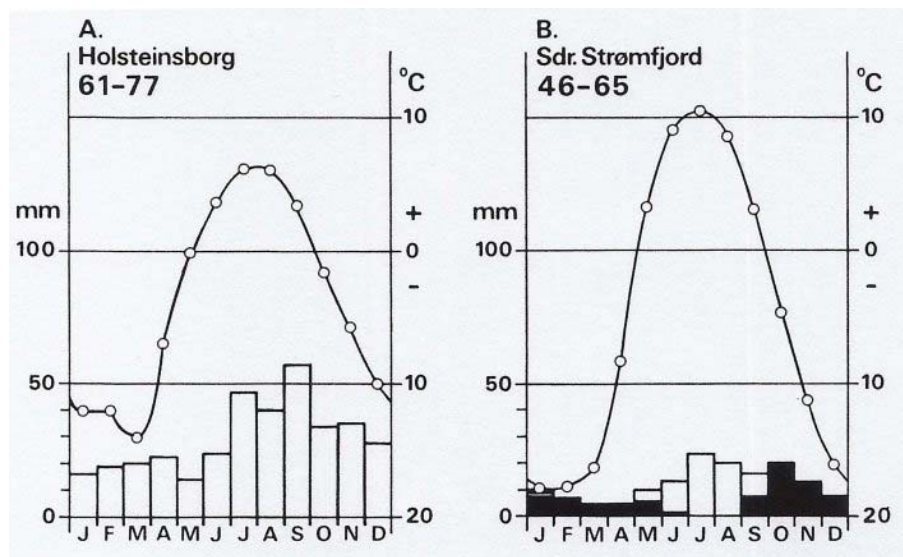
- Aqquserngit isorartuut Skandinaviap avannaani, Rusland-imi, Canada-mi, USA-mi Island-imilu sananeqarsimapput.
- Nunatsinni aqquserngit isorartuut sanaartorneqarsimanngillat – Nunatsinni salliutinneqarsimasut tassaapput timmisartut tulliatullu umiarsuit, taamalu nunakkut periarfissat inerisaaffigisaasimanatik.
- Issittumi aqquserniorniarnerni kingunerisinnaasanik misissueqqissaarnerit ingerlanneqaraangata amerlanertigut iluanaarutissartassaqaanngitsutut inerniliivigineqartarput.
- 1960-ikkunni Kangerlussuup Sisimiullu akornanni aqqusinniorniarneq akilersinnaasimavoq.
- Kangerlussuup Sisimiullu akornanni aqqusinniorniarluni suliaq 1970-imi Ministeriet for Grønland-imit unitsinneqarpoq.

Aqqusineq qanoq ittoq

Nunap qaavata silallu pissusii

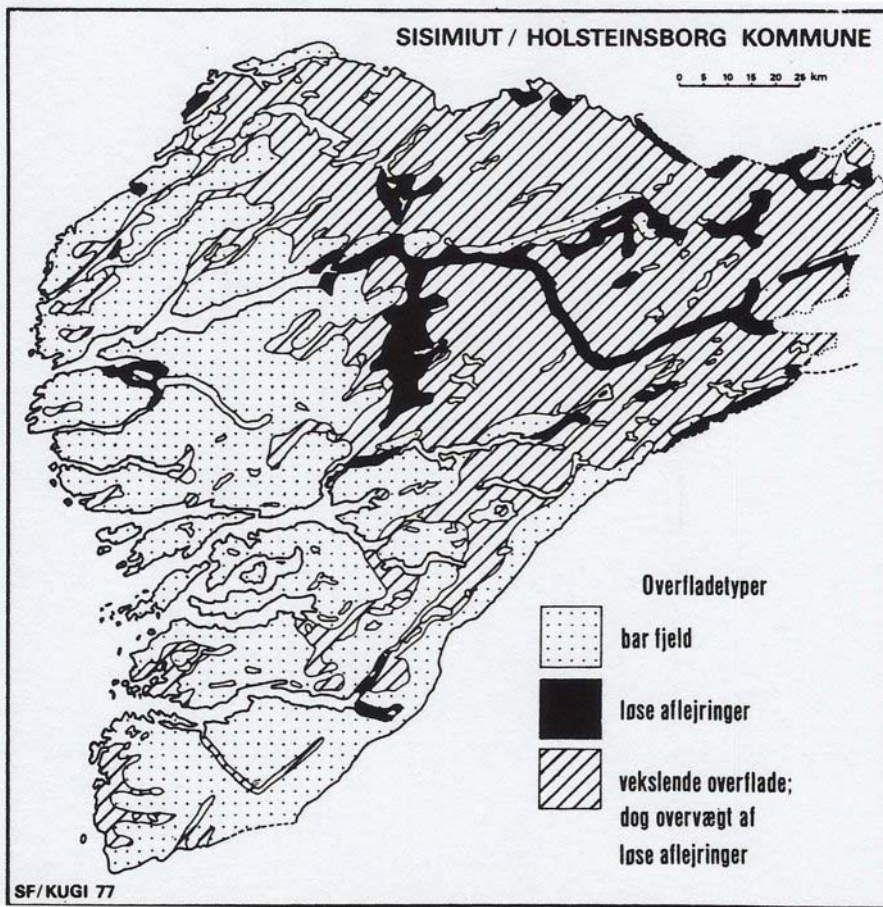
Aqquserngit sananeqarnerini, ingerlatsinermi aserfallatsaaliinermilu nunap qaavata silallu pissusii aalajangiisuulluinnartarput. Sisimiut Kommuneani pinngortitap pissusii kulturikkullu pissutsit sukumiisumik katersorneqarput 1980-imilu allaatigineqarlutik, tassa Allanngutsaaliuinissamik Kalaallit Nunaanut inatsisip ataatsimiititaliaata Sisimiut Kommunia assersuusiorfittut atormagu, ataatsimiititaliap siunertarimmagu ”nunamik illoqarfinnillu pilersaarusiornissami atortussat pisariaqartitat suussanerinik annertussusiinissamilu tunngavissat takutissallugit, kommunellu ataasiakkaat iluini allanngutsaaliuinissamik soqutigisat isumaginissaattaaq ilanngullugit” (Bøcher: 1980, qupp. 6).

Kangerlussuup Sisimiullu akornat assigiiaartuunngilaq, tassami ”imaq, sermersuaq, kommuunep sineriappasissuani qaqqarsuit portusuut sumiissusii silaannaallu allanngorarnera kiisalu sermip aakkiartornermini pilersissimasai, kangimut kimmullu ingerlagaanni kommunemi nunap pissusaanik annertuumik allanngueqataasunut peqataammata” (Bøcher: 1980, qupp. 22). Tamaanili nuna immikkoortunut marlunnut avinneqarsinnaavoq, tassa nunap qaavata silallu pissusii pineqartumi assigiinngitsuummata.

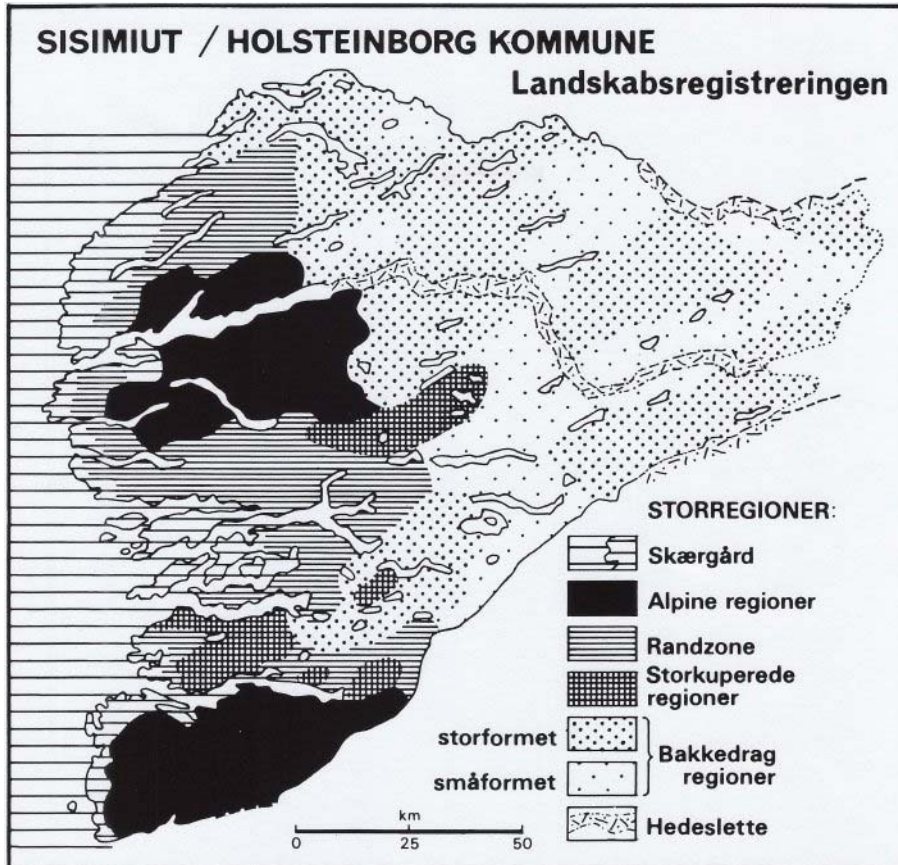
(Bøcher: 1980)

Kangerlussuarmiit kimmut qiterpakannerlugu ”nunap qaava tamangajammi moriitsuvoq. Taamaanneranut nunap qaavata katagarnikunik qaleqarnera aamma pisoqataavoq. Nunap immikkoortua taanna qattunerit ungaleriiaannik taanneqartarpoq, tassa nunap qattuneri qingartanngorlutik takisoorujussuanngorlutik uiguleriiaartarmata” (Bøcher: 1980, qupp. 26). Kangerlussuup Sermersuarmut qanittumiinnerata sineriammullu ungasissumiinnerata kingunerisaanik sila unerisimajuannangajattuvoq. Nunataata seqinermiillu qinngorfigineqakkajunnermigut ukiumi issitsittaqaq aasamilu kiatsittaqalugu, sinerissallu silaannaanut naleqqiullugu qaammatit nillernerpaaffigisagai kiannerpaaffigisagailu seqernup qullariartulertarfiata tungaanut nikingapput. Siallersarnera nittaattarneralu annertunneqqaq, ukiumut 140 mm-i nakkartarmat.

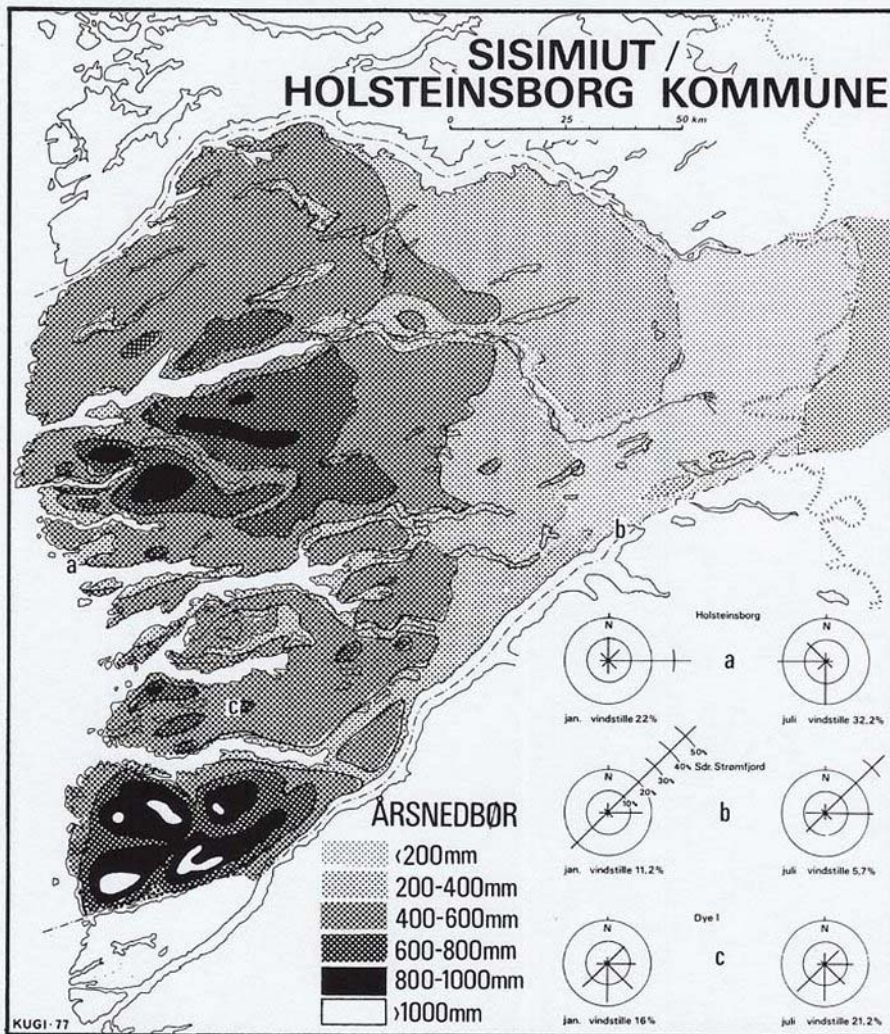
(Bøcher: 1980)

Qiterpasissuaniit Sisimiut tungaanut “nunap qaava qaarsuinnangajaavoq katagarnikunik saattunnguanik qaleqartoq” (Bøcher: 1980, qupp. 26). Nunap immikkoortuini avannaatungaani kujataatungaani qaqarsuaqarfiit akornaniittoq sermip killingata ilusilersugaraa, taamatullu ilusilersukkat inngittuunik qaqarsuaqarfiit assigillugit. “Qaqqalli moriitsuinnaallutik, inngigissut qooqqullu innarsuarnik sinillit peqanngivillutik” (Bøcher: 1980, qupp.26). Sisimiut silaata pissusaa Kangerlussuup silaatut unerisimatiginngilaq, ukiumi issikinnerulluni aasamilu nillernerulluni. Sialuk nittaalarlu ukiumut nakkartartoq 358 mm-iuvoq, taamalu kommunep kangerpasinnerusuaninngarnit annertunerulluni, taamaattorli allanut sanilliulluni sulii appasilluni.

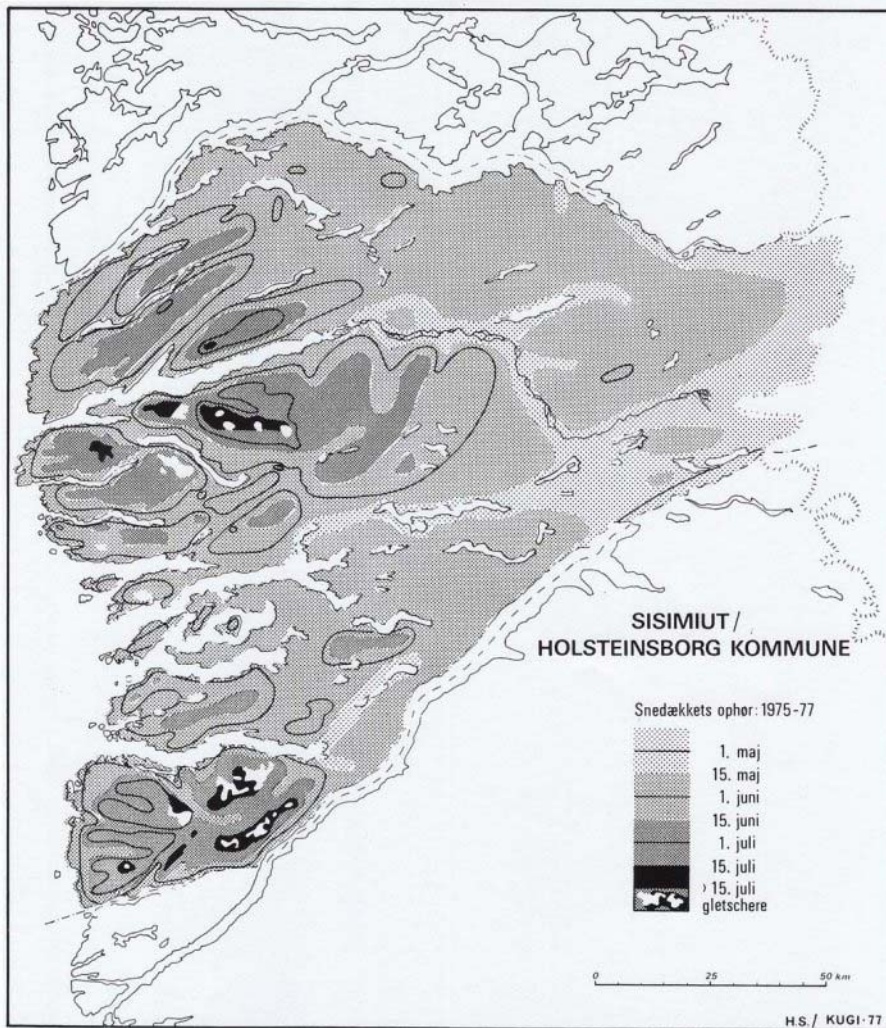
(Bøcher: 1980)

Ataatsimut isigalugu Kangerlussup-Sisimiut nunataat – pingaartumik kangimut – naqitsinikiffiit kujasik kippasimmit takkutikulaleraangata, Maniitsup Sermianit Itillillu alannguata qaqqarsuinit sialummut illersugaavoq. Taamaasilluni Kangerlussup-Sisimiut nunataat kommunip kitaata kujasinnerusuaningarnit annikinniararsuarmik siallersarpoq/nittaattarpoq, taqqavani ukiumut 850 mm nakkartarpoq. Pingaartumik Sisimiut sersersuaqarfinit avannamut Aqutikitsumik Qaqqapalaanillu sialummut illersorneqarput, taamaasilluni Sisimiuni ”ukiumut sialuk/nittaalaq nakkartartoq sinerissami uuttortaavinnit allanit malunnartumik minnerulluni, soorlu Maniitsumi nakkartartumut 200 mm-inik inorsarluni” (Bøcher: 1980, qupp. 35). Ataatsimut isigalugu kommunemi tamarmi nakkartartoq ukuiunerani appasinnerpaasarpoq, sinerissamulli qaninnerusuni naqitsinikiffiit saaquttartut aasaanerani annerusumik siallertitsisarlutik.

(Bøcher: 1980)

Kissassutsit/nillissutsit kiisalu sialuup/nittaallap nakkartartup assigiinngissutaat, aputip issuneranut siaruarsimaneranullu pingaaruteqarput, aammali qanoq sivisutigisumik uninngasarneranut aattortarneranullu. Majip aallaqqaataata missaani Kangerlussuarmi aputaaqqaarfiit siulliit pisarput, sulilu qaammatit marluk qaangiukkaangata qaqqani portunerpaani aputeqannginnersat annertuut pilersarlutik. Apisarneratali aallartittarfia oqaatigiuminaanneruvoq, tamaanili septembarip aallartinnerani pisarunarpoq. ”Taamaalilluni Sermersuup qanittuani tamakkiisumik qaammatini arfineq-marlunni aputeqartarpoq kitaata tungaanilu qaqqani qaammatini qulini ” (Bøcher: 1980, qupp. 35).

(Bøcher: 1980)

Sialuk/nittaalaq nakkartartoq taamatut killeqartigisoq – aammalu seqineq silaannaallu panerpera pissutigalugit aalanguutsitsisarneq – kuuitt tatsillu imermik pilersorneqarnerini imertussutsumut killiliisorujussuupput, pingaartumik Kangerlussuup eqqaaniit Sisimiut tungaanut kimmuit qiterpasissoq angullugu. Erngup annertussusaa uuttorneqaruni ima; piffissap aalajangiussap ingerlanerani nunami killilimmi siallefiusartumi imaluunniit sekundimut liiterit ima amerlatigisut kvadratkilometerimut, taava tamaani 3 l/sek./km² qaangerneqarneq ajorpaa, nunalli immikkoortuani sersmersuup aattorneranit kuuffiusumi 550 l/sek./km² anguneqartarlutik. Sisimiut eqqaanni 3-22 l/sek./km² akorninut uuttorneqarsimapput (Bøcher: 1980, qupp. 37).

Nunatsinni immikkoortunut allanut sanilliullugu, Kangerlussuup Sisimiullu akornanni aqqusinnermik pilersitsinissami, ingerlatsinissami aserfallatsaaliinissamullu pissutsit allaatigineqartut qaqutigoorluinnartunik pitsaasunik periarfissiippat. Kangerlussuarmiit kimmuit Sisimiut tungaanut qiterpakannerlugu moriitsuunerata nunallu qaavata katagarnikunik qallersimaneqarnermigut kiisalu siallersarnikinnerimigut akikinnerusumik aqqusinniornissamat ingerlatsinissamullu periarfissiivoq. Nunap qaavata katagarnikuinik qallersimaneqarnerata nunap iluata qeriuannartuuneranik ajornartorsiorfusinnaavoq, Kangerlussuulli eqqaa aalaakkaasutut ataavartumik nunap iluani qeriuannartoqarfiummat ukiumullu agguaqatigiisillugu $-5,7^{\circ}$ C-nik nillissuseqarfiummat, aqquserngup annertuumik angallaffiunngitsup nunap iluata qeriuannartup allangortitsinissaanut ilimanaateqanngilaq.

Qiterpakannersumiit Sisimiut tungaannut aqquserngup sananeqarnissaanut ingerlatsinermilu akisunerunissaa ilimanarpoq, pissutigalugu tamaani nunap qaava qaarsuunerummat annertunerusumillu siallersarfiulluni/nittaattarluni. Illuatungaaticullu tamatuma qaarsuunerunera imaluunniit saattunnguanik katagarnikunik qaleqalaarnermigut, nunap iluata qeriuannartuuneranik annertunerusumik ajornartorsiorfiussanngilaq.

Sananeqarnera kiisalu akia

Missiliutigallakkani 1968-imi Danish Arctic Contractors-imit suliarineqarsimasuni takuneqarsinnaavoq, aqquserngup tamakkiisumik takissusissaatut pilersaarutaagallartumi 170 km-it missilioraat, taakkunannga 155 km-it nutaatut sanaatut. Aqqusineq taamanikkut immikkoortitereriaaseq malillugu pisinnaassusiligaavoq aqqusineeqqatut – 1. classes, tassa pitsaanerpaatut – 60 km/t. tikillugu ingerlavissiaq. Aqquserngup ingerlavissaa sapinngisamik annerpaamik 80%-nik sivinganeqartussatut aqqusinikkullu naatsuni annerpaamik 120 %-nik sivinganeqarsinnaasussatut siunniunneqarpoq. Aqquserngup ingerlavissaata silissuserissallugu 3,5 m sinaalu illuttut 0,25 m taamalu aqqusineq tamakkiisumi 4,0 m silissuseqassalluni. Aqqusineq ataasiinnarmik ingerlavissalittut naatsorsuutigineqarmat 300 m-ikkaarlugu illikartarfissalersugaassaaq, taamalu biilit imminnut saneqqussinnaassallutik, kiisalu 5 km-ikkaarlugu illuaqqat qimarnguissiat sananeqassallutik. Taamanili alianaaqutit pingaartinneqarsimapput “takornariaqarnermilu pingaarutit” isiginiarneqarsimallutik. Taamalu tatsitigoornissaa, kangerlutsigoornissaa isikkivilikkoornissaalu sapinngisamik anguniarneqassalluni” (Geoplan: 1969).

Issittumi Teknologii pillugu Ilisimatusarfimmi (Center for Arktisk Teknologii) ilinniartut, ilisimatusartunut ilinniartitsisusooq forskningsprofessor Niels Foged siuttoralugu, DTU, 2002-mi Danish Arctic Contractors-ip taamani aqutigitinniagaa tikillugu misissuisinneqarput. Issittumi Teknologii pillugu Ilisimatusarfimmit aqquserngup ingerlavissaatut toqqagaat ilanngussaaq A-mi takuneqarsinnaavoq. 1968-imi aqqusinissatut aalajangiussimasaaq teknikikkut ajornassannginnersoq paasiumallugu, aqquserngup ingerlavissaata ilangaatsiarsua alakkarterfigineqarpoq. Ataatsimut isigalugu ajornartorsiorfiusinnaasunik teknikikkut qangerneqarsinnaanngitsunik oqaatigisassaaqanngilaq. Sumiiffiit marluk ajornartorsiorfitsinnaasussatut siumut naatsorsuutigineqareerput. Sumiiffik siulleq Itinneq-miippoq, Tasersuup Magissallu akornanni Itinnerup Kuuata ikaarnissaani. Issittumi Teknologii pillugu Ilisimatusarfimmiit inerniliissutigineqarpoq, “kuuk kuup akuagoortussaaq annertugaluartoq, minnerusumik qarsutsisartussatut takussutissartaqarpoq, tamannalu isumaqarpoq kuummik ikaarsinissaaq annertuunik ajornartorsiorfitsinaviannngitsoq. Kuup ikaarfineqarsinnaanera sumiiffimmi ataatsimi ajornanngilaq, tamaani kuup silissusaa 10 meteriuvoq sarfaalu sakkukilluni” (Buhelt: 2002, qupp. 79).

Sumiiffiup aappaa Utoqqaat kangerluata kangiatungaaniippoq, Issittumi Teknologii pillugu Ilisimatusarfimmiillu inerniliissutigineqarluni, pisariaqarsinnaasoq “qatsissuseq 500 tikissinnaajumallugu sineriaa sinerlugu takisoorujussuarmik salliarnartaasiarluni qaartiterinissaaq imaluunniit sullorsualiornissaaq” (Buhelt: 2002, qupp. 78). 1968-ernisami siunnersuummi periarfissaaq siulleq toqqarneqarsimavoq. Taamani sullorsualiorsinnaanissaaq nalilersuiffineqarsimanersoq ilisimaneqanngilaq.

Issittumi Teknologii pillugu Ilisimatusarfimmi (Center for Arktisk Teknologii) ilisimatusartunut ilinniartitsisooq forskningsprofessor Niels Foged aamma Phd-erluni ilinniartoq Helle Clausen 2002-p aasaanerani tamaani Sarfannguaq tikillugu aqquserngup ingerlatinneqarsinnaaneranut periarfissaaqarnersoq misissuisimapput. Aqqusineq ajornartorsiuutitaqarpallaanngitsumik Sarfannguit tungaanut Utoqqaat salliarnartaanniit

avannamut-kimmut ingerlasinnaanera ilimagineqarpoq, avannamut-kangimulli ingerlagaanni salliarnartarmut peqqinnissaq ajornartorsiutaassalluni. Taammaattumik aqqusineq Sarfannuatsigoornissaa akisuallaassammat eqqarsaatersuutigineqanngilaq. Taarsiullugu Utoqqaat salliarnartaaniit Sarfannuanut aqqusineqqamik pilersitsisoqarsinnaassaaq.

Danish Arctic Contractorsip imaluunniit Issittumi Teknologi pillugu Ilisimatusarfiup arlaannaataluunniit Sisimiut Kangelussuullu akornanni aqqusinniorfissami ukiuunerani pissutsit misissuiffigisimanngilai. Tamaattumik aqquserngup pitsaanerpaamik eqqornerpaamillu sukkoquunnissaa sukumiinerusumik misissuisoqarnissaa pisariaqartinneqarpoq, tamatumani perserluni qingartaliortarfiit kiisalu aputip unittarfii aammalu aputip sisoorinnaaneritut sillimaniarnissat eqqarsaatigineqassallutik. Kingullertut taaneqartoq pingaartumik Sisimiut eqqaani Kangerluarsuk Tulleq-mi pisinnaavoq.

Nunatsinni aqqusinniortoqarnerani akit assigiinngitsorpassuit atortinneqartarput, nunap qaavata pissusii assigiinngitsut aqquserngillu pitsaassusiisa alajangiisuusarnerisa saniatigut Nunatsinni takinerusumik aqqusinniornernut misilittakkat killeqarneri aalajangiisuusarunarlutik. Skanskamit paasititsissutigineqarpoq, Kangerlussuarmit Sermersuarmut aqquserngup ujaraaqqanik qalliteqartup 36 km-isut takitigisup 5 meterinillu silissuseqartup sananeqarnera kilometerimut ½ mill. kr.-it missiliorluinnarlugit akeqarsimasoq. Skanskap taama akigititaasa appasitsiginerannut qanoq sanariuseqartoqarsimanera patsisaagunarpog, aattortarnera nunallu qaavani erngup pissusii pillugit annertuumik misissuiffigeqqaarnagit aqqusineq sukkasuumik akikitsumillu sanaajugami. Tamatumali kingunerissallugu ukiut tullinnguuttut ingerlanerini aqqusinermut iluarsaassisarnissani aningaasartuutit amerlanerunissaat. Ilisimaneqanngilaq aningaasat tamatumunnga atorreqarsimasut qanoq amerlatigilersimaneri, taamatullu periuseqarluni aqquserngup sananeqarsimanera iluaqutissartaqarsimanersog takuneqarsinnaanani.

Ukioq 2000-mi Namminersornerullutik Oqartussat, Narsarsuup Narsamut Qaqortumullu aqqusinniornissami aningaasartuutissanut aallarnisaataasumik nalilersuinermik suliaqarput. Taanna aqqusinissaq 126 km-nik takissuseqassaaq 5 meterisullu silitsigisussaq 1.040 mill. kr. imaluunniit 8,25 mill. kr./km akeqassangatinneqarpoq. Taamatut sanaartugassamut akitigut naatsorsuineri, 140 mill. kr.-nit nalinginut ikaartaat atorlugu atassusiinissaq, sullorsuit asfartilikkat marluk immattoornissamut imaarsaatitalit, qullilersorneqarneri, silaannarissarfilersornissaat 6,0 km.-isut takissusilimmilu kalerrisaarusersorneqarnissaat ilanngunneqarsimapput. Sullorsuit taakku marluk, aappaa qaqqaq putullugu aappaatalu kangerluk ataaqqullugu, sananeqarnissaannut aningaasartuutit immikkoortiterneqarneri nalilersuineri takuneqarsinnaangillat, taamalu imaasiillaannaq ikaartaat aammalu sullorsuit ilanngunnagit kilometerimut akeq naatsorsorneqarsinnaanani (Inuplan/Niras: 2000).

Ukioq 2002-mi Namminersornerullutik Oqartussat Nanortallup Nalunaq-llu akornanni aqqusinniornissamut missiliuusiaagallartoq tiguaat. Aqqusineq ujaraaqqanik qalliutalik 30 km-isut takitigisoq 4 meterisullu silitsigisoq– Sisimiut Kangerlussuullu akornanni aqqusinniassatut 1968-imi siunnersusiaasimasutut pisinnaassusiligaasoq – 90 imaluunniit 70 mill. kr.-inik akeqassangatinneqarpoq. Periarfissani taakkuni marluusuni assigiinngissuseq tassaavoq, atortussat assartorneqartussat qanoq annertutigissaneri apeqqutaammata. Periarfissani taakkunani marluusuni, Nanortallip qeqertaaniit nunamut atassusiilluni sapsuioornissaq 24 mill. kr.-t nalinginut akeqassaaq kiisalu qeqertami Anarusummi talittarfiliornissaq 10 mill. kr.-inik akeqartussaq ilaatinneqarput. Pineqartuni aningaasartuutissat taakku marluk ilanngaaticigaanni, taava sanaartornermi 56 aamma 36 mill. kr.-inut nalinginut sanaartortoqassaaq, imaluunniit periarfissani taakkunani marlunni 1,9

aamma 1,2 mill. kr./km naleqassalluni (Pihl&Søn: 2002). Taakku aallaavigigaanni taava aqqusineq 155 km-isut takitigisoq 295 aamma 186 mill. kr.-inik akeqartussaassaaq.

Pilersaarusiornermi suleqatigiisitap, sanilitut qaninnersagut Island-imi Canada-milu aqqusinniornermi misilittagaat misissorsimavaa. Taakku toqqarnerinut pingaarutilitsigut marlussunnik patsiseqarpoq:

- 1) Nunap qaavata pissusiisigut silaannaallu pissusiinut nunani taakkunani pissutsit Nunatsinni pissutsinut assingupput.
- 2) Aqquserngit annikitsumik ingerlavissiatut sanaat nunani taakkunani ilisimaneqarluarput.

Islandimi aqqusineqarnermut pisortaqarfimmiit ilisimatitsissutigineqarpoq, aqqusinermut saneqqussiviusinnaasumut 6,5 meterisut silissusilimmut ujaraaqqanik qalliutilimmut pisinnaassusiligaasumut 70 km/t ingerlavigineqarsinnaasunut 1,5 mill. kr. kilometerimut atorneqartussaasutut aallaavigineqartartut. Tamatumunnga aallaavigineqarluni, nuna aqqusinniorfissaq pitsaasuussasoq aqqusinniorfissallu ungasinngisaani ujaraaqqanik pissarsiffigineqarsinnaasoq. Aallaaviit taamaattut atorneqartillugit aqqusineq 155 km-isut takitigisoq sananeqarnermini 233 mill. kr. akeqassaaq. Nunali aqqusinniorfissaq maniitsuuppat atortussanillu pissarsiniarluni qaartiterinerit pissappata, taava tamanna akitsuutaassaaq. Aqquserngup pitsaanerulersinneqarnissaa anguneqarsinnaavoq, aqquserngup qalliuuserlugu. Tamanna serpartaaneq marloriarluni pissaaq, qalliullu nungullarnaveeqqut 40 mm-isut issutigisoq pissarsiarineqassalluni. Taamatut sananeqarnerata, ujaraaqqanik qalliusiernerminngarnit ½ mill. kr. akisunerussutigissavaa.

Nunavut-mi aqqusineqarnermut pisortaqarfimmiit Mackenzie Valley Highway pilersaarutigalugu siunnersuusiornerninut atatillugu, aqquserngit ujaraaqqanik qalliutillit sananeqarnerini sukkassutsit assigiinngitsut aalajangiisuutinnerini missingersuusiaagallarsimasut marluk suliarineqarsimapput. Aqquserngit pineqartut marluk 7,4 meterinik silissuseqarput, aqqusinerli 60 km/t ingerlavissiaq 0,5 meterinik sinaakkusernissaa pisariaqassaaq, 80 km/t-mulli ingerlavissiaq 1,3 meterinik sinaakkuserneqarnissaa pisariaqassalluni. Taamalu aqquserngit taakku marluk tamakkiisumik silissuseqalissallutik 8,4 aamma 10 meter. Aqqusinerlut pisortaqarfimmiit ilisimatitsissutigineqarpoq, taaguut aqqusineq 60 km/t atorlugit ingerlavigineqarsinnaasutut atugaq paatsuungatitsisinnaasoq, tassamai aqquserngup 95 %-iani 80-90 km/t tikullugit ingerlaarsinnaaneq ajornanngimmat sinneruttumilu taamaallaat 5 %-imi 60 km/t angullugu ingerlavissiaalluni (NWT: 1999).

Mackenziep kuussuata nunataa annertuupilorujussuummat, aqqusineq arlalitsigut kuup avaleqtai ikaagassartaapput, taamalu tamaani ikaartarfinit marlunnik 200 meterit 400 meteritullu takitigisunik sanasoqartariaqarluni, taakkulu 6 aamma 12 mill. canadamiut dollariinik – imaluunniit 27 aamma 54 mill. kr.-inik akeqassanngatinneqarlutik (aningaasat ulloq 31.12.2002 nalingi naapertorlugit). Taakku saniatigut Nunavut-mi ikaartarfinit 70 meteri tikillugu takitigisunut 71 meteriniillu 100 meteri tikillugu takitigisunut 63.000 aamma 77.000 kr. meterimut akigitittarpaat. Tassalu Kangerlussuup Sisimiullu akornanni Itinnerata Kuua 10 meterinik silissuseqartoq ikaartarfiup ikaagassaa qulaani pineqartunit ikaartarfik takinersaattut sananeqartussami allarujussuullutik. Canadamiut sananiarnerminni akitut atugaat naapertussagaanni, taava ikaartarfik 20 meterimik missiliorlugu takissusilik taamaallaat 2 mill. kr. sanatinneqarnerani akeqassaaq (NWT: 1999).

Canadamiut ikaartarfissuit 100 meterit arlallit takissusillit atorneqarneri pillugit paasisutissani kisimi takussutissiipput, sinnerinulli naamik. Taamaalu taamaallaat ikaartarfiit

ilanngunnagigit kilometerimut akit naatsorsuusiari neqarsinnaallutik, taamatullu aqquserngup ataani atassusersuutissat/ruujorit, ikaartarfiliinermut kilometerimut akit ilanngullugit taamatullu aqquserngup ataani atassusersuutissat/ruujorit aamma ilaatillugit. Taamaalilluni aqqusernermut 8,4 meterisut silitsigisumi 60 km/t ingerlavissatut pisinnaassusilikkamut nikinganeq 1,7-2,0 mill. kr./km akornaniilluni, aqqusernermullu 80 km/t ingerlavissatut pisinnaassusilikkamut 10 meterisullu silissusilimmut akit 2,1-2,3 mill. kr./km akornanni inissisimassallutik (NWT: 1999).

Paasissutissat tamakku tunuliaqutaralugit Kangerlussuarmiit-Sermersuarmut, Nanortalimmi, Islandimi Canadamilu silissusiliinerni aqquserngit assigiinngitsut sanilliussuunneqarput, taakkulu sanaartorneqarnerannut akit ilaatinneqartut tunngavigalugit nalunaarsugaq 3.1-imi takuneqarsinnaapput.

Nalunaarsugaq 3.1: Issittumi aqqusinniornermi silissusiliinerit akillu ator neqartut

Sumi Silissuseq	Kangerlussuaq 5,0 m	Nanortalik 4,0 m	Island 6,5 m	Canada 8,4 m	Canada 10 m
Tusind kr. / km	500	1.200-1.900	1.500	1.700-2.000	2.100-2.300
Tusind kr. / m ²	0,1	0,30-0,48	0,23	0,20-0,24	0,21-0,23

Qulaani takussutissat tunngavigalugit naliliissutigineqarpoq, Kangerlussuup Sisimiullu akornanni 6,5 meterisut silitsigisumik aqqusinniornermi 250-300 mill. kr. missiliorlugit akeqassanganneqartoq. Aqqusernermut taamatut silissusiliinerup angallattut ajornaquteqanngitsumik imminnut saneqqussinnaaneri ajornarunnaarsissavaa, taamaasillunilu aqquserngup pitsaaqutissai annerpaanngortinneqarlutik. Ataasiinnarmik aqqutissaqartitsisoq tamakkiisumik 4 meterinik silissusilik 200-250 mill. kr. missiliorlugit sananeqarnerani akeqassangatillugu naliliivigineqartoq akikinnerpaatut toqqarneqarsinnaasoq.

Illuatungaatigulli aqqusineq ujaraaqqanik qalliutilimmut aqquserngup ilaanut qalliutigitillugu bitumen taarsiullugu ator neqarpat akisunerungaatsiassaaq. Periutsit taakku marluk imminnut tapertariisinneqarsinnaapput, tassa aqqusineq ujaraaqqanik qalluserneqarluni aqquserngup aqqusaagassaani nunap iluani qeriuannartoqarfusumi, nuna sisoorfiusartumi, aattulernermilu kuugussiviusinnaasartunilu. Aqqusaakkani aqquserngup aserorterfigisinnaasaatut navianaateqanngitsuni bitumen qalliutigissallugu toqqarneqarsinnaavoq, taamalu aqqusineq pitsaanerusoq pujoralaqannginnerusorlu pineqarsinnaalluni. 100 km-inut bitumenemulsion, ½ mill. kr./km-imut akeqartoq – ator neqassappat, aqqusernerup akiisa qummut 300-350 mill. kr. angusinnaassagaat naliliissutigineqarpoq.

Nalunaarsugaq 3.2: Pitsaassuseq, silissuseq aamma akit eqqoriaakanneri Sisimiut-Kangerlussuaq.

Pitsaassuseq	Ujaraaqqanik qalligaq	Ujaraaqqanik qalligaq	Bitumen-emulsion 100 km Ujaraaqqanik qalligaq 55 km
Silissuseq	4 meter	6,5 meter	6,5 meter
Mill. kr.	200-250	250-300	300-350

Qulaani akinut eqqoriaakannerni naatsorsuutigineqarpoq, ator tussat aqqusinniornermi ator neqartussat aqqusinniorfissap eqqaani nassaassaassasut. Taamatut ilimasunneq qulartitsisinnaavoq, tassami ator tussanik assartuinissaq talliartortillugu akit annertuumik qaffaatigisinnaammassuk. Misissueqqittoqarsinnaaneranut atatillugu, tamannaavoq ilanngullugu sukumiisumik misissortariaqagassat ilaasaat.

Canadami Mackenzie Valley Highway-imut tunngatillugu eqqoriaakannertoqarpoq, tamaani aqqusinniornissaq ukiumut sulinerit kilometerimut 2,5-imik naleqassasoq (NWT: 1999). Tassunga sanilliukkaanni Sisimiut Kangerlussuullu akornanni 155 km-isut takitigisumik aqqusinniornermi ukiumut sulinerit 390-it missiliorlugit atorreqassapput. Aqqusinniorneq ukiunik pingasunik sivisussuseqartussatut naatsorsuutigigaanni, taava aqqusineq agguaqatigiisillugu inunnut 130-nut suliassaqartitsissaaq.

Ukiut pingasut ingerlanerini sanaartornermi 130 sulisorineqartussat– qularnanngitsumik – Sisimiut kommuneaniit kisimi isumagineqarsinnaangilaq, taamaattumik Nunarput ataatsimut suliassaq suliarisariaqarjaa. Periarfissaq alla aamma atorreqarsinnaavoq, tassa aqqusinniorneq ukiunut amerlanerusunut siammarlugu, taamaasilluni Sisimiut kommuneani suliffeqarfiit aqqusinniornermi suliassaq tamaat tigungmisinnaaqqullugu.

Aqqusinniornerup sivisussusissaa qanorluunniit sivisutigissagalarpat – pilersaarusiornermi toqqammavigineqartumi – suliassaq suliarisinnaajumallugu kommunemi suliffeqarfiit ataatsimut sinerissamiilluunniit suliffeqarfinnit qularnanngitsumik suleqateqartariaqassapput.

Piffissaq sivisuallaanngitsoq atorlugu sanasoqarnissaa toqqarneqarpat, taamalu sulisut Nunatsinni tamaneersut atorreqarlutik, tamanna isumaqassaaq, nunaannarmi aqqusinniornermi ilisimalikkat siaruarneqarsinnaalernissaat, tamatumalu kingorna Nunatsinni taamatut aqqusinniornissat aallartinnissaat ajornannginnerulissalluni. Piffissami siusissumi aqqusinniornissamat sulisussat ilinniartinneqarnissaasa aallartinneqarnissaat pingaarpoq. Tamatumunnga atatillugu Sanaartornermut Ilinniarfik aamma Issittumi Teknologi pillugu Ilisimatusarfik Sisimiuni inissisimammata iluatsitsineruvoq.

Suliarineqarnissaa eqqarsaatigalugu, Sisimiuniit Kangerlussuarmiillu aqqusinniaq illugiisillugu naapitsikkiartuaarnissaa pissusissamisuginnassaaq. Taassuma saniatigut aamma ilimanaateqarluinnarpoq qeqqata tungaata missaani aallartitsinissaq silatusaarnerussasoq, taamaattoqarneratigut Sarfannguup inissisimalluarnera sanaartornerup aallartinneranili atorluarneqarsinnaammat. Taamaattoqassanngippat, aqqusinniap illugiinnik naapikkiartorfissaanni Sarfannguaq kingusinnerulaartukkut aatsaat sulisussanik pilersueqataasinnaalissaaq.

Ingerlatsineq aserfallatsaaliuinerlu

EU-mi Northern Periphery Programme-mi (Avannarlerni Isorliunerusut Sammineqarneranni) ukiuni arlalinngortuni aqqusinniornermi pilersaarusiornerni suleqatigiissitaqareerpoq, tassani susassareqatigiit Norge, Sverige, Finland, Island aamma Skotland aqquserngit angallaffiuvallaanngitsut aserfallatsaaligaasarneri pillugit misilittakkaminnik paarlaasseqatigiittarput. Ukioq 2001-imi suleqatigiit taakku ukiuunerani aserfallatsaaliisarneq pillugu nalunaarussiaqarput, tassani nunani taakkunani tallimani aningaasartuutaasartut periuusiusartullu sanilliunneqarsimallutik (Norem: 2001).

Nunat nunallu immikkoortui arlalitsigut assigiinngissuteqarput. Assersuutigalugu Islandimi, Skotlandimi Norgellu sineriaa kialaartumik silaannaqarput, aasami nillataartarlutik ukiumilu mannguumasarlutik, illuatungaatigullu Sverigemi Finlandimilu Lappit nunaanni nunaviup silaannaqarfiupput, aasami kiattarlutik ukiumilu issittarlutik. Sinerissani kialaarfiusuni Island kujataa-tungaani ukiumut sialuk nittaalarlu 3.000 mm tikillugu nakkarsinnaasarpoo, Norgellu avannamut-kiterpasissuani Troms-imi 1.500 mm nakkartarluni, nunaviilli silaannaata pissusaanik silaannaqarfiusuni Sverigep aamma Finlandip qeterpasissuini taamaallat 350 mm sialuk nittaalarlu ukiumut nakkartarluni.

Sinerissap silaannaanik silaannaqarfiusuni piffissap ingerlanerani arlaleriarluni 0° C-imiittarpoq – soorlu unnuami qerinnartarluni ulluuneranilu kiatsittarluni – tamatumalu kingunerisaanik ullaakkut aqquserngup quatsertarnera ajornartorsiutaasarluni. Ilanngullugu aput nakkartarpoq aattarmat biilit assakaasui ukiorsiutilerneqarneq ajorput, taamaasillutillu aqquserngup quasarneranut sillimasaratik. Nunaviup silaannaqarfiusuningarnit sinerissami aamma ilaannikkooriarluni arlalitsigut nittaallanut ajornartorsiuteqartoqartarpoq.

Nalunaarusiami aqquserngit ingerlanneqarnerini aserfallatsaaligaanerannilu aningaasartuutaasartut ima takussutissaqartitsipput (Norem 2001):

Nalunaarsugaq 3.3

Klima-qarfik	Klima timerpasissumi		Klima sinerpasissumi		
	Lappit nunaat	Norr	Troms		Qatsissoq
Nuna	Finland	Sverige	Norge	Island	Skotland
Kr./km aserfallatsaaliuinnermut	13.208	17.343	56.076	42.140	49.721
Ukiumi aserfallatsaaliuinnermut taakkunanga atorpeqartartut	59 %	45 %	54 %	21 %	30 %

Skotland sivikitsumik ukiusarnermigut allaassuteqarpoq, taamalu ukiuunerani aserfallatsaaliinnermut atortagaat siumut naatsorsuutigineqareersutut appasipput. Islandimi ukiuunerani aserfallatsaaliinnermi taama appasitsigisumiinneranut, ukiuunerani aqquserngit ilarpassuisa Islandimi matoqqatinneqartarnerinut patsisigitinneqarpoq (Norem: 2001). Sanilliussisinnaajumalluni Islandimi aqqusinernut pisortaqaqfik, aqqusinermut ukioq kaajallallugu ammatinneqartartumut aserfallatsaaliinnermi atorpeqartartut qassiunerinik paasiniaavigineqarsimavoq. Islandimi aqqusinernut pisortaqaqfik, aqqusinermut ujaraaqpanik qallitillimmut 6 meterisut silitsigisumut serfallatsaaligaanerini 50.000 kr./km atorpeqartartut paasissutissiissutigaa.

Nordvest Territorie-mi Canada-mi kisitsisit naleqqiunneqarsinnaasut km-rimut 44.000 koruuniupput 46.300 koruuniullutillu sioraarnernik qallikkamut 8,4 meterimik 10 meterimillu silissusilim-muut aqqusinermut immikkoortumi matuma siuliani eqqartorneqartutut (NWT: 1999). Nordvest Territorie-mi ukiumut Sisimiut apisarnerattut annertutigaaq.

Nunani issittuni aqquserngit aserfallatsaalinerinut aningaasartuutit nalinginnaasut taama isikkoqartillugit, Kangerlussuup Sisimiullu akornanni aqquserngup ukiumut aserfallatsaalinnissaanut 6 mill. koruuninik aningaasartuutaanissaa nalilerneqarsinnaavoq. Affaata missaa 155 km-ri - tassa Kangerlussuarmiit Sisimiut tungaanoortoq – Finland-imi Lapland-itut Norr-ilu Sverige-miittutut silaanna ippoq.

Sisimiut eqqaa

Kangerlussuup eqqaa

Affaata sinnera - Sisimiuniit qeqqata missaanut – Troms-imi Norge-tut, Nordvest Territorie-mi Canada-tut kiisalu Islan-itut silaannaa ippoq, Toms-ili Islan-illu eqqaanni apisarneri Sisimiuniit annertunungaatsiarlutik. Agguaqatigiissillugu affaanut siullermut kilometerimut 20.000 koruuninik akeqaruni 50.000 koruuninillu affaata sinneranut, aserfallatsaaliinermut aningaasartuutissat ukiumut 5,3 mill. koruuniussapput, qularnartoqarsinnaanerali eqqarsaatigalugu 6 mill. koruunit naliliunneqarsinnaallutik.

Taaguutillu nutaat Kalaallit Nunaannut eqqunneqartussaassapputtaq, soorlu aput supullugu eqqaanermut atortuutit aputinullu ungalut, minnerunngitsumillu kinguleriiaarluni ingerlanerit. Kingulleq nittaalluni qinerfilutsillugu atugassaaq, aqqusinerluunniit apilussimatillugu aputaajaanerup nalaani ataasiinnarmik aqqutissaqartillugu. Taamaattoqartillugu kinguleriiaarluniinnaq ingerlanissaq piumasagaataassaaq innersuussutigineqassalluniluunniit. Kinguleriiaani aputaajaatit siuttuussapput, kingorganilu biilit quliniit 20-inut imminnut malittut. Kingullersaat pickup truck assigisaaluunniit inuunnaat pigisaat radiokkut aputaajaammut attaveqassaaq, katataasoqannginnissaa qulakkeerniarlugu.

Canada-mi Mackenzie Valley Highway-mut atatillugu naliliineqarpoq, ingerlatsineq aserfallatsaaliinerlu ukiumut kilometerimut 0,05 sulisumut atorneqassasut (NWT: 1999). Sisimiut Kangerlussuullu akornanni aqqusinerlut tamatumunnga assingusumik aqquserngermi 155 kilometerimi ukiumut inuit arfineq-pingasut missaanut suliaasaqartitsissaaq.

Aqquserngup sananeqarnissaatulli silatusaernerutigisutut Sarfannuaq torrallallugu inissisimavoq – pingaartumik Sisimiunut Kangerlussuarmit qaninnerulluni inissitaanermigut aamma apisarfiunerusumiikkami ingerlatsinikkut/ aserfallatsaaliinikkullu aamma akisuneruneraniilluni, tassa Sisimiut tungaaniittumi. Aqqusinermik ingerlatsinikkut aserfallatsaaliinikkullu ilinniartariaqartut eqqarsaatigalugit pingaaruteqarnermikkut ataqatigiillutik.

Aningaasalersuineq

Kalaallit Nunaanni attaveqarnikkut pilersuinikkullu sanaartorerit annertunerusutigut pisortanit susassa qarfigisarpaat, annertunersaatigut qitiusumik oqartussaniissimalluni, siusinnerusukkut nunasiaatilinni, taava Landsråde-mi massakkullu Namminersornerullutik

Oqartussani. Taamaallaat aatsitassanik piiaanernut atatillugu attaveqarnikkut pilersuinikkullu sanaartornerit namminersortunit aningaasaliissuteqarfigineqartarput/ (-qataaffigineqartarput). Kalaallit Nunaatali Kujataani savaatillit nunalerinermut atatillugu namminneq aqqusiortarput tamakkiisumik tapiiffigineqanngikkaluarlutik, aamma Skanska/VW Kangerlussuarmit Sermersuarmut aqqusiornikuuvoq, namminersortuniinnaq aningaasaliiffigineqartumik.

Attaveqaatinilli pilersuinermillu pisortat aningaasaliissuteqartarnerat Kalaallit Nunaanniinnaq atugaanngilaq. Nalinginnaasumik attaveqaatit pilersuinerillu sanaartorneri tassalu aqquserngit nunani qanitatsinni nunarsuullu sinnerani pisortanit susassaqarfigineqartuuvoq. Nunarpassuarnili namminerisamik aqquserpassuaqarpoq, tamakkuli minnerugajuttuupput, pisortat aqqusinuutaannut avalequtaasut, soorlu biilit illerngi namminerisamik illup/aasarsiortarfiup tungaanut orpippassuillunniit tungaanut illerngit namminersortumik orpinnik killuisarfimmukartut.

Nalinginnaasumik namminersortut pisortallu akornanni akisussaaffiinnik aaqqiinerit imaakkajupput, pisortat namminersortunut killiliussisarlutik. Tassalu pisortat attaveqaatinik pilersuinermilu atugassanik pilersitsisuullutik, namminersortullu taanna atugarisarlugu - imaassinnaavorli, Kalaallit Nunaanni pisortat tamatigoortumik pisussaataanerisa pissusissamissuunnartutut isigineqarnera, tamannili unitsikkusunneqartoq, tamatumani nunarsuarmit pissutsit killup tungeluinnaannut inissittoqartariaqanngilaq, tassa namminersortut aqquserngit pilersillugillu ingerlannerinut aningaasartuuteqarlutik, pisortallu suliffeqarfiutaasa atugaralugit.

Namminersortunit aningaasaliineq

Ukiulli kingullit qulikkaar annertuumik attaveqaateqarnikkut pilersuinikkullu namminersortut aningaasaliissuteqarnissaat soqutigineqariartuaarluni. Nordvest Territorie-mi Naalakkersuisut 1999-imi nunaannarmi aqqusinniorniarnermi aningaasaliissuteqarsinnaanermi periarfissanik misissuisitsimapput / misissueqqissaarinnitsitsisimapput, tamatumani Mackenzie Valley Highway ilanngullugu. Misissuinerit takutissimavaat, Canada-mi nunaannarmi aqquserngit amerlanersaat nunap aggornerinut tunngasutigut naalakkersuisoqarfiup missingersuutaasigut akilersorneqartut, suliasallu tamanut ammasumik sulisussarsiuunneqartartut.

Misissuinerittaaq takutippaat, Canada-p USA-lu ilaani attaveqarnikkut pilersuinikkullu allatut aningaasaliissuteqarnermik misiliisoqarsimavoq, nunaannarmilu aqquserngit eqqarsaatigalugit nutaamik isertitsissuteqarfigineqarsinnaaneri misissuiffigineqarsimallutittaaq. Matuma ataani tabeli 3.4-mi Nordvest Territorie-mi misissuinerit nikerarnerat takuneqarsinnaavoq, Nordvest Territorie-mi qanoq aningaasaliissuteqarnermik misissueqqissaarnerit ilanngullugit (NWT: 1999).

Nalunaarsugaq 3.4: Nordvest Territorie-mi qanoq aningaasaliissuteqarsimaneq

Aningaasal/isertitaqarfi usinnaasut	Nordvest Territorie-mi atorsinnaassusia
Namminersortut aningaas./attartorneq	Killeqarpoq. Pilersaarutit namminersortunut aningaasaliisunut erniatigut tunniussinnaasaat kissaatigisatut atsiginngilaq.
Attartorneq naalagaaffimmit tapiiffi-gineqarnissaq qularnaveeqqusiullugu	Killeqangaatsiarpoq. Angallanermut pisortaqaqarfiup nunaannarmi aqquserngit sananissaannut missingersuutit atorneqarsimapput piffissamut qaninnerusumut ungasinnerusumullu.
Piniarnermi akileraarut	Killilerujussuuvoq. \$100.000-siinnaat piniarnermi akiliutitigut kaaviaartinneqarput.
Atuinermi akileraarut	Killilerujussuuvoq. Aqquserngit atorneqarpiannngillat.
Skyggeafgifter	Killeqarpoq. Nordvest Territorie-mi Naalakkersuisut missingersuutaat namminersortut ineriartortitsinerinut aningaasaliissutaat annikippallaarput
Biilinit akileraarut	Killilerujussuuvoq. Nordvest Territorie-mi biilit ikitsuinnaapput. Illoqarfinni inoqarfiunerusuinnarnili atorneqarpoq.
Biilit unittarfinniitinnerini akileraarut	Killilerujussuuvoq. Nordvest Territorie-mi unittarfinniitinnerinut ikitsuinnarni akiliisitsisoqartarpoq. Illoqarfinni anginerne atorneqarneruvoq.
Sumiiffinni akuersissutit/akuersissutit	Killilerujussuuvoq. Angallanermi nikissinnaajunnaajusartarnerit killilersimaarniarlugit taanna pilersitaavoq, Nordvest Territorie-milu atorsinnaanani.
Benzinamut akileraarut	Killeqarpoq. 10 procentimik benzina tamatigut akileraaruseraanni \$0,7 millioninik annerusumik ukiumut iertitsissutaasinnaannngilaq.
Nioqquteqarnermi akileraarut	Killeqarpoq. Kaaviaartitsinissamik pilersitsisinnaaneq pisortat akuersarpallaannginnerinik akornusersorneqarpoq.
Biilini piginnittup akileraarutaa	Killilerujussuuvoq. Kaaviaartitsisinnaaneq annikitsuinnaavoq, biilit ikippallaarnerinik patsisilimmik.
Immikkut sumiiffinnut pisinnaaneq / Ineriartortitsinerne akileraarut / Aqqusineeqqanut akileraarut	Killilerujussuuvoq. Angallattut ikippallaarnerisigut aqquserngit sinaanni ineriartortitsinissamut pariarfissat killilerneqassapput.
Ineriartortitsinissamik isumaqatigiissutit	Killeqarpoq. Uuliamik gassimillu suliffissuit, sumiiffimmi siunissami suliffissuaqarnermi periarfissaanarpaat, aqqusineqarnissamik pisariaqartitsinngillat.

Matuma qulaani tabeli misissueqqissaarnerup inernilerneranut tapersiutaaginnarpoq, tassa nunaannarmi aqquserngit pisortatigoortumik sulisussarsiuussilluni pisortanit annertuumik aningaasaliissuteqartoqanngippat (NWT: 1999).

Assiaqtsiinikkut akiliisitsineq

Atuinermit akileraarutit/assiaqtsiinikkut akileraarutit maannamut nunarsuarmi sumiiffinni allani attaveqarnikkut pilersuinikkullu atorneqarnerat annertusiartuinnarpoq, soorlu

aqqusinersuarni, ikaartarfinni, sulluliani, il.il. Taamaakkaluarli tunngavissarpiatut piumasaqaatit pioreerput, assiaqutsiinikkut akileraarusiinissamut:

- 1) Sanaartornerup akisunera
- 2) Periarfissarujussuaq
- 3) Atuinerup uuttorneqarsinnaanera
- 4) Nalunaarsuinerit suugaluilluunniit

1-mi patsisaavoq, attaveqarnek pilersuinerlu sanaartornermi aningaasartuutaavallaanngippata, taava assiaqutsiinikkut akileraarusiinissaq pisariaqanngilaq. Tamatuma saniatigut taamatut pilersaaruteqarpiarunnaarnikuvoq, tassa piumasaqaatinik 2-mik 3-millu naammassinnissimasunik. Taamaattoqaraluarpmi pisortat namminersortulluunniit qangali sanareersimassagualarput.

2-mut patsisaavoq, atuisut ikitsuinnaappata, assiaqutsiinikkut akileraarusiinermik ingerlatsinermi aningaasartuutit isertitassanut sanilliullugit ikippallaassapput. Assiaqutsiinikkut akileraarusiinermi aalajangersimasumik aningaasartuuteqarajuttarpoq, soorlu nalunaarsuinissamut marsissutissatullu teknikkikkut atortorissaarusiinermit. Taamatuttaaq inummik illuaqqerlugu qularnanngitsumik ullormut biilit 1.000-it angullugit nalunaarsuisuliisoqarlunilu akilersuisitsisuliisoqarsinnaavoq, kisiannili biilit 50-naat ullormut akileraarusiinermi saneqquttassappata assiaqutsiinermit ullormut aningaasartuutit 20-mik qaffasinnerussapput.

3-mut patsissaavoq, assiaqutsiinikkut isertitat naatsorsornerini uuttorneqarsinnaanngippat *kingusinnerusukkullu kukkunerisiorneqarsinnaanani*, taava atuisut ”akerpiaanik” akiliinissartik misilinnialissavaat. Assiaqutsiilluni akileraarusuinerne atuuttuni atuisup atuinera eqqortumik nalunaarsorneqartarpoq. Sulluliakkut ikaartarfikkulluunniit atuineq nammineq oqaluttuarpoq. Aqqusinersuarni ajornarnerumaarpoq, atuisoq aqqusinersuamiit arlaatigut anillassinnaagami, atuisorlu uternissaminut periarfissaqanngilaq, taamaasilluni atuisup bilitsi akilissavaa aqqusinersuarmut appakaatinnginnermini. Atuisoq aqqutini atorlugu utissaguni ilaannakuugalumilluunniit, taava atuisoq ullumikkut assiaqutsiilluni akileraaruteqartitsinermi atugaasut pissutaallutik akileeqqittariaqassaaq. Kangerlussuarmiit Sisimiunut aqquteqalerpat, atuisoq aqqut naallugu atunngikkaluarlugu akileeqqinnanilu appakaaffimminut uternissaminut periarfissaqassaaq. Ullumikkut nalunaarsuutaasut atorlugit taama iliortoqarnissaa akornutissaqanngilaq.

4-mut tunngatillugu taanna mittarfeqarfinni uniarsualivinnilu atugaavoq, tassa atuisut ataasiakkaarlutik – soorlu timmisartoq umiarsuarluunniit – immikkut kiffartuunneqarnissaminik pisariaqartitsisoq. Mittarfeqarfik umiarsualivilluunniit nakkutilliivimmiit nunninnissaminut, ilisimasortaqaarnissaminut usiminik nassatanilluunniit ikiorserneqassagunik, immikkut aningaasartuutitaqassanngillat atuinermit akiligassiinikkut. Assersuutigalugu umiarsuit takornariartitsissutit, Royal Arctic Line-p Arctic Umiaq Line-lu umiarsualivimmik atuinerminnut tamatigut akiliisarput, umiatsialli mikisut umiatsiaaqqallu umiarsualivimmik atuinerminnut akiliineq ajortut.

Assiaqutsiilluni akileraarutit Kangerlussuup Sisimiullu akornanni aqqusineqalernikkut aningaasaliissutitut atussallugu isumassatsialaanngilaq, aningaasartuutitaqaannartussaalluni atornerluinermillu kinguneqarsinnaalluni. Tamatuma saniatigut atuinissamik annikillisisusssaavoq, inuiaqatigiinnullu pitsaaqutinik tamakkiisumik atuiiffunissaanut tamanna akornutaassalluni.

BOT-mik isumaqatigiissutit

Namminersortunit assiaqutsiillunilu aningaasaliissuteqarnissat pivusorsiorpalaanngikkaluartut, namminersortut snaartornerinnaq isigalugu peqataatinnissaat taamaatinneqartariaqanngilaq. Ukiunili kingullerni nunarsuarmi tamani namminersortut pisortallu suleqatigiinneri ineriartortinneqarput, pingaartumi attaveqarnikkut pilersuinnikkullu. Taama suleqatigiinnermut isumaqatigiissuteqarnernullu nutaanut ilaatigut tulliuuttunik tungaveqarput:

- Teknikkikkut ineriartornerup sukkanerujussuatigut, pisortat neqerooruteqarnermikkut piumasarineqartunik annikitsualutsigut agguataariniarneq ajornakusoortilersimammagu
- Attaveqarnikkut pilersuinnikkullu pilersaarutit amerlasuutigut pisortani pisortaasunit annertussusiisigut suliariuminaatsinneqartarmata
- Namminersortut pisortat attaveqarnikkut pilersuinnikkullu aningaasaliissuteqarnissaat pisariaqartitsimmata

Nalinginnaasumik attaveqarnikkut pilersuinnikkullu sanaartornermi/ -ingerlatsinermilu isumaqatigiissutaasartut nutaanngitsut, pisortat piginnittuunerinut, ilusilersornerinut, suliarinninnerinut ilaatigullu attaveqaatinik pilersuinnikkullu atortunik aserfallatsaaliinerinut tungatinneqartarput, namminersortullu sanaartortuinnartut aserfallatsaaliisuinnartullu inissisimasarlutik. Isumaqatigiissutini nu-taanagerusuni namminersortunut isumagisassat amerliartuinnartut tunniunneqartalerput. Aallaqqaatani namminersortut ilusilersuinnermik suliaqartarput, kingullertigullu ”BOT-mik isumaqatigiissutit” – Sa-naartorneq Suliaqarnereq Tunniussineq – saqqummerput, namminersortut piginnittuullutik, ilusiler-suisuullutik, sanaartortuullutik, attaveqaatinik pilersuinnermullu atortunik aserfallatsaaliisuullutillu, ukiorpaaluit qaangiunnerisigut pisortanut isumagisassanngortitsinnginnerminni. Isuma-qatigiissutip kingunerigajuppaa, pisortat namminersortumut ukiuni taakkunani ukiumoortumik atuinerminnut akiliuteqartarnerat.

BOT-mik isumaqatigiissutitigut nalornissutaasunut namminersortunut isumagisassanngortinneqartarput. Taama nalornissutaasinnaasunik namminersortut tigusinnerminni akigitinniakkaminnik qaffaasariaqartarput, tamannali sanaartornerup ingerlalluarnerneratigut illuatungilerneqarajuppoq, eqaannerusumik nutaaliormillu pingaartitsinikkut. Assersuutigalugu Skanka-p Kangerlussuarmiit Sermersuarmut folkevognenillu biiliorfiup misileraaffianut aqqusiniornera ilimanarpoq BOT-mik isumaqatigiissuteqartarneq malillugu ingerlanneqarsimassasoq. Taamaammat tamatumani Skanka-p Kalaallit Nunaanni sanaartornikkut periutsinik allaanerusunik atuisimanissaanik ilimanartumik, takuuk matuma qulaani titarnertaaq.

Kangerlussuup Sisimiullu akornanni aqqusiniliortoqassappat nunanik allaniit peqataatitsinissaq ilimanarsinnaavoq, taamaattoqassappallu nunanit allaneersut suliffeqarfiit Kalaallillu Nunaanni pisortat BOT-mik isumaqatigiissuteqarnerisigut Kalaallit Nunaannut aningaasanik eqqussisoqassaaq, pisortallu akiliuteqarnissartik ukiunut arlalinnut agguataarsinnaallugu. Taamatuttaaq nunap iluani aningaasaliissuteqarnissa – qularnanngitsumik sumiiffimmi aningaaseriviit aningaasaliissuteqarnikkut peqatigalugit – Kalaallit Nunaanni aningaasat ileqqaarneqarsimasut Kalaallit Nunaanniiginnarnissat tamatumani aqutissiuunneqarluni, avammut annissuiffiunngitsumik.

Matuma qulaani eqqartorneqartut sanaartornissap 300 mill. koruuninik akeqarnissaanik ingerlatsinermi/ aserfallatsaaliinermilu ukiumut 6 mill. koruunit naatsorsuutaasut

atorneqarunik, BOT-mik ukiunut 20-inut isumaqatigiissuteqarfiusumi pisortat ukiut taakku ingerlaneranni ukiumut 32-niik 37-it mill. koruuninik aningaasartuuteqassapput erniat qanoq annertutigissusiat apeqqutaalluni (6-miik 8-mut procentit). Ukiut 20-it qaangiunnerisigut pisortanut aqqusineq akisussaaffigisassanngortinneqassaaq, tamatumalu kingorna ingerlatsinikkut aserfallatsaaliinikkullu sulisussarsiuussisoqarsinnaalluni nutaamik isumaqatigiissusiornikkut.

Aningaasaateqarfinniit aningaasaliissuteqarneq

Aningaasaateqarfinniit aningaasaliissuteqartoqartarneq atorneqarluartuuvoq, nunarsuarmi nutaamik iliutsit aallartinniarneqartillugit. Nunarsuarmi tunaartugassatigut suleqatigiiffiusartut ilagaat attaveqarneq pilersuinerlu. Nunat siuarsimasut nunanik kinguarsimanagerusunik siuarsaanermi pilersaarutaasa ilagisarpaat attaveqarfiit pilersuinerlu, EU-lu aningaasaateqarfiisa aqqusinernik, ikaartarfinnik il.il. ineriartortitsinerit aningaasaleeqataaffigisarpai, peqatigiiffiup ilaasortaani kinguarsimanagerusuni. Soorlu europap kujasinnerusortaani EU-mut ilaasortaasuni kiisalu Irland-milu EU-p aningaasaateqarfinniit aningaasaliiffigineqartunik attaveqarnikkut pilersuinikkullu annertoorujussuarmik ineriartortinneqarsimasut.

Kalaallit Nunaata EU-miit anineraniilli taama annertutigisutigit aningaasaliissuteqarnissaq periarfissaqarsimanngilaq, tassa aqqusinerneq sanaartorneq pineqartillugu. Qujanartumilli piffissami kingusinnerusumi EU-mik aalisarnermut tunngasutigit isumaqatigiissuteqartarnerup allamut sangutinneqarsinnaanera eqqartorneqartalerpoq, taamaasilluni isumaqatigiissut Kalaallit Nunaanniit attaveqarnikkut pilersuinikkullu EU-p aningaasaateqarfii ilanngunneqarsinnaalersillugit.

Piffissami kingusinnerusumi Royal Greenland-ip pisortaata Keld Askær-ip inuutissarsiutitigit aningaasaateqarfiliortoqarnissaa eqqaavaa, tassa ukiumut Danmark-imit Kalaallit Nunaanniillu 300 mill. koruuninik aningaasaliissuteqartarnikkut. Tamaattoqassagaluarpallu Kangerlussuup Sisimiullu akornanni aqqusinissap tapiiffigineqarsinnaanera periarfissaqarlualissaaq, EU-milli nutaamik isumaqatigiissuteqartoqartinnagu inuutissarsiutitigullunniit aningaasaateqarfiliortoqartinnagu, aningaasaateqarfinniit aningaasaliissuteqartoqarsinnaanissaa periarfissaqarpiangilaq.

Kalaallit Nunaanni attaveqarnikkut pilersuinikkullu aningaasaateqarfinniit aningaasaliissuteqartoqarsinnaaneranik periarfissaq ataasiinnaavoq, tassalu misissuinerup nalaani sanaartornermuunngitsoq. Misissuineranut tunngatillugu Nunat Avannarliit suleqatigiiffianut (NORA), Nunani Avannarlerni Pilersaarutinut Aningaasaateqarfik (Nopef), EU-p issittumut igalaava/ Nothern Periphery Program (NPP), EU OLT-mik isumaqatigiissuteqarfigineratigut qallunaallu avatangiisinut aqutsisoqarfianut (Issittumi avatangiisinut tapiissutit) qinnuteqarfigineqarsinnaapput, taakkulu EU-p attaveqarnikkut pilersuinikkullu aningaasaateqarfianiit minnerujussuarmik tapiissutisiffigineqarsinnaapput.

Inerniliigallarneq

Sisimiut Kangerlussuullu akornanni aqqusiniliorneq

- nunatarissumi pitsaasumillu silaannalimmi ingerlaarfeqassaaq taama aqqusinniornermut naleqqulluinnartumi
- imermik 10 meterinik silinnerusumik ikaagassaqaanngilaq, sulluliallu pisariaqartinneqassanatik

- Sarfanguit iluaqtissartalimmik saneqqullugit ingerlatinneqarsinnaanngilaq, avalequtser-neratigulli attavilerneqarsinnaallutik
- 250-it 300 mill. koruunillu akornanni arlariinnik illinilerlugu sioqqamik aqqusinertut akeqartussaassaaq, misissueqqaarinerli suli pisariaqarput
- ukiumut 390-inut suliffissaqartitsissaaq
- Sisimiut Kommuneani illoqarfimmi nunaqarfinnilu taamatullu Kalaallit Nunaata sinneranut suliffissaqartitsissaaq
- Kalaallit Nunaanni nunaannakkut aqqusinniornermik misilittagarqarfissaaq

Aqqusineq ingerlatsinikkut aserfallatsaaliinikkullu ima atugassaqaassaaq:

- Sisimiut eqqaanni kujammut Maniitsup Sermersuata avannaanilu Aqqutikitsup Qaqqapalaallu sialummut illersussavaat
- Kangerlussuup eqqaani annikitsuinnaassaaq silaannaap aalajaatsuuneratigut annikitsuinnarmillu siallerfiusarneratigut
- Ingerlatsineq aserfallatsaaliinerlu ukiumut 6 mill. koruunit missaannaanniisaaq
- ukiumut sulisunut arfineq-pingasut missaannut suliffissaqartitsissaaq
- Sisimiut Kommuneani illoqarfimmi nunaqarfinnilu suliffissaqartitsissaaq

Aqquserngup aningaasalersorneqarnissaa:

- Nalinginnaasumik pisortat susassaqaarfigaat
- Kalaallit Nunaanni namminersortunut tunniunneqartarpoq
- taama angallaffiunngitsigisumi assiaqtsiinikkut aningaasalersuisoqarsinnaanngilaq
- namminersortut BOT-mik isumaqatigiissutit aqqutigalugit peqataatinneqarsinnaapput
- misissueqqaarinermi aningaasaateqarfiit aningaasalersuuteqarsinnaanerat atorneqarsinnaavoq

Toqqaannartumik sunniutigisinnaasai

Kangerlussuup Sisimiullu akornanni aqqusineqalerpat ornitassat amerlissapput, aaqqissuussinermik pitsanngorsaataassaaq eqaallisaataallunilu sumiiffiillu taakku marluk akornanni angallassinertit akikinnerulerlutik. Kalaallit Nunaanni angallassinermik pioreersumik taarsiissutaassanngilaq tapersiutaassallunili. Aqqusineq timmisartornissamut umiarsuarnissamulluunniit taarsiullugu periarfissaaginnassanngilaq, aaqqissuussinernili ajornartorsiutinik Kalaallit Nunaanni pisussaannartut isigilersimasatsinnik aningaasaliissutaassaaluni.

Kalaallit Nunaanni attaveqarnikkut pilersuinikkullu ingerlariaaseq marloqiusaavoq, timmisartorneq umiarsuarnermiit annertunerulluni, angallasseriaatsillu taakku arlariillutik ajornartorsiutitaqarlutillu iluaqutissartaqarput, tamannalumi aamma aqqusinermut atuuttuuvoq. Kalaallit attaveqarnikkut pilersuinikkullu atugaqartinneqarnerini avammut attaveqarneq timmisartornikkuinnaq periarfissaqartitaavoq, nunat allat sinerissmi takornarissanik angallassisarnerat eqqarsaatigissanngikkaanni. Timmisartukkut angallassinermi Kangerlussuaq Narsarsuarluunniit aallaaviusarput. Tunngaviusumik nunanit allaniit Kangerlussuarmut Narsarsuarmulluunniit angallannermi apuunnissat killeqanngillat. Immikkut timmisartoqartitsinissaq killeqanngilaq, aasaaneraniilumi tamanna atorluarneqartaqaluni.

Nunap iluani angallassinermi timmisartut umiarsuilluunniit angallatigineqartarput, arlariillutillu taakku ajornartorsiutitaqarlutik. Timmisartorneq akisungaatsiarpoq, sinerissami sila nalorninartaqaluni inissaqartitsinerlu aaqqiiffigiuminaatsinneqartarluni. Timmisartut mikivallaanngikkunik angivallaartarput, Kalaallillu Nunaannut naleqquttumik nunat allat ungasippallaarnerisigut pissarsinissaq ajornakusoortarluni. Aasakkut timmisartut mikivallaalartarput takornariarsinnaasullu amerlasuut angallassinnaassaneraat tutsuiginarunnaartarani. Avatitsinniit takornarissat Kalaallit Nunaannut amerlallutik tikissinnaasaraluarpummi, Kangerlussuarmiilli ingerlaqqeriarsinnaasaratik – immaqali Narsarsuarmiit pisinnaagaluartoq. Amerlanerpaatigullu aamma Kangerlussuarmiit sinerissamilu illoqarfinnut utimullu taamaallaat angallassisoqartarluni, sineriassortoqarani.

Umiarsuit akikinnerumaarpummi aammali silap nikerarneranik eqqugaasarlutik. Tamatuma saniatigut ukiuunerani Sisimiut avannaannut angallassisinnaasaratik taamatullu ukiup annersaani Kangerlussuakkut ilummukarsinnaasaratitaaq. Umiarsuit aalajangersimasumik sineriammi ingerlaartarput, taamalu ingerlaarnermik aaqqissuussinikkut Kangerlussuakkoornissaq iluamik aaqqiivigineqarnikuunngilaq. Tamanna ima kinguneqarsinnaavoq, Nuummiit Sisimiunukarluni ilaasoq Kangerlussuakkoortariaqassasoq, tamannalu 18 tiiminik sivisunerusumik angalanermik atuinermik kinguneqartarluni.

Taamaammat Kangerlussuarmut aqquserngup Kitaani angallanneq ataqatigiissilissavaa, taamatullu nunanut allanut angallanneq nunap iluani umiarsuakkut angallannikkutaaq. Pingaartumik aasaanerani Kalaallit Nunaata Kitaani angallannermi attaveqarneq pitsaanerulersissavaa. Umiarsuit sinerissami angallassisut sineriak isumaginerulissavaat, timmisartullu ulloq unnuarlu pisariaqatitaanertik naammassiniarlugu angalasariaarutissalutik. Aqquserngulli ajornartorsiutitassaa aana, sinerissap avannaanut kujataanullu ajornanngitsunnguamik aaqqiivigineqarsinnaannginnini!

Angallaneq pioreersoq aqqusinertaarnikkullu periarfissat titartakkami 4.1-mi 4.2-milu takuneqarasinnaapput, timmisartornerit aappaluttumik titagaapput, umiarsuarnertit

tungujortumik Kangerlussuarmi Sisimiullu akornani aqqusineq qorsumik titagaalluni. Titarnerit silissusaat, ingerlaviit ataasiakkaat qanoq annertutigisumik angallaffigineqarsinnaanerini takutitsivoq. Taamaasilluni titarneq amitsoq ilaasoqarniarnikkut ajornartorsiorfiusumik isumaqarpoq. Kipisaartumik titarnerit tassaapput ukiup ilaani angallassiviusinnaanngitsut.

Takussutissaq 4.1: Maannakkut anggallaviit

Takussutissaq 4.2: Angallavissatut periarfissat

Aningaasaliissutissat naliliiffigineri

Aningaasaliissutissat naliliiffigineri nalinginnaasumik iluaqutissartaasa akornutissartaasalu kingunerisinnaasaannik misissueqqissaarnermut ilagigajuttarpat. Aningaasaliissutissat naliliiffiginerat tamanut atuuttuvoq, taannalu pisortat pilersaarutinit aningaasaliissuteqarnerisa inuiaqatigiit aningaasaqarnerannut tunngatillugu isumatusaarnerunersoq naliliiffiginiarnerani atorpeqartarluni. Periuseq pingaartorsiutaanngitsumik oqaatigalugu pilersaarutip iluaqutissartaanik ajoqutissartaanillu imminnut naleqqersuussineruvoq. Iluaqutissartat ajoqutissartallu koruuninngorlugit oorinngorlugillu naatsorsorneqartarput. Iluaqutissartaasali akornutissartaasalu kingunerisinnaasaanni iluaqutissat akornataasinnaasullu aningaasartalerneqarsinnaanngikkaluarpataluunniit allaaserineqartartut, aningaasaliissutissalli naliliiffigineranni aningaasatigut uuttoqarsinnaasuinnaat ilanngunneqartarput.

Aningaasaliissutissat naliliiffiginerat naammassineqarnermigut ilorraap killulluunniit tungaanoortumik kisitsimmik inerpeqartarpoq, taamaalilluni pilersaarutip inuiaqatigiinnut kingunerisinnaasai uuttoqarsinnaasut iluaqutissartaqarnerisut aalajangerneqarsinnaalertarlutik. Kapitali 2-mi eqqaaneqartutut imaanngilaq pilersaarut piviusunngortinneqartariaqassasoq, tassa aningaasatigut uuttoqarsinnaanngitsortaqaartoq/ politikkikkulluunniit piumasarisat pissutigalugit aningaasaliissutissanik naliliineq tunulluunneqarlutik.

Aningaasaliissutissat naliliiffigineri koruuninngorlugit oorinngorlugillu suliarineqartarmata, tamatigut isornartorsiuerpalaartumik isummertoqartariaqartarpoq, misissueqqissaarnerup naammassineqarneranut pingaaruteqartumik. Naak, taama isornartorsiuerit naapertuilluartsinnaagaluit, tamatigut oqallisigineqarsinnaapput. Taama isummernerit saqqumiunnissaat tunuliaqutaallu oqallisiginissaallu pingaaruteqartuuvoq. Taamaamat nalunaarusiami inissarujussuaq isummernernut oqalliffittut atorneqarpoq. Sapinngisamik misissuinerit isummernernik tapersersuisinnaasunik ilaqartinniarnearput, isummersuutilli ilaat eqqunngissagaluarpata, - soorlu ilisimasat nutaat takkunnerisigut – aningaasaliissutissat naliliiffiginerat nutaamik ingerlanneqarsinnaavoq. Taamaamat tunuliaqutitut ilisimasat/paasissutissat soqutiginnittunut saqqummiunneqarput, aningaasaliissutissanik naliliinermik mikisualukkaartunik misissuinissamik soqutiginnittunut.

Kalaallit Nunaanni aningaasaliissutissanik nalilersuineri isummersuutit isorinnippalaartut ilaat tassa, nioqutissat pigineqartut kiffartuussinerillu akiisa aningaasartuutit toqqammaveqarnerat. Pissutsit assigiinngitsorpassuit iluanni Kalaallit Nunaanni assigiimmik akeqartitsineq suli ullumikkut atuuttuuvoq, taamaalluni nioqutissarpassuarni kiffartuussinernilu akit inuiaqatigiinni taakkuninnga nioqutissiornermi akusut toqqammavigineqaratik. Taamaakkaluartorli angallassinermi kalaallit inuiaat akornanni ukiuni kingulliunerusuni nutaalerineq saqqummernikuuvoq, taamaamat akivinnik atuinissamik isuma illersorneqarsinnaavoq. Angallassinermik suliallit akigititamik akivinerinik patsiseqarniartarput.

Attaveqarnermi pilersuinermilu uuttuutitut pingaartut piffissamik atuinermi aningaasartuutit atorneqartarput. Piffissamik atuinermi aningaasartuutit atorneqartarnerinut patsisiginiarneqartut ilagaat, aqqusinersualiornerup kinguneranik piffissaq angalanermi atorneqartoq minnerulertarmat, allat patsisiginiarnerunagit. Piffissarluni aningaasanik naleqarpoq, tassa oqariartaaseq nalinginnaasumik atorneqarajuttoq, taamaamat piffissamik atuinermi aningaasartuutit aningaasaliissutissanik misissueqqissaarnermi ilanngunneqarajuttarput. Kangerlussuulli Sisimiullu akornanni aqqusinissami piffissamik atuinermut aningaasartuutit ilanngukkuminaapput. Apequtissat akissutissanik amerlanerummata:

1. Akeq eqqortoq piffissamut atorneqartumut qanoq sivilutiga? Niuertoq aqqusinermik atuissaguni taava immaqa piffisami akissarsiassani aningaasartuutitut atussavai, immaqali takornarissap aqqusineri piffissamik atuinera takornarissamut iluaqutaaginnarluni.
2. Sumiit sumullu uuttuisoqassava? Sisimiuni niuertoq Kangerlussuarmi arfininngornermi 3-tiimiit 4-tiiminut ataatsimiissa-guni, ullumikkut pineqartoq Sisimiuniit tallimannorgnikkut aallattariaqassaaq aatsaallu ataasinngornikkut utersinnaalluni, aqqusinikkulli ullormiit ullormut utersinnaassalluni.

Aqqusinniassaq pineqartoq angallannernut allanut tapertaasussaamat tamakkununga taartaanani, aqqusinikkut angalasup nammineq allanut angallassinernut sanilliullugu aqqusineq iluaqutaanersoq iluaqutaannginnersorluunniit nalilersinnaassavaa. Allaffimmiit tamanna siumoortumik nalileruminaappoq, taamaamat aningaasaliissutissanik naliliinermi matumani aningaasartuutit toqqaannartumik takuneqarsinnaasuinaat ilanngunneqarput.

Ullumikkut angallassinerup allanngortinnera

Ullumikkut angallanneq soorlu oqaatigineqareesutut umiarsuakkut timmisartukkullu ingerlanneqarpoq, taamaammat aqqusinertaanermi aallaqqaammut ullumikkut taakkunannga angallanerup ilaata aqqusinermut nuunneqarnissaata soqutiginaateqarnerunissaa. Angallassinerup nassiussallu silaanakkut umiarsukkullu agguataarnerat sisamanut ataqatigiissinneqarsinnaavoq, taakkulu matuma ataani allaaserineqassapput. Ilanngussamuttaaq innersuussuteqartoqassaaq, taanna nalunaarussiaq naggataaniippoq.

Umiarsuarmut ilaasussat aqqusinermut nuunneri.

Arctic Umiaq Line-p Kangerlussuaq sapaatip akunneri arfineq-pingasuni juunip qeqqaniit aggustip qeqqanut angallavigisarpaa. Angalaneq M/S Sarpik Ittumik ingerlanneqartarpoq, Nuummiit Uummannamut Nuummullu uterluni sapaatip akunnerani ataatsimi kaajallaasareertumik, illoqarfiit tamaasa Qasigianguit Kangaatsiarlu kisiisa pinnagit aqqusaarneqarlutik – Qeqertarsuarli kujammukarnermiinnaq. M/S Sarpik Ittuk avannamut kujammullu ingerlaarnermi Kangerlussuaq aqqusaartarpaa. Kangerlussuarmut kangerluatigut 180 kilomeeteriusukkut ingerlaarneq ataatsimut isigalugu siunertaqarluangilaq. Ilaasut Nuummeersut Maniitsumeersulluunniit sinerissami avannamut ingerlasussat, ilaasulluunniit Uumannameersut, Ilulissaneersut, Qeqertarsuarneersut, Aasianneersut Sisimiuneersulluunniit kujammukaartut kangerlussuakkut illumut silammullu ingerlaartariaqartarput. Taamaammat piffissamik nukinnillu taakku ingerlannerat atuiupilunneruinnarpoq.

Kangerlussuup Sisimiullu akornanni aqqusineqaraluarpat umiarsuarmut ilaasut taakku bussimik Sisimiunut uterlugulu ingerlassagaluarput, tassanngaaniit umiarsuarmut ilaallutik ornitaminnukarlutik. Taamaalilluni Kangerlussuarmut umiarsuit arlaalluunniit aqqutikkut takisuukkut ingerlasariaqarani, sinerissamili ingerlaaginnarlutik. Arctic Umiaq Line Kangerlussuarmut sulii ingerlaarusuttassappat, qularnarpoq ullumikkut kangerlussuarmut/-miillu tungaanut ilaasartut umiarsuarusussanersut, ornitaminnut akikinnerusumik sukkannerusumillu aqqusinikkoorlutik tikissinnaassagunik.

Isumaqarnarpoq, siunissami angalasut Kangerlussuarmiit Sisimiunut bussinut ilaasassasut, bussinullu ilaanermi bilitsi 150 koruuninik ilaasumut ataatsimut akikarumaartoq. Island-imi aqqutit takinerusut atorlugu bussinut ilaanermi (Akureyri-Reykjavik) Danmark-imi (Frederikshavn-Esbjerg) assingusut kilometerimut 1 koruuningajammik akeqarput. Kalaallit Nunaanni aqqusinikkut sioraasukkut asfaltimut angallannermi akit annerumaarput nunani taakkunani asfaltikkoornermut sanilliullugu illuatungeqartarlunili, tassa Kangerlussuup Sisimiullu akornanni ingerlavissaq ilaasussatigut qulakkeerneqartussaammat, imarpik qulaallugu timmisartorlutik tikittussanik/ aallartussanik. Tamatuma saniatigut bussimik ingerlatsisumut siumut utimullu ingerlaneq ulloq naallugu sulinerup naleqquppoq.

2001-mi 2002-milu M/S Sarpik Ittuk Kangerlussuarmiit/-mut ilaasunik 3.000-nik angallassisimavoq. Annerpaamik orninneqartuulluni Nuuk, tassa ilaasut 1/3-lii Sisimiullu tulliullutik. Aningaasaqarnikkut naatsorsuutini ilanngussami B-miittuni naatsorsuutigineqarpoq, ilaasussat Kangerlussuarmukartut (-meersut) siunissami bussinik Sisimiunut (-niik) ingerlasassasut, tamatumalu kingorna (siornaluunniit) sinersortaatitut sinerissami ornitaminnut (-niit) umiarsuassasut.

Isumaqarnarportaaq, ilaasut umiarsuup qaavani bilitsimut akiliutissartik sipaarutigalugu angallateruttorfiup nalaani sinerissami ornitaminnut/-niit Sisimiuniit Kangerlussuarmut

angalaneq orniginarnerutissagaat. Arctic Umiaq Line-p ullumikkumut Kangerlussuarmut angalatitsineq angallateruttulernermi taamaallaat sapaatip akunnerini arfineq-pingasuni ingerlaffigisarpaa. Assigiinngissut inuiaqatigiinnullu sipaarutaasoq sulii ilimagisamiit anneruvoq, tassa Sisimiunut Kangerlussuarmullu umiarsuarnermi ineqararluni ineqarluniluunniit akiusup nikingassutaa sulii annerummat, pisariillisaanikkulli umiarsuup qaavaniinneq kisiat assersuusiorfiulluni. Taamatuttaaq 2001-mi kisitsisit atorneqarput, tassa matuma tulliani titarnertaami timmisartornermi kisitsisinut sanilliunneqarsinnaammata, 2001-mi kisitsisit kisiisa pigineqarmata. 2002-mi atorneqaraluarpat 2001-i pinnagu inuiaqatigiinni sipaarutaasinnaasut 100.000 koruunit missiliorlugit ukimut annertunerussagaluarput naatsorsuutitut naliliussaniik.

Sarfannuanut aqqusineeraliornikkut ullumikkut Sisimiut Sarfannuillu akornanni angallammik angallassineq atrofissaarutissagaluarpoq. Angallasinermi tassani ukiumut ilaasut 250-it missaat ilaasorineqartarput. Ullumikkut bilitsi siumuinnaq 250 koruuneqarpoq. Sisimiuniit Sarfannuanut 50 kilometerit missaanni ungasissuseqarpoq, naatsorsuutigineqarporlu Sisimiuniit Sarfannuanut bilitsi Kangerlussuarmut bilitsip afaanik akeqassasoq, tassalu Sisimiuniit Sarfannuanut siumuinnaq 75 koruuni. Tamakku paasissutissat pigalugit ukiumut angallavimmi pineqartumi inuiaqatigiinnut sipaarutissat 30 tusind koruuniussapput.

Ullumikkut umiarsuakkut ilaasartut ataatsimut isigalugit aqqusinermut (umiarsuarmullu) nuunneri ukimut 1,8 mill. missiliorluinnarlugit koruuninik (ilangusaq B) inuiaqatigiinnut sipaarutaassaaq inuiaqatigiinnullumi iluanaarutaalluni.

Timmisartumut ilaasussat aqqusinermut nuunneri.

Inuiaqatigiit eqqarsaatigalugit inuiaqatigiinnut annerpaamik Kangerlussuup Sisimiullu akornanni aqqusineqalernikkut sipaaruteqarnissamut periarfissaq pilersussaq tassa, ilaasut bussinik ingerlanissartik timmisartornissamiit salliutippassuk. Tamatumani Kalaallit Nunaanni timmisartumik angallassinerup aningaasartuutaanerujussuanik patsiseqarpoq. Kalaallit Nunaata iluani timmisartuussineq Air Greenland-imiunerusoq ingerlanneqarpoq, helikopterinilli angallassiffiusuni Qeqertarsuup tunuani Air Alpha ingerlassisuuvoq.

Ullumikkut Kitaata sineriaani timmisartukkut angallatartut ilarpaalussuisa Sisimiuniit Kangerlussuarmut bussertalernissaat naatsorsuutigineqarpoq, Tunumut, Københavnimut nunarsuulluunniit sinneranut ingerlaqqinniarlutik. Tamatumunnga arlalinnik patsisissaqarpoq:

- ullumikkut timmisartornissap saniatigut periafissaqanngilaq, angallatileruttornerup nalaani sapaatip akunneri arfineq-pingasut eqqaassanngikkaanni, tassa Arctic Umiaq Line-p Kangerlussuarmut umiarsuartsisarnertigut
- Kitaaniit Kangerlussuarmut 3.000-inik sapaatip akunnerini taakkunani arfineq-pingasuni angallattoqartarpoq, Arctic Umiaq Line-p umiarsuakkut angalatitsinerata nalaani, naak, sapaatip akunneranut ataasiaannarluni illuatungeriinnut ingerlasoqartaraluartoq
- ilaasunut annertuumik sipaarutissaqassaaq timmisartornermiit aqqusinikkoornermut umiarsuakkoornermullu nuunnermi

2002-mi timmisartumik angallannermut nalunaarusiornermi Air Greenland-i 2001-mut atatillugu angallatit eqqarsaatigalugit on/off-imik misissueqqissaarpoq. Aqqusinikkut angallassinnaasut ataatsimut takussutissaqartinniarlugit, kitaani illoqarfiit Nuummiit avannamut ilaasimasut Kangerlussuarmukartut/ -meersut, Kulusummukartut/ -meersut København-imukartullu/ -meersullu katinneqarput. Tamatumani tunngavigineqarpoq, kitaani

taakku ilaasut illoqarfinneersut Kangerlussuarmukartuupput, København-imukartullutik Kulusummukarlutilluunniit Kangerlussuaq aqqusaarlugu.

Kalaallit Nunaata Kujataa eqqarsaatigalugu ilaasut Kangerlussuarmukartut/ -meersut Kulusummukartut/ -meersullu kisiisa ilanngunneqarput. Tamatumani tunngavigineqarpoq, ilaasut kujataaneersut København-imukartut Kangerlussuakkoorsimassanngimmata siunissamilumi aamma Sisimiuniit Kangerlussuarmut aqquteqalerneratigut taamaaliornaviaratik. Siunissami aqqusinikkoorsinnaasut ilanngussaq C-mi ammukartut aappaanni ilanngunneqarput.

Ilanngussaq C-mi ammukaartut pingajuanni sisamaannilu Air Greenland-ip sinerissami illoqarfinniit Kangerlussuarmut bilitsiutaanut qorsunnut Arctic Umiaq Line-lu angallaffiunerpaajunerani sinerissami illoqarfinniit Sisimiunut umiarsuup qaavani bilitsimut akiutaat takuneqarsinnaapput. Air Greenland-ip ornittagaanut ilaasut qorsummik aappalaartumilluunniit bilitseqarsimaneranut tunngatillugu immikkoortillugit pissarsiarineqanngitsoorput. Paasiuminaarsarniarluni angallatileruttornermi umiarsuarnut Sisimiunut ilaannermi bilitsit akii atornerqarput, naak, qaammatini pingajuat arfaannarmi atuuttaraluartut. Matuma qulaani isummiussat marluusut ilaatigut imminut oqimaaqatigiis-sikkunaraluarput.

Titarnertaap matuma siulianitut naatsorsuutigineqarpoq, Kangerlussuup Sisimiullu akornanni angallanneq bussitigut 150 koruuniliilluni ingerlanneqassasoq. Tamatuma saniatigut isumaqarnarpoq, timmisartukkut angallanermi ilaasut akileraarutigisartagaat inummut ataatsimut orniguffinniit tamaniit Kangerlussuarmukarnermi 251 koruuniusoq – 234 koruunit angalasumut akileraarut 17 koruunillu sillimaniarnermut akileraarut – naak, taanna nuna tamakkerlugu agguaqatigiisitsinerugaluatoq, taamaammallu orniguffinnut ataasiakkaanut akitigut nallersuutivinngikkaluatoq. Aammattaaq Dash /-imut atorutitigut taartissat aserfallatsaaliinerlu annertuumik akitsornikuugaluatut bilitsinullu akitsorsaataagaluaatoq ilanngunneqanngilaq. 2002-p ukiaanerani angallannermut Naalakkersuisut nalunaarutiminni taama akitsuinissaq naatsorsuutigigaluarpaat, tamannali nalunaarusiami matumani mianersornermik patsiseqartumik ilanngunneqanngilaq.

Taamaakkaluarli pingaernerutillugu naatsorsuutigineqarpoq, sinerissamut/ -miit ilaasuniit qanoq amerlatigisut timmisartornermiit aqqusinermut nuusanersut (umiarsuamullu). Timmisartornermiit aqqusineq/ umiarsuarnerlu ataqatigiisitsinikkut angalanermut sapinngisamik amerlanerpaat atuilersinnaaneranut aalajangiisuulluinnartussaq tassa, kingullertut oqaatigisap ataqatigiisitsinissap ataqatigiissaarneqarnissaa piaartumillu pinissaa. Taamaattoqarnissaani Arctic Umiaq Line-p ullumikkut ilaasoqarsinnaanera naammangilaq pisariaqartitatuullu eqaatsiginani. Taamaattoqassappat Arctic Umiaq Line qularnanngitsumik umiarsuarnut sukkanerusunut nuuttariaqassaaq immaqalu aamma ataatsimik umiarsualeeqqittariaqassalluni – marlunnilluunniit.

Arctic Umiaq Line ullumikkut 11-11½ knobituk sukkatigalutik ingerlasarput, Arctic Umiaq Line-li paasissutissiissutigaa, 16 knobinik sukkutigisumik umiarsualiinissaq ajornaqutissaqanngitsoq. Kalaallilli Nunaanni imaq sukkasuulianut katamaraninut ikaartaatinut naleqquttuunngitsoq, taakku nunarsuup annersaani atornerqaraluartut 30 knobinik sukkassuseqarlutik – katamaranilli ikaartaatit atornerqarsinnaannginnerisut minnerpaamik aasaanerani misissoqqissaarnissaat soqutiginaluarpoq.

Aammattaaq Arctic Umiaq Line sinerissami illoqarfinniit (Nuup Uummannallu akornanni) sapaatip akunnerini arfineq-pingasuni sapaatip akunneranut ataasiaannarluni

Kangerlussuarmut aallartarpoq/ tikittarpoq. Ukioq kaajallallugu sinerissap kujataaniit qaammatinilu arfineq-pingasuni avannaaniit Sisimiunut umiarsuarluni akikitsumillu Kangerlussuarmukarnissap annertusineratigut, ilaasussat ilaasa timmisartornermiit umiarsuarnermut/ aqqusinikkoormut piffissani taakkunani nuutsissavaat. Sisimiunut sapaatip akunneranut pingasoriarluni umiarsuaqartalerneratigut ataasiarluni Kangerlussuarmukaarnermiit, aammattaaq piffissami tassani timmisartornermiit nuutsissavai, Kangerlussuarmut umiarsuarnissaminnik periarfissaqarnikuugaluit. Siunissami sapaatip akunneranut ataasiarlutik umiarsuarnissaminnut periarfissatik naleqqussartariaarutissavaat, eqaannerusumilli aaqissuussisinnaalissalutik.

Timmisartornermiit nuunnissami soqutiginaateqartutut pissuutaaqataavoq, pisortat isumaqatigiissutaanni arlalinni akiliussilluni feeriatitsisarneq qimakkiartuaarneqarmat, taarsiullugulu feeriarnermut tapiissuteqartarneq akissarsialluunniit tunngavigisaasa qaffannerisigut tamanna iluarsiiffigineqartalerluni. Taamaalilluni sulisut ataasiakkaarlutik akikinnerpaamik angalanissartik periarfissiuuttalerlugu. Pisortat akiliussillutik feeriatitsinerminni akikinnerpaamik ingerlanissaq, naak, timmisartornermiit sivisunerussagaluartoq, piumasarisinnaaneraat erseqqissumik nalorninartoqaraluartoq, silusulli taartigalugu akissarsiaat qaffanneqarnerisigut iluarsiiffigineqarsinnaapput.

Matuma ataani tabelip ammukaartuani siullermi ullumikkut timmisartukkut illoqarfinniit Kangerlussuarmut angalasartut takuneqarsinnaapput. Tulliulluni pingaaruteqarluartumik timmisartornermiit aqqusinermut (umiarsuarnermut) nuuttussatut naatsorsuutigineqartut. Aammattaaq ilaasut qanoq amerlatiginerpiaat eqqartorneqarnersut, siumuinnaq ingerlasutut uuttorlugit. Taava illoqarfiit qasseriartutik Sisimiunut umiarsuarmik attaveqartarnersut ersersinneqarput, qanoq ungasitsiginera, qanorlu sivisutigisumik 11 knoberluni 16 knoberlunilu ingerlasarnerit.

Nalunaarsugaq 4.1: Timmisartornermiit aqqusinermut umiarsuarnermullu nuutsinerit

	Ullumikkut timmisartornerit - siumuinnaq	Timm. Aqq./ umiars. Nuuttut procentit	Timmisarutumiit nuuttut – siumuinnaq	Sisimiunut sœmilit	11 knoberluni ingerlaarneq tiimit	16 knoberluni ingerlaarneq tiimit
Sisimiut	10.986	100	10.986	0	0	0
Nuuk	42.200	10	4.220	203	18	13
Maniitsoq	3.636	30	1.091	113	10	7
Aasiaat	4.760	25	1.190	134	12	8
Qeqertarsuaq	170	20	34	154	14	10
Qasigiannuit	149	20	30	172	16	11
Ilulissat	16.536	15	2.480	182	17	11
Ummannaq/ Qaarsut	1.321	15	198	302	27	19
Upernavik	904	10	90	367	33	23
Qaanaaq/Pituffik	2311	0	-	-	-	-
Kujataa	679	10	68	337-523	31-48	21-33
Tunu	-	0	-	-	-	-

Timmisartornermiit aqqusinermut/ umiarsuarmut nuuttut pissarsiassat aningaasaliissutit naliliiffignerup inernerani pingaaruteqartuummat, naatsorsuutigisat illoqarfiit ataasiakkaarlugit tunuliaqutarineqartut nassuiarneqassapput:

- Sisimiut: 100%. Isumaqartoqarpoq, Kangerlussuup Sisimiullu akornanni siunissami timmisartortoqarunnaassasoq, tassa ornitassaat taakku marluk akornanni busserneq 3 tiimit missaannaanniissamat. Taamatuttaaq Storebælt-imi attaveqaatip ammarneraniit Odense-miit København-imut timmisartorneq unitsinneqarpoq.
- Nuuk: 10%. Sisimiunut umiarsuarmik ukioq kaajallallugu ingerlasoqartarpoq. Procentia qaffasinnerunngilaq, Nuummur/ -miit timmisartukut angalasartut amerlasuut politikkeriummata sulisuusullu, Namminersornerullutik Oqartussanit akiliunneqartartut. Angalasut taakku umiarsuarnissartik aqqusinikkoornissartillu katillugit 16 tiimit naammaginaviannigilaat timmisartorunik 1½ tiimit atussallugit. Illuatungaatiigulli aamma Nummiittut pisortanit feeriarnermut tapiiffigineqartalernikkut siunissami akikinnerpaamik angalanissartik ujartulissavaat, pisortat akiliussisuujuunnaarpata. Tikisitat amerlaqisut Nuummiinnerisigut, Nuummiit amerlanerusut Danmark-imi/ Nunani allani, Kalaallit Nunaata sinneraniunngitsoq, feeriarnissartik soqutigineruaat. Illuatungaatiigut angallaffiunerpaanerani – umiarsuarmik angallaffioreersumi – tassalu avannaani ornitassani aqquserngup iluaqutaasinnaanera annertuujuunngilaq, Kangerlussuarmi Sisimiut Nuullu akornanni Davisstræde-mut anillakartuummat. Taamaalilluni piffissami tassani 500 koruuniinnaat aqqusinikkoornermi sipaarneqarsinnaallutik umiarsuarnermut sanilliullugu.
- Maniitsoq: 30%. Sisimiunut umiarsuarneq ukioq kaajallallugu ingerlasarpoq. Matuma siuliani Kangerlussuarmut tunngatillugu pissutigisaaq aamma matumani atuuttuuvoq.
- Aasiaat: 25%. Sisimiunut apriliimiit decembarimut umiarsuarneq ingerlanneqartarpoq. Kangerlussuup paavata Sisimiut kujataanni inissisimanera patsisaalluni Aasianniit sipaarutissaqarneruvoq, Maniitsumut/ Nuummullu sanilliullugu. Piffissami tassani avannaaniit sipaarutigineqaqqissinnaasoq, ullumikkut Kangerlussuarmut umiarsuortoqarsinnaanerani 1.000 koruuniuvoq, kujataaniit sipaarutaasinnaasumut 500 koruunimut sanilliullugu. Aasiannut tunngatillugu kisitsimmi Kangaatsiaq inissisimavortaaq, aqputaalu Aasianniit qaninnerussalluni tamatumalu saniatigut helikopterernermut aningaasartuutissangaatsiarsuit sipaarutigalugit.
- Qeqertarsuaq Qasigiannguillu: 20%. Sisimiunut maajimiit decembarimut umiarsuarneq ingerlanneqatarpoq. Qeqertarsuarmiit Qasigiannguaniillu silaannakkoornerup akisunerujussuanik patsiseqartumik, tassa helikopteremik mittarfimmur qaninnerpaamukariarluni Kangerlussuarmut timmisartorluni, procentinngorlugi pissarsiassaaq annertuujuvoq. Tamatuma saniatigut naatsorsuutigineqarpoq, ilaasup helikopterimut akiliutigisartagaa taannaamat inuiaqatigiit akilertagaat, naak, Namminersornerullutik Oqartussat helikopterimik angallannermut tapiissuteqartaraluartut. Taamaamat inuiaqatigiit sipaarutigisassaataq ilanngussami C-mi taaneqartunit annerulaartussaavoq.
- Ilulissat/ Uummannaq/ Qaarsut: 15%. Sisimiunut maajimiit decembarimut umiarsuarneq ingerlanneqartarpoq.

- Upernavik: 10%. Sisimiunut juunimiit aggustimut umiarsuarneq ingerlanneqartarpoq, piffissarli qaammatinik sisamaniit tallimanut sivitorneqarsinnaavoq.
- Qaanaaq/ Pituffik: 0%. Tamatumani umiarsuarmik aalajangersimasumik attaveqartoqanngilaq attaveqalernaviarunaranilu, ilaatigulli nammineerluni taama ingerlasoqarsinnaanera akornutissaqanngilaq.
- Kujataa: 10%. Sisimiunut ukioq kaajallallugu umiarsuarneq ingerlanneqartarpoq.
- Tunu: 0%. Tunumut orniguttut tunumeersulluunniit eqqarsaatigalugit toqqaannartumik aqquserngup iluaqutiginissaa takujuminaappoq, Kangerlussuarmukassagunik; København-imukassagunik/ nunarsuulluunniit sinneranut. Illuatungaaticullu kitaata tunullu akornanni angalasut aqqusineq atortassavaat, Kitaanili illoqarfinnut sanilliullugu annikitsuarsuarmik.

Ataatsimut isigalugu timmisartornermiit Kangerlussuup Sisimiullu akornanni aqqusinermit ilaasunik nuutsineq, Kitaani angallattut Sisimiuni umiarsuarmiit nuuttarlutik, inuiaqatigiinnut 22,4 mill. koruuninik sipaarutaassaaq/ iluaqutaassaaq.

Taamatuttaaq pitsaassutsit ajoqutaasinnaasullu ilanngunneqarput – takusassaq B-mi C-milu ilanngussaq C-mi – naatsorsuutigineqartut isummat naapertorlugit ukiumut inuiaqatigiinnut 30,7 kiisalu 17,9 mill. koruuninik sipaarutaasinnaasut.

Usinik umiarsuarmiit aqqusinermit nuutsineq.

Kalaalit Nunaanni umiarsuakkut ingerlassiviusoq, Kangerlussuup Sisimiullu akornanni aqqusinermit nuunneqarsinnaasut tassaapput, usit Kangerlussuarmukartut/ -meersut Sarfannguanukartullu/ -meersullu. Kangerlussuaq ukiumut marloriarluni Royal Arctic Line-mik angallavigineqartarpoq, Sarfannguarlu ullut qulingiluakkaarlugit Royal Arctic Bygdeservice-mit angallavigineqartarluni. Royal Arctic Line-mit paasissutissat tunngavigalugit, umiarsuakkut Kangerlussuarmut/ Sarfannguanut nunarsuullu sinneranut annerpaatigut angalaneq Aalborg-imiit aallaaveqarpoq (ilanngussaq D).

Usit umiarsuarmiit aqqusinermit nuunneqarnissaanni naatsorsuinermit ajornakusoorutaavoq, umiarsuakkut nassiussinermit akitigut assigiimmik akeqartitsineq suli atuummat. Tassa – allatut allaaserineqanngitsuni – naatsorsuutigineqarpoq, Royal Arctic Line-p akigititai atuuttut tassaasut inuiaqatigiit umiarsuakkut usinik assartuinermit aningaasartuutai.

Usit Aalborg-imiit Kangerlussuarmut/ Sarfannguanut kalaallilu nunaata kitaani umiarsuarmiit aqqusinermit (umiarsuarmut) nuunerini angallannerisa inuiaqatigiinni sipaarutigineqartussat Sisimiut taakkununga ornitassanut marlunnut angallassinerup naligissagaa naatsorsuutigineqarpoq. Illuatungaaticullu inuiaqatigiinni aningaasartuutaasussat tassaassapput usit 170 kilometerimut Kangerlussuarmut 50 kilometerimullu Sarfannguanut ingerlannerisa akiaat.

Royal Arctic Line-mi Sisimiut Kangerlussuullu akornanni angallassinermit akeq kiilumut 0,91 koruuni nalinginnaasuvoq, - Sisimiuni suliarinnineq 0,30, immakkut angallassineq 0,10 kiisalu Kangerlussuarmi suliarinnineq 0,51. Taakku saniatigut uuliamut nunallu allat aningaasaannut 5 procenti ilanngunneqartarluni, taamaasilluni angallassinermit akiliut kiilumut 0,95 koruuninngorluni. Aammattaaq kissalaartumik angallatassaq kiilumut 1,60 koruuniuvoq. Taamatuttaaq Sisimiut Sarfannguillu akornanni angallassineq kiilumut 0,73

koruuniuvoq, uuliamut nunallu allat aningaasaannut akiliutit ilanngullugit, kissalaartumilu angallassineq kiilumut 1,22 koruuniulluni.

Illuatungaartigut angallassinermik isumagisallit Blue Water paasisutissiivoq, Sisimiut Kangerlussuullu akornanni usinik nalinginnaasumik angallassineq kiilumut 1 koruuneqassasoq, kiisalu kissalaartumi angallassineq kiilumut 2,00 koruuniussasoq. Tassa angallasinerit tamaasa agguaqatigiissillugu 2 tonsimik angallassinissaq naatsorsuutigalugu. Agguaqatigiissillugu 4 tonsimik angallassisarnissami kiilumut akia affaannangussaaq, Blue Water-illi naatsorsuutigaa, agguaqatigiissillugu 2 tonsiunissa piviusorpalaarnerusoq. Sisimiuniit Sarfannguanut angallasserup aamma taama akeqarnissaa naatsorsuutigineqarpoq, tassa Sarfannguanut ingerlatassat annikinnerugaluarlutik Sarfannguanut 50 kilometeriinnaanerani illuatungilerneqarluni, Kangerlussuarmut 170 kilometeriunerartigut. Tamatuma saniatigut naatsorsuutigineqarpoq, usit 95 procentii kissalaartumi angallatassaasarnerat, sinnerilu nalinginnaasumik.

Kangerlussuarmi quersuarmititsinermi aningaasartuutitigut sipaarutaasussat Kangerlussuarmillu pilersitsinissaq qularnaannerulersitsinissarlu, inuiaqatigiinnut umiarsuarmiit aqqusinermut usinik nuutsinissami kingunerisinnaasaasa naatsorsornerini ilanngunneqanngillat. Tamakku tunngavigalugit Kangerlussuarmut/-miit Sarfannguanut/ -niit umiarsuakkut usinik angallasserup nuunneqarnissaa iluaqutissartaqanngilaq, tassa inuiaqatigiinnut 0,2 mill. koruuninik akeqartussaammat/ ajunaarutaasussaammat, soorlu tamanna ilanngussaq D-mi takuneqarsinnaasoq.

Timmisartumiit aqqusinermut usinik nuutsineq.

Kalaallit nunaani timmisartukut usinik Kangerlussuarmiit Sisimiunut aqqusinermut nuunneqarsinnaasut, marluinnut avinneqarsinnaapput. Timmisartunit usigineqartartut ullumikkut Kitaaniit Kangerlussuarmut/ København-imut annersaat ingerlasuupput, taakkulu annersaat København-imiit Kitaanukartuullutik. Taakku saniatigut usit annikinnerit pingaaruteqartorli tassaapput, Kitaata avannaatungaani Tunumilu sikuunerani Nuummut umiarsuakkut tikiunneqartartut sikusartunullu pineqartuni silaannakkut ingerlanneqartartut. Taakku usit kingullermi taaneqartut tulliuuttuni taaneqartassapput nioqqutissat nuna alla aqusaarlugu ingerlassat.

Timmisartukut usit siulliit taaneqartut tassa nioqqutissat asiujasut (paarnat, naatitat immunnillu nioqqutissiat) kiisalu arlaatigut piaartumik tiguisussamut anngutariallit nioqqutissat (soorlu allakkat allakkerisarfikkullu nassiussat, aviisit il.il.). Nioqqutissat taakku ullup unnuallu ingerlanerani ornitaminnut apuuttariaqartuupput. Nioqqutissat nuna alla aqusaarlugu ingerlatassat tassaapput asiujasut (nioqqutissanik allanik timmisartukut angallatanik piunerussinnaasut) nioqqutissallu naatsorsuutiginngisamik peqquteqartumik sikusartuni amigaatigineqartartut. Nioqqutissat taakku timmisartumiit timmisartumut ingerlannissat pisariaqanngilaq Kalaalit Nunaannut apuunnerminniit ullup unnuallu ingerlanerani annguffissaminnut anngunnissamik, tamannalu tunngavigalugu Kalaallit Nunaannut umiarsuakkut ingerlanneqartarlutik sikusartumi annguffissaminnut nassiutinnginnerini.

Timmisartukut nassiussat siullertut oqaatigisat amerlanertigut aqqusinermut nuunneqarsinnaapput, Kitaanut Kangerlussuarmiit ullup unnuallu ingerlanerata iluani anngunneqarsinnaagunik. Timmisartukut ingerlatassat taakku, Nuummiit Qeqertarsuup tunuanut ingerlatassaapput. Tassani sumiiffimmi Kangerlussuarmiit annguffiisaanut

timmisartukkoortinnerat kiilumut 15,75 koruuniuvoq, illuatungaanullu nassiunnerani kiilumut 7,75 koruuniulluni.

Illuatungaatigut naatsorsuutigineqarpoq, nioqqutissat taakku Kangerlussuup Sisimiunullu akornanni ingerlannerat kiilumut 2,00 koruuniussasoq, illoqarfinnullu Nuup Ilulissallu akornannut arlaannut ingerlateqqinneqassappata kiilumut 2,00 koruunimik umiarsuakkoortinnerat ullup unnuallu iluani anngunnissaat akeqassalluni. Royal Arctic Line-p ullumikkut usit Sisimiut illoqarfinnullu allanut ingerlannissaat nalinginnaasumik kilumut 0,70 aamma 0,78 koruunit akornanni akeqartippaa, kiilumullu 1,17 amma 1,30 koruunimik kissalaartitassanut.

Tamakku saniatigut naatsorsuutigineqarpoq, Sisimiut Kangerlussuup/ København-illu akornanni timmisartukkut nassiussat 100 procentii aqqusinermut nuunneqarsinnaasut, kisitsisillu Maniitsumut, Nuummumut, Aasiannut Ilulissanullu 50 procentiullutik, 25 procentiullutik, 35 procentiullutik 20 procentiullutillu. Taama naatsorsuuteqarnikkut Sisimiut sikusartullu Aasiaat Ilulissallu akornanni ungasissuseq ilannguneqareerpoq.

Nuna alla aqqusaarlugu ingerlatassat naatsorsuutigineqarput, tamakkerlutik Nuummumut umiarsuakkoorteqqaarnagit Nuummiillu timmisartukkoortillugit Kangerlussuup aqqusaarlugu sikusartunut ingerlatinnagit siunissami Sisimiunut umiarsuakku nassiunneqartalissasut, tassangaaniillu Kangerlussuarmut biilimik ingerlateriarlugit sikusartunut timmisartukkoortinneqartalernissaat. Inuiaqatigiit eqqarsaatigalugit Nuummiit Kangerlussuarmut timmisartukkoortitsineq akisooq sipaarutigineqassaaq, illuatungaatigullu Sisimiut Kangerlussuullu akornanni aqqusinikkoorussineq akikitsoq akilerneqassaaq. Nioqqutissat Aalborg-imeersut aningaasartuutitigut assigiinngissuteqassanngillat, Royal Arctic Line-mut ilaatillugit Nuummukaakkaanni Sisimiunukaakkaanniluunniit.

Ataatsimut isigalugu timmisartukkut nassiussat taaneqartutut annertutigisut aqqusinikkooortunngortinnerisigut ukiumut inuiaqatigiinnut 8,0 mill. koruunimik sipaaruteqarfiussaaq/ iluaqutaassaaq. Inuiaqatigiinnut aningaasaqarnikkut iluaqutaasussaq nioqqutissat timmisartukkut tikisitat eqqarsaatigalugit akikillinerisigut takussutissaqartinneqassaaq. Ilanngussaq E-mi pitsaassutsit ajoqutaasinnaasullu ilanngunneqarput – takusassaq B-mi C-milu - naatsorsuutigineqartut isummat naapertorlugit ukiumut inuiaqatigiinnut 15,2 kiisalu 5,9 mill. koruunimik sipaarutaasinnaasut. Asseq B-mi naatsorsuutigineqarnerat patsiseqarpoq, ataqatigiisaarinikkut nutaamillu umiarsualiinikkut ornitat nalunaquttap akunnerisa 24-it iluanni tikinneqarsinnaalernissaat, Kangerlussuarmut apuunnerisa kingorna.

Angallanermik nutaamik pilersitsineq

Ilaasut angallatallu angallatiniit allaniit ajornanngitsunnguamik nuunneqarsinnaagaluartut – soorunami pissutsit assigiinngitsut apeqqutaallutik – angallanermik nutaamik pilersitsinissaq ajornartorsuutitaqarneruvoq. Ilaasorineqareersut angallanneqareersullu nuunneqarnissaat ullumikkut akeqaraluartut, angallanermik nutaamik pilersitsinissamut sanilliussassaassinnaasunik akinik peqatoqanngilaq. Angallannerup nutaap ilisarnaatigisarpaa, angallassinermi akitigut atuuttutigut ilaaneq ajormat. Ilannguttarpoq, angalaniaat angallassinermilluunniit suliallit taamatut angalarusunnerisigut nioqqutissanilluunniit angallassitsiterusunnerisigut, akinilli massakkut atuuttunik akisuginnittut. Qanoq annertutiginissaa akit assigiinngitsut eqqarsaatigalugit siumut oqaatiguminaappoq.

Takornarissat

Kangerlussuup Sisimiullu akornanni aqqusineqalernerup kingunerisaanik, siusinnerusukkut oqaatigineqartutuulli takornarissat soqutiginninnerulersissavai, aqukkuminarnerulissapput illoqarfiillu taakku marluk akornanni angallannikkut akikillisaataassalluni. Tamatuma kingunerissavaa, takornarissat ornitassanut taakkununnga marlunnut ornigunnerulernissaat, annertunerusumilli immaqa Sisimiunut, tassami takornarissat amerlanersaat, ullumikkut Sisimiunut apuuttartut aamma Kangerlussuarmukartarmata, illuatungaanulli ingerlanatik.

Takornariaqarnerulernerup kinguneranik Kangerlussuarmut Sisimiunullu kisimi iluaqutissiissanngilaat, iluanaarutaasinnaasut Avataaniit Mittarfimmiit Kalaallit Nunaata kitaanut sinerissamat ingerlanermut attuumassuteqarmata. Tamanna pissutaalluni takornarissat akikinnerusumik silallu pissusaanik aqunneqannginnerusumik Kangerlussuarmiit-Sisimiunut-sinerissamilu illoqarfimmut allamut-Kangerlussuarmullu kaajallaapallassinnaallutik, tamatumani Kangerlussuarmiit- Sisimiunut aqqusinikkut ingerlallutik, Sisimiut-sinerissami illoqarfimmut umiarsuarluni kiisalu sinerissami illoqarfimmiit-Kangerlussuarmut timmisartorluni. Taama kajallaanertigut takornarissat Kalaallit Nunaannik nunakkut, immakkut silaannakkullu takusinissaat periarfissanngussaaq.

Takornarissanut soqutiginarlut allat – aqqusinertaarnikkut annertunerusutigut tunineqarsinnaasorinarlut – tassaapput umiarsuarluni kaajallaanerit soorlu Kangerlussuaq-Sisimiut-Qaanaaq-Sisimiut-Kangerlussuaq immaaqaaluuniit taama avannarpartiginngikkualarluni Uummannaq ilulissalluuniit tikiinnarlugit. Kangerlussuaq-Sisimiut aqqusinikkut siumut utimullu kiisalu Sisimiut-Qaanaaq umiarsuarlu siumut utimullu, illoqarfiit nunaqarfillu tikitat uniffigisarlugit, soorlu ilaat avannamukaarnermi allallu kujammukaarnermi. Taamatutaaq Kangerlussuaq-Sisimiut-Narsarsuaq Kalaallit Nunaata Avataaniit Mittarfiit arlaannut tikilluani aappaaniillu aallarluni.

Aqqusernguttaa kingunerisaanik aamma Kangerlussuarmut takornariaqarnerulersinnaavoq, ullumikkut takornarissat sinerissami illoqarfinnuinaaq tikittaraluartut eqqarsaatigalugit. Avataaniit Mittarfimmut akikitsunnguamik tikissinnaalernikkut ullumikkut umiarsuarlik angallattut – Arctic Umiaq Line eqqarsaatiginagu – periarfissaq Sisimiut-Kangerlussuaq orniginarnerulersissavaat, ilaasut paarlaannissaani inuttamilluuniit taarsiinissami.

Kalaallit Nunaanni takornariaqarnermik sullissiviit atornerqarnerusut tallimat, Kangerlussuarmiit Sisimiunut aqquteqalissappat Kalaallit Nunaannut takornariatittagaasa amerlassusiinut sunniuteqassanersoq eqitsisitigut apeqqutit atorlugit apeqquteqarfigineqarnikuupput. Eqitsisitigut apeqquteqarnermi sakkortuumik ersarissarneqarpoq, Kangerlussuup Sisimiullu akornanni aqqusineq angallassivittuinaaq isigissagaat, tassa Kangerlussuup Sisimiullu akornanni takornarissanut pilerinarsinnaasut takornarissanik amerlissuteqaataasinnaasut eqqarsaatiginagit.

Aqqusineqalissagaluarpat tamanna pitsaanngitsumik kinguneqassasoq, takornarissanik sullissisunit arlaannaanilluuniit akissuteqarfigineqanngilaq. Marluk akipput, tamanna takornarissat amerlassusiinut sunniuteqassanngitsoq – aappaa akilluni, takornarissat sivisunerusumik maaniittalissasut. Sinneruttut pingasut akipput, Kangerlussuup Sisimiullu akornanni aqqusineqaraluarpat, namminneq naatsorsuutigisinnaallugu Kalaallit Nunaannut takornarissat 10 procentimiit 20 procentit angullugit amerlariassasut.

Takornarissanik sullissisut pingasuulutik, Kangerlussuup Sisimiullu akornanni aqqusineqaraluarpat takornarissanik amerlanerusunik Kalaallit Nunaaliartititalernissaminnik

naatsorsuutiginnittut oqaatigaattaaq, takornarissat amerlinissaat tamanna Kangerlussuup-Sisimiullu *kisimik* iluaqutigissanngikkaat. Amerleriarneq aamma Qeqertarsuup tunua avannar-pasinnerusorluunniit sunniuteqarfiussasut pingasuullutik tamarmik akipput, ataaserlu kisimi akivoq, Sisimiut kujataaniittunut kommunenut iluaqutaassasoq.

Takornarissanik sullissisut akitigut assigiinngitsunik marlunnik apeqquteqarfigineqarput:

1. aqqusineq akiliiffiusassanngilaq bussinut bilitsi 100 koruuneqassaaq.
2. aqqusineq akiliiffiusassaaq bilitsimullu akiliut akileraarut ilanngullugu 400 koruuneqassaaq.

Aakitigut qaffariaatilluunniit Kalaallit Nunaannut amerlanerusunik takornariartitsinissaat allanngortinnaviannngikkaa takornarissanik sullissisut ilaannaataluunniit naatsorsuutiginnngilaa. Illuatungaatigullu akissuteqartunit tallimaniit 8,5 procentimik 100 koruuneqartitsinermi takornarissat qaffannissaat 400 koruuneqartitsinissami 7,0 procentimut appararmat.

Takornarissanillu sullissisut aamma aqquserngup pitsaassusissaanik assigiinngitsunik marlunnik apeqquteqarfigineqarput.

1. aqqusineq ukioq kaajallallugu ammasarpoq.
2. aqqusineq silarlutsillugu matoqqasarpoq, pingaartumik aattornerani maajimi-juunimilu.

Takornarissanik sullissisut arlallit akipput, tamanna annertunerusumik sunniuteqarnaviannngitsoq, piffissami tamatumani takornarissanik amerlanerusunik Kalaallit Nunaanukartoqarneq ajormat, tupaallannartuuvorlu arlaannaataluunniit apeqqutinut taakkununga marlunnut akissutitik allanngortinnngimmatigit - naak apeqqutit tulleriillugit inissinnagit immikkoortillugit quppernertut inissitaagaluartut.

Tulliuttuni tunngaveqarnerusumik naatsorsuutit ingerlanneqarput, tassa Kangerlussuup Sisimiullu akornanni bussinut bilitsip qanoq akeqarnissaa eqqarsaatigalugu. Allani akigitinneqartartunut sanilliullugu naatsorsuutigineqartariaqassaaq, bussinut siumuinnaq ilaaneq 150 koruuneqatariaqassasoq, takuuk ilaasut timmisartumiit aqqusinermut nuunnerat pillugu immikkoortoq.

Matuma qulaani eqqartorneqartut tunngavigalugit, takornarissanik sullissisut akissutaat, tassa 8,5 procentit angullugit bilitsi 100 koruuneqarpat kiisalu bilitsi 400 koruuneqassappat 7,0 procentit angullugit amerlanerusunik Kalaallit Nunaannut takornariartitsineralissallutik, taava naleqqutissaaq 8,25 procentinik amerleriaateqarnissaat naatsorsuutigissallugu bilitsi 150 koruuneqassappat (akit amerlassutsillu misissorneqartut assigiimmik nikerarnerat 8,25 procentimik takornarissat amerleriassappat bilitsi 150 koruuneqassappat).

Kalaallit Nunaanni Naatsorsueqqissaartarfik naapertorlugu 2001-mi Kalaallit Nunaannut takornarissat 34.039-it tikissimapput. Kalaallit Nunaannut takornarissat 8,25 procentimik qaffariaateqarpata, tamanna 2.808-nik takornarissanik naleqassaaq. Oqarutta takornarissat taakku agguaqatigiissillugu 1½-it aqqusineq aqqusaassagaat bilitsillu tamatigut 400 koruunillip saniatigut piserusussuseqartut, inuiaqatigiit aningaasaqarniarnerat isigalugu aqquserngup sunniutai ukiumut 1,7 mill. koruunit missaaniissapput (tamatigut 400 koruunit x 1,5 angalaneq inummut ataatsimut x 2.800 takornarissat= 1,7 mill. koruunit).

Aningaasaqarnikkut ilisimatusarsimannngitsunut immaqa soqutiginarnerussaaq takornarissat 2.800-it tamarmik immikkut 10.400 koruunit Kalaallit Nunaanni atussamatigit (GT: 2003). Kalaallit Nunaanni takornariaqarnermik sullissineq matuma qulaani paasissutissat

aallaavigalugit kaaviiartitaat 29 mill. koruunit missiliorlugit qaffariaateqassapput (10.400 koruunit takornarissamut ataatsimut x 2.800 takornarissat= 29,1 mill. koruunit).

Sulisa naapertorlugit 1996-imi takornariaqarnermi ukiumut sulinerit 220-upput, takornarissat 16.000 –it takornarissallu ataatsimorlutik 154 mill. koruunit atorsimallugit. Takornarissat atuinerat Sulisap naatsorsuineri naapertorlugit nunat allat aningaasaasigut 130 mill. koruuninik isertitsiffiusimapput, tassa niuerneq 0,35-ulluni 1,3-mik amerlisaaserlugu. Tamanna nunat allat aningaasaannik 591 t. koruuninik sulinerit ataatsimut naleqarluni (Sulisa: 1998).

2003-mi kisitsit taanna 727 t. koruuninik sulinerit ataatsimut naleqassaaq, ukiumut aningaasat nalikilliarnerat 3 procentimik iluarsiffigereerlugu. Kaaviiartitaat 29 mill. koruuninik qaffappata niuerneq 0,35-ulluni 1,3-millu amerlisarlugu, aqqusineqarpat nunat allat aningaasaasigut 25 mill. koruunit missaannik, ukiumullu sulinerit 34-nik kalaallit takornariaqarnerulernissami iluanaarutitit ilanngunneqarput.

Nunat allat aningaasaannik isaatitsinerup qaffariaata taanna inuiaqatigiinni aningaasaqarnermut iluaqutitit ilanngunneqanngilaq, tassa aningaasarsiornermut atatillugu atuakkani tamanna pissusissamisoortuunersaq isumaqatigiinngissutaammat. Tamanna tunngavigalugu taamaallaat 1,7 mill. koruunit – tassa takornarissat bussinut bilitsip saniatigut atuerussusiat – Kangerlussuup Sisimiullu akornanni aqquteqalernissakkut takornariaqarnerulernissami iluanaarutitit ilanngunneqarput.

Nunap iluani

Timmisartumik uterlugu ilaasut 60.000-uniit 34.000-it ilaasut takornariaasarmata, sinneruttut 26.000-it Kalaallit Nunaanni najugaqartuusimassapput. Kalaallit Nunaata inui kitaani najugallit Kangerlussuarmut angalanerlu akikitsoq Sisimiut-Kangerlussuaq atorlugu silarsuup sinneranut ingerlaqqillutik angalarnermikkut amerleriaateqarsinnaanissaat naliliiffigiuminaappoq.

Pitsaannerusumik nalilersuutissaqannginneq patsisigalugu naatsorsuutigineqarpoq 8,25 procentimik amerlanerusunik takornariaqalernissaaq, aamma kalaallit 8,25 procentimik Sisimiut Kangerlussuullu akornanni periarfissamik atuiumaartut. Amerlanerpaat eqqarsaatigalugit nunanut allanut feeriaatigisut, tamatumani aamma atuartut illoqarfittut ikinngutinut il.il. angalasut.

Taakku nunap iluani angalanerulersut, tassalu Sisimiut Kangerlussuullu akornanni naatsorsuutigineqarpoq, aqqusineq siumut utimullu aallaavittut atussagaat. Taamaalilluni 2.145-nik aqqusinikkut angalasut ilassapput, tassalu 4.290-lutik. Naatsorsuutigineqarportaaq, businut bilitsip akiata qaavatigut agguaqatigiissillugu 400 koruuninik atuinissaaq. Kalaallit aqqusinikkut angalanerisigut inuiaqatigiit aningaasaqarnerannut 1,7 mill. koruunit missaat iluaqutaassapput.

Sisimiut kommuneata iluani aqqusineq aamma iluaqutaangaatsiassaaqaaq. Illoqarfiup nunaqarfiillu akornanni angalaner ajornannginnerulissaaq, aammalu tulliuttutigut qaffariaateqarnissaa naatsorsuutigisariaqarluni:

- ilaqtannut ikinngutinullu tikeraarnertigut/pulaarnertigut
- inuutissarsiuteqarnikkut pisortanillu sullissinertigut neqeroorutitigut
- Sisimiuni ilinniagaqartut nunaqarfinnili najugallit

- Sisimiuni ilisimatusarnikkut misilittakkatigut tunniusseqatigiinnerit (Sanaartornermik ilinniarfik, Issittumi Ilisimatusarfik) Kangerlussuaq aamma (KISS il.il.)
- atuartunik paarlaasseqatigiinnertigut

Taama qaffariaateqarneq pitsaasumik naliliiffigineqarsinnaanngilaq, tamannalu tunngavigalugu inuiaqatigiit aningaasaqarneranni iluaqutaasinnaasut matumani aningaasaliissuteqarnermi misissuiffigeqqissarneqanngilaq.

Assartuineq

Nioqutissat nutaajutillugit akikinnerusunik pissarsisinnaanerit periarfissaqartillugit, Kalaallit Nunaanni tamakkuninnga atuineq qaffariaateqassaaq, aammattaarlu illuatungaatigut avammut tunisinerit qaffariaateqassallutittaaq. Qaffariaatissarli tamanna akileerusussuserlu nalilersoruminaapput. Tamatumalu inuiaqatigiit aningaasaqarnerisigut iluaqutaasinnaassusia matumani ilanngunneqanngilaq.

Inuiaqatigiinni sipaarutaasinnaasut allat

Kangerlussuarmi umiarsualivik

Kangerlussuup Sisimiullu akornanni aqqusineqalernissap kinguneranik angallassinikkut pioreersukkut inuiaqatigiinni sipaarutaasinnaasut arlaqarput. Kangerlussuup Umiarsualivia Kangerlussuup Mittarfianiit 13 km. ungasitsigisumiippoq, imali ungasitsiginani aattornikkut kuugussaasunit anguneqarsinnaalluni, tamaalluni mittarfeqarnissaq pisinnaanngorluni. Kangerlussuup Umiarsualivia sermersuarmiit kuugussaasunik immerneqarusaartarpoq, amerikarmiullu aningaasarpasut atorlugit umiarsualivimmik itisilerisarlutik.

Umiarsuliviup Namminersorerullutik Oqartussaniit tiguneqarmalli ukiumut 1 mill. koruunit missaat atorlugit umiarsulaivimmiit sioqqat piarneqartarput. Kangerlussuup Sisimiullu akornanni aqqusineqalerneratigut umiarsualivik umiarsuanut itinertunerusunut atorfissaarutissagunarpoq, tamatumanilu ukiumut 1 mill. koruunit sipaarutaasallutik.

Kangerlussuup Mittarfeqarfia timmisartut orsussaannik pilersorneqarnissamik pisariaqartitsivoq, umiarsuilli orsussamik assartuisut umiarsualivimmut talinneq ajorput. Slangit atorlugit umiarsualivimmut attavilertarput orsussarlu pumpe atorlugu maqittarlugu.

Sisimiuni Mittarfik – ingerlatsineq

”Kalaallit Nunaanni siunissami timmisartukkat angallannerup isikkussaa pillugu nalunaarusiaq”-mut septembarimi 2002-mi tapiliussami Naalackersuisut paasivaat, Sisimiut Mittarfiat nalinginnaasusariaqartoq, massakut nunap immikkoortuani atuuttoq assignagu. Tamanna ilaasut amerlassusiinik allanngortitsinngikkaanni nalorninartortaqrpoq, Kangerlussuulli Sisimiullu akornanni aqqusineqalernikkut tikittarfiit taakku marluk akornanni timmisartuq atorneqarunnaassaaq. Tamatumuuna Sisimiut Mittarfiatigoortartut affai sinnerlugit peerutissapput. Tamannalu tunngavigalugu mittarfiup nalinginnaanngortinnissaanik isuma eqqortuusorinarpoq.

Naalackersuisut Sisimiut Mittarfiata, nunap immikkoortuani mittarfiuneraniit nalinginnaasunngortinneratigut, ingerlatsinikkut sipaarutaasinnaasut naatsorsimavaat, tassalu

nalinginnaasutut mittarfeqarfimmi AFIS-eqartariaqanngimmat aammalu immikkut ikuallannaveersaartitsinikkut annaasiniarnikkullu piareersimatsitsisoqartariaqanngimmat. Taakku sipaarutaasut Sisimiut Mittarfiannut atatillugu ukiumut 2,9 mill. kruuniussapput.

Sisimiuni Mittarfik – sanaartorneq

Naalackersuisuttaaq Mittarfeqarfiit pillugit nalunaarusiami 2002-meersumi eqqarsaatigaat, Dash-7-nit pisoqalinertik pillugu ukiuni qanittuni taarsertariaqalissasut. ”Dash-7-nit taarserneqarsinnaanerit imaaliillaannaq pisinnaangilaq, tassa timmisartut nutaaliat taakkunatut ilaasoqarsinnaasut Kalaallit Nunaanni mittarfippaaluit 799 meterit takitigisut miffigisinnaanngimmatigit. Timmisartunik nutaalianik iluaqutaasumik timmisartuussinerit ingerlanneqassappata, mittarfiit 1199 meterinut tallinissaat pisariaqarpoq”.

Mittarfeqarfik Sisimiuni 1199 meterinut tallineqassaguni Namminersorerullutik Oqartussat Mittarfeqarfiit pillugit nalunaarusiaat naapertorlugu 50 mill. koruuninik akeqassaaq, tamannalu kingusinnerpaamik 2010-miit 2012-mut pissalluni, imatullu agguataagaallutik 2010-mi 2 mill. koruunit ukiunilu tulliuuttuni marlunni tamani 24. Kangerlussuup Sisimiullu akornanni aqqusineqarnikkut nunap immikkoortuani 1199 meterit takitigisumik mittarfeqarnissaq tunngavissaqanngilaq, tassa ilaasartut affaasa missaat peerutissammata, takuuk qulaani pineqartoq. Inuiaqatigiit eqqarsaatigalugit tamatumani 50 mill. koruunit sipaarutaassapput, tassa Sisimiut Mittarfiat 1199 meterinut tallisariaqassanngimmat, Kangerlussuarmut timmisartukut angallassineq ilaasoqarnerpaajusoq atorunnaarpat.

Aningaasaliissuteqarnikkut misissueqqissaarnerup inernera

Kangerlussuup Sisimiullu akornanni aqqusineqalernissap inuiaqatigiit aningaasaqarnerannut sunniutigisinnaasai ataatsimut isigalugit ilanngussamut F-mi takuneqarsinnaapput. Immikkoortumi matumani kapitalimi inuiaqatigiit aningaasaqarnerisigut iluaqutaasinnaasut annerusumik eqqartorneqartut, inuiaqatigiit aningaasaqarnikkut sanaartornikkut, ingerlatsinikkut aserfallatsaalinikkullu pilliutissaat matuma siuliani katalimi eqqartorneqarput. Iluaqutissartai aningaasartuutitassartaalu ilanngussami F-mi ilaatinneqarput.

Inuiaqatigiit aningaasaqarnerannut sunniutissartai naleqqersuussinnaajumallugit, siunissami aningaasatigit iluaqutissartai ajoqutissartaalu ullumikkumut erniatigit aaqqiivigineqarput, ullumikkullu nalinga nassaarineqarluni. Ullumikkumut erniatigit aaqqiinermi erniaq atorneqartoq tassaatinneqarpoq 6 procenti, taannalumi aamma Naalackersuisut mittarfeqarfiit pillugit nalunaarusiaminni akiakkut 2002-mi atugaat.

Kapitalimi aallaavigisat tunngavigalugit ullumikkut nalinga pissarsiarineqartoq, ilorraap tungaanoortuuvoq 229 mill. koruuninoorlunilu (ilanngussaq F). Maluginiaqqussallugu pingaartuuvoq, nalilersuineq mianersortuummat, ilaatigit ataatsimoortumik takussutissani 100.000 koruunit qaninnerpaanut ammut aaqqiinerit pisarmat. Aammattaq Kangerlussuup Sisimiullu akornanni nunatap ammaanarneratigit inuiaqatigiit aningaasaqarnerisigut iluaqutissartai ilanngunneqanngillat, taakku kapitalimi tulliuuttumi eqqartorneqassapput.

Inerniliigallarneq

Sisimiut Kangerlussuullu akornanni aqqusineq Kalaallit Nunaannut tassaavoq:

- umiarsuit nunap iluani angalasut tikittartut nunallu avataaniit timmersartut tikittartut amigaataat
- Kitaata sineriaani Imapillu qulaallugu Mittarfiup akornanni amigaataasoq
- inuiaqatigiit aningaasaqarneratigut iluaqutaasussaq

Sisimiut Kangerlussuullu akornanni aqquserngup Kalaallit Nunaannut makkuninnga tunniussissaaq:

- takornarissat amerlanerit
- nioqutissat nutaat akikinnerit
- angallasinnaanerit akikinnerit
- ukiumut angallassinikkut 32 mill.koruuninik sipaaruteqarneq

Sisimiut Kangerlussuullu akornanni aqquserngup Sisimiut kommuneanut tunniussissaaq:

- innuttaasut ikinngutiminnut ilaqtaminnulluunniit tikeraarsinnaanerit/ pulaarsinnaanerit
- inuutissarsiortut suliffissallu annertunerusumik unammilleqatigiissinnaanerit
- ilinniartitaanikkut pitsanngoriaatsit

Sunniuteqaataasinnaasut

Kapitalip siuliani sipaarutaasinnaasut Kalaallillu Naunaata immikkoortut marluk aqqusineqalernikkut imminnut qaninnerulernissaat eqqartorneqartut, kapitalimi matumani Kangerlussuup Sisimiullu akornata ammarneqarneratigut iluaqutaasinnaasut eqqartorneqassapput. Allatut isigalugu kapitalimi matuma siuliani iluaqutaasinnaasut namminneq takkuttut, ilorraap tungaatigut nassatarisinnaasai kapitalimi uani allaaserineqartutut aatsaat takkutissapput, innuttaasut, politikkerit, inutissarsiorfiit il.il. piumassuseqarlutik periarfissanik malersuippata.

Attaveqarnikkut pilersuinikkullu aningaasaliissuteqarnerup aningaasaqarnermik sumiiffimmi qaffariartitsissappat nalinginnaasuvoq (Bråthen 1999):

- tunngaviusumik attaveqarnek pilersuinerlu pitsaasuunngippat, sanaartornerup kingunerisaanik nalinginnaasumik aningaasaqarnek qaffariarfissarinnerusarpoq. Pingaarnerusumik periarfissarissaartarpoq pilersaarutip immikkoortumi ”amigaataasoq” matussuserneqarpat.
- Immikkoortoq isumagisarput ineriartortinnissaanut periarfissarissaartariaqarpoq
- Immikkoortumi politikikkut pitsaasumik ingerlatsisoqartariqarpoq, minnerpaamillu suliffissuaqarfiulluni/-sarluni kiisalu/imaluunniit sumiiffimmi tunitsivissaqarluarluni periarfissalinnut neqitaalluarsinnaasunik.

”Amigaataasoq” – soorlu aqqusineq Kalaallit Nunaanni angallannermi - kapitalip uuma siuliani eqqartorneqartoq, kapitalimi uani immikkoortumi ineriartortinneqarsinnaasut eqqartorneqarnerussapput. Tamanna ullumikkut pioreersuniit annertuumik aallaaveqassaaq, taamaalilluni Sisimiut Kommunita ullumikkut pisarnertut avatangiiseqarnikkullu ineriartortitsineq ingerlateqqissinnaaqullugu. Tamanna aamma soorlu Sisimiut Kommuneata takornariaqarnikkut politikkianni ingerlateqqinneqartoq, tassa innuttaasut takornarissallu ataatsimoorlutik misigisaqatigiissinnaaneranguniarneqartoq. Taamaaliornikkut iliuitsit kinguneqartinniarlugit, pisariaqanngitsumillu iliuuseqarnissaq pinaveersarniarlugi, sumiiffimmi soqutigineqanngitsup.

Taama innuttaasut takornarissallu imminnut attavilernerat aamma matumani arlalitsigut anguniarneqarpoq, tassa iliusaasinnaasut/periarfissat immikkoortumi aalajangersimasumi allaaserineqarsinnaasut aamma immikkoortumi allami, suliniuteqarfiusuni tulliuutuni pingasuni, allaaserineqarsinnaalluni: innuttaasut, takornariaqarnek inuutissarsiutillu. Allaaserinnineq taanna tamakkiisuunngivippoq, tassa innuttaasut, takornariartitsisartut inuutissarsiuteqartullu nalinginnaasumik isumassarsiullaqqissuummata ineriartortitsillaqqissuullutillu, siumut takorlorneqarsinnaanngitsunik.

Illoqarfiup innuttai

Qasuersarneq

Aqqusinertaarnikkut Sisimiuni, Sarfanguani Kangerlussuarmilu qasuersaarnissamut periarfissat annertoorujussuunngussapput. Sisimiuni mittarfeqarfiup tungaanut aqqusinertaarnikkut innuttaasut qanoq iliuuseqarsinnaanikkut nutaamik periarfissinnikuuai. Aasaanerani inuppassuaqartarpoq ilaat tupperlutik aasarsiortut, silami siaasaasut, arsaattut,

assakaasulinnik sukkuutsertut, qaqqanut angalaartut/ qaqqasiortut, allarpassuillu pingaartumik ilaqtariinnut meerartalinnut nuannaarutaasartut. Ukioq kaajallallugu aqqusineq pisuttuarnikkut, arpannikkut, sikkilernikkut imermillu kuummiit aallernikkut atorpeqartuarterpoq.

Taamatuttaaq aqqusinertaassaq inoqarfinniit pingasuniit pinngortitamut nikeriarnissamut periarfissiissaaq. Tamatumuuna pingaartumik akissakinnerusut iluaqusissavai, ullumikkummi najugaqarfimmiup qimalaarnissaani aasakkut angallateqarnissaaq ukiakkulluunniit qimmeqarnissaaq/ qamuteralaqarnissarlunniit pisariaqarmat – Kangerlussuaq isigissanngikkaanni, tassa aqqusernertunermigut ulluinnarni atukkaniit qimagunnissamut periarfissarissaartitseremat. Aqqusineqarnikkut innuttaasut tallimannngornikkut Sisimiut Kangerlussuullu akornanni immikkoortumut nikinniarlutik bussimut ilaasinnaapput, sapaatillu akunnera nunaannarmi nuannersumik naanersioreerlugu sapaatip unnuatigut illoqarfimmut/ nunaqarfimminnut utersinnaallutik.

Taamatuttaaq pensionillit, atuortoqatigiit, innarluutillit, ungdomsklubbit, pitsorluttut, meeqqeriviit il.il. annertuumik asiarnissaminnut periarfissaqalissapput, missingersuutitik sinnerlugit atuinngikkaluarlutik. Naak ulluinnarni immaqa eqqarsaataasanngikkaluartoq, illoqarfimmiit/ nunaqarfimmiit pinngortitamut qimagutitsiarnissamut periarfissaasuanikkut mattusimanermillusoq misigisoqarsinnaasarpoq.

Asummiuni asiarneq

Kulturikkut oqaluttuassartaa

Soorlu Sisimiuni mittarfiup innuttaasut pinngortitamut qaninnerulernerannik periarfissaqartitsisoq, aamma innuttaasut kulturikkut oqaluttuarisaanermik Asummiuni assaanikkut pisuunngortitsisimavoq. Taamatuttaaq aqqusiniliorfissatut siunnersuutip qanittuani kulturikkut oqaluttuarisaanermi pisuussutsinik peqarpoq, Kangerlussuup Sisimiullu akornanni aqqusinertaarnikkut sumiiffimmi innuttaasunik tikinnissaannut periarfissaqalertussat.

Qanganitsat eqqaassutissat Saqqaq kulturimiit Dorset kulturimoortut, qallunaatsianeersut, Thule kulturimiit oqaluttuarisaanermoortut, Asummiuni pisut assigalugit innuttaasunut soqutiginnilersitillutillu qaammarsaataasinnaapput. Ilaatigut inoqarfusimasuni il.il. nassaat pinngortitami nassaarfiusumi saqqummersinneqarsinnaanerit eqqarsaatigineqarsinnaavoq.

Nunaannarmi katersugaasivittut ilusiliineq illoqarfimmi nunaqarfinnilu katersugaasivinnut soqutigintumik ilapertuutaalluarsinnaavoq.

Piniarneq aalisarnerlu

Piniarnermik inuutissarsiutillit piniarfissaminnut anngunnissaat periarfissarissaarnerungaatsialissaaq, akitigut pitsaassutsikkullu pitsaanagerusumik kinguneqartussamik – takuuk matuma ataani inuutissarsiutit – taamatuttaaq sunngiffimmi pinialuttartut aalisartartullu piniarfinnut soqutigintunut ajornaatsumik anngussinnaalissapput. Tamatuma kinguneranik piniarpallaalertoqarsinnaavoq, tamaammat killilersuinissaaq pisariaqalissaaq, piniagassat tammakassanngippata/ allanut nuusanngippata.

Piniarfiit aalisarfiillu amerlanerusunik ornigarneqarnerulerpata aamma tamatumani malittarisassaaqarnissaaq pisariaqalissaaq, ilaatigut nungusaataasumik atuinissaaq killilersimaarniarlugu, ilaatigut immikkut soqutigisallinnit aseruisinnaaneq ingalassimaniarlugu. Piniarfinni qamutit motorillit atorlugit piniarnissamik inerteqquteqarnerup qulakkiissavaa, piniagassat piniapilunneqannginnissaat. Aalisakkat eqqarsaatigalugit kuunni aqqusinnermut qanittuni qassusersornissaaq inerteqqutaasariaqassaaq. Taamaaliornikkut aalisakkat nungutaasinnaannissaat akornuserneqassanngilaq, aammali amerlasuut aalisarsinnaaneritut periarfissiisoqassaaq.

Takornarissat

Ullumikkut takornarissat

Massakkumut misissueqqissaarnerit takutippaat, Sisimiut aasaanerani takornariaqarnikkut aqqissuusinnissamut periarfissarissaanngitsut, tassa aasaanerani takornarissat tikittartut marluinnut avinneqarsinnaammata, arlaatigut pissuteqartumik aningaasartuuteqanngingajattartut.

Siulliit timmisartukkut umiarsuakkulluunniit Kalaallit Nunaanni angalaartuusarput. Taakkuupput ”aningaasarissaartunik” taaneqarajuttartut. Ajoraluartumilli Sisimiunut tikikkaangamik aningaasaatiminnik atuinissaminnut periarfissarissaanngillat. Illoqarfimmi angalaarnissamut immaqalu angallatinik kaajallaanissamut tammajuitsussarsinissamuinnarlu atuisarput. Timitsinni Kangerlussuup Sisimiullu akornannut nunarujussuarmut nikinneq ajorput.

Arlai illuatungaaticut nunamut ingerlasarput. Taakkuupput ”misigisassarsiortunik” ”silamiutanik”-llu taaneqartartut. Ullut arfineq-marluk qulillullu akornanni Kangerlussuarmiit Sisimiunut pisoreerlutik tikikkaangamik maaniinnaq uninngagajuttarput Sisimiunilu aningaasartuuteqassanatik. Amerlanertigut tupermi najugaqartarput pisunnerminnilu takusassaminnik naammatitereertarlutik.

Ukiakkut pissuseq allaasarpooq, tassa qimusserlutik takornarissat Arctic Circle Race-lu pissutaallutik, takornarissat Sisimiuni aningaasartuuteqartarmata. Kangerlussuup tamanna ajornartorsiut annertunerusumik malugineq ajorpaa, tassa tuttunik umimmannillu assiliiniarlutik angalaarnerit Sermersualiarnerillu Kangerlussuup takornariaqarnikkut annertuumik ukiumut aningaasaticut kaaviaartitsissutigisarmagu.

Ullumikkumut takornarissanut aqqusinissaq patajaannerusumik aaqqissuusiniissamut periarfissiissaaq, tassa takornarissat amerleriernerisa kinguneranik, takornariaqarnermik suliallit nioqputaat amerlanerusunit pisiarineqarsinnaalissammata. Immakkut angalaarnissaraluaq siusinnerusukkut ilaasussat ikippallaarneri patsisigalugit kinguatinneqartarsimagaluartoq, periarfissarissaarnerulissaq. Kukkukuumik manmimmillu oqaluttuatoq, matumani aqqusinermit aalajangiiffigineqassaaq, siullersaalluni takornarissatigut amerleriartitsinermigut.

Takornarissat nutaat

Kangerlussuup Sisimiullu akornanni nunarsuup ammarneratigut, pisummik, sisoraatiniq qimussimillu soqutiginnittut takornarissat saniatigut allat nunarsuarmut periarfissinneqassapput. Aallaqqaammut bussinik biilinilluunniit Kangerlussuup Sisimiullu akornanni angalaartut nunarsuaq nuannersumik misigisaqarfigissavaat.

Aqqusinikkut angallasinerup pitsaaqutigaa, unillatsiarluni pinngortitamut anillassinnaasoqarmat, tamanna timmisartornikkut umiarsuarnikkulluunniit pisinnaanngitsoq. Naallu Kangerlussuup Sisimiullu akornanni ingerlaneq 2½ timiniit 3 timinut biilerluni busserluniluunniit pisinnagaluartoq, amerlanerit sivisunerusumik atortassavaat, aqputaani nunarsuaq uumasuilu takornarniarlugit. Soorunami aqqusineq biilinaanngitsunik bussinaanngitsunillu atorineqarsinnaavoq, soorlu sikkilertunik, sikkiliniq immikkut sanaanik, hiitsertunik, qamuterallatunik sisoratersortunillu pisuinnarnillumi.

Aqquserngulli takornariaanaat saaffiginavianngilai, tassa misigisaqarusullutik periarfissamik atuisut, Kangerlussuarmiit Sisimiunut ingerlasussaagamik. Aqqusineq ullumikkut takornarissanut periarfissarititaasut, qimusserneq qamuterallannerlu, sisoraatiniq arpanneq, pisummik immakkullu angalaarnerit takissutsimikkut immikkoortitaarlugit periarfissaqalissapput, taamatullu imminnut naleqqussarlugit piffissallu ilaani sivisunerusunnorlugit.

Takissutsit assigiinngitsut ullumikkut periarfissarititajuartunut atalluinnarput – tassa Sisimiuniit Kangerlussuarmut aallarfirmullu uterluni – tassa tikiffissat marluk akornanni angalaarnerit. Tamanna tamanut qimusseraluaaraanni-, qamuterallakkaluaaraanni-, sisoraatiniq arpakkaluaaraanni-, pisummik angalagaluaaraanni- immakkulluunniit angalagaluaaraanni atuuttuavoq. Aqqusineqalernikkut takissutsit assigiinngitsut periarfissaalissapput, aallarfirmut uternaniluunniit. Siunissami takornariaq angalaarluni aallarsinnaavoq, bussillu/biililluunniit naapikkunigit ilaalluni, Kangerlussuarmut (Sisimiunut) uterluni Sisimunulluunniit (Kangerlussuarmulluunniit) apuulluni. Aallarfillu siunissami taakkunaniittariaqassanngilaq, Kangerlussuarmeeraannili Tasersuup qinnguaniit aallartitoqarsinnaavoq, Sisimiuneeraannilu Kangerluarsuk Tulliup qinnguaniit.

Taama angalaniarnerit imminnut ataqatigiissarsinnaanissaat aqqusineqalernikkut ajornannginneerarsuannussaaq. Qularutissaanngilaq aqqusinermit naapittarfiit arlallit pilersinneqarumaartut, takornarissanik angallassisooq bussinut ilaaluni biiliniq Sisimiunut uterluni, takornariaq takornariartitsisumut allamut allanik takusassaatilimmut tunniukkuniuk. Qimussimik takornariartitsisooq assersuutaasinnaavoq, takornarissamik Sisimiuniit Maligiamut ingerlassisooq, tassani takornariaq Kangerlussuarmut ingerlasussa qamuterallammik takornariartitsisumut tunniullugu. Qimussimik takornariartitsisup ullup aappaa affaq Sisimiunut uternimini atortariaarutissavaa. Qimussertup nassatani tamaasa biiliniq ikeriarlugit Sisimiunut utersinnaavoq, qimminiluunniit Maligiamut qimassinnaavai, Sisimiunut ilaalluni

ullullu tulliani uterluni, tassa takornariaq alla Kangerlussuarmit Sisimiuniilluunniit qamuterallannut ilaalluni takkuppatt.

Piffissat sivilisinerusut pilersinaapput, tassa sumiiffiit ullumikkut tikitassaangikkaluartut ammarneqassammata. Taamaattoqalerpat sumiiffiillu nutaat piffissarititaat ullumikkut periarfissaasunit allaaneruppatt, periarfissat nutaat pinngussapput. Nerumaq assersuutissaavoq, qaammatinik marlunnik Sisimiut – eqqornerusumik Kangerlussuarsuk Tulleq, Sisimiuniit ungasinnerusumut ingerlaniaraanni aqquusaagassaq – sioqqullugit sikusarpoq, assigiinngitsutigut apummik sammisaqarfiusinnaalluni soorlu qimussernemi, qamuterallannermik sisoraatinillu arpannemi.

Aqquuserngup innuttaasunut periarfissat assigalugit takornarissanut piniarfinnik aalisarfinnillu pitsaanerusumik periarfissiissaaq. Tammajuitsussarsiniarluni piniartitsisarneq takornariaqarnikkut isertitsissutaalluartaerpoq, sumiiffiillu arlaqarnerusut taama takornariartitsisarnermut ammaanneqarsinnaapput, sumiiffimmi taama iliuuseqarnissaq akuersaarneqarsinnaappatt. Aalisarneq aamma takornariaqartitsinermi periarfissarujussuavoq, takornarissanilli angallassinissami angallatinik akuersinissami piumasarineqartut taama sakkortutigitillugit, nunami aalisartitsisinnaanerinnaq eqqarsaatissaagallarpoq. Aqqusineqalernikkut nunarsuaq tamakkerlugu aalisarnermik soqutigisalinnut tatsit kuuillu periarfissanngussapput, taamalumi soqutigisallit aningaasarpasuit akiliutigerusuttarpat pinngortitami kusanartorsuarmit aalisagaqarluartumilu aalisarnissaminnut allagartamik pissarsiniarnerminni. Aalisarnissaminnut allagartamik piniarnerminnuinnaq aningaasartuuteqartanngillat, aamma takornarissat nutaat allat assigalugit illuaqqanut atuinerminnut akiliuteqarusuttarlutik.

Illuaqqat

Takornariaqarnermi periarfissarujussuaq nutaaq tassa aamma illuaqqat atorlugit takornariartitsineq. Nunani avannarlerni tamani takornariartitsinermit illuaqqat akuulluinnartuupput. Illuaqqat pisortanit pigineqartuunngitsut, Kangerlussuup Sisimiullu akornanni qimussernermi pisummilluunniit angalanermi unnuiffigineqarsinnaasut, inuinnarnilli pigineqartut sivilisinerusumullu najugaqarfigineqarsinnaasut. Norge-mi taaguut ”illuaqqat” aamma qaqqani unniiffiusinnaasunut atortarpat, Danmark-imi sinerissami aasarsiorfarfeqarpoq, USA-mi Canada-milu ”cabins” (hytte/ illuaraq) atorfeqarpoq, tassa inuit namminneq illuaraataat pingortitamiikkusunnerminnilu atortagaat pillugit, imali ungasit-sigisumiinnatik imaaliallaannaq allat sillimatiginngikkaluarlugit utersinaallutik.

Illuaqqat atorlugit takornariaqartitsineq arlalitsigut iluaqutissartaqarpoq, innuttaasunit takornarissanillu atorfeqarsinnaaneri aamma eqqarsaatigalugu. Illuaqqat aningaasaliissuteqarfigissallugit iluarluinnartuupput, tassa sumiiffimmi aningaasaliisup nammineq illuaraq iluaqutigisinnaagamiuk qaqugukkullu takornarissanut attartortissalugu qaqugulu ilaqtariillutik atussallugu aalajangersinnaammagu. Illuaqqat atorlugit takornariartitsisarinnikkut aamma Kalaallit Nunaanni takornarissanik nutaanik pilersitsinerulersinnaavoq, ullumikkut takornariartartut saniatigut, tassa illuaqqat atorlugit takornariartitsinikkut ilaqtariit aamma periarfissinneqassammata. Kalaallit Nunaanni taakku tikeraartillugit takussaasorsuunngillat, tassa sinerissami angalanermi akit qaqqasinnerisa kinguneranik ilaqtariit periarfissalutsitaammata. Illuaqqat atorlugit takornariartitsisarinnikkut inummut ataatsimut akikitsumik periarfissinneqassapput. Naak, inummut ataatsimut atuinerat appasinnerugaluarluni takornarissat taakku iluaqutissartaqarput, tassa nioqqutissatigut tikisatigut (soorlu angallannikkut) takornarissanut allanut sanilliullugit atuinikinnerugamik.

Kalaallit Nunaanni attaveqarnikkut pilersuinikkullu aaqqissuussinerit illuaqqat atorlugit takornariartitsinissami ajornakusoortitsisorujussuupput. Illuaqqat amerlasuut pigineqaraluarput, tikikkuminaanerisali qulaannaanerisalu takornarissanut pilerinassuseqartinngilaat. Kalaallit Nunaanni illuaqqat pinngortitami tikinneqarsinnaasumi kusanarnerpaamik amerlanertigullu isikkivii immamullu qanittumut inissitaapput. Takornarissamulli toqqissisimanarneq ajorpoq, illuaqqamut immakkut angallanneqarneq qimanneqarlunilu avammut atassutaarullugu, angallatip/ umiatsiaaqqap aalluni tikinnissaata tungaanut. Takornarissat amerlanerpaat namminneq angallammik ingerlanissartik or-niginngilaat, periarfissallu allat soorlu qaammataasakkut oqarasuaatitigut attaveqaatit sumiiffimmiluunniit inuit ilaat akilerlugu illuaqqamiititsinerit piffissalluunniit ilaatigut alakkartitsisarnerit, illuaqqami takornariarnermut akitsorsaataavallaarlutik.

Aqqusinissalli qanittuani illuaqqiortoqaruni, takornarissat namminneq illuaqqamut uterlugulu ingerlasinnaapput ajortoqartilluguluunniit saneqquttut unitsissinnaallugit. Tamatuma saniatigut Kangerlussuup Sisimiullu akornanni ingerlavissami sumiiffiit ilaqarput Tele-mut Qaqqatoqqami nassitsissut iluaqutigalugu attaveqarfiusinnaasunik, ilaatigut aqqusinertaassap ingerlavissaata portusumiinnera iluaqutigalugu. Aqqusinertaarnikkut takornarissat sillimaniarnikkut annilaanngateqannginnissat anguneqassaaq. Takornarissat taakku qularnanngitsumik Kalaallit Nunaanni qulananngitsumik biiliniq sikkilinilluunniit atorniassapput angalaarniarnerminni peqatigitillugulu sillimaniarnikkut qularnaatumik periarfissaqassallutik Kalaallillu Nunaanni aningaasanik atuinerullutik.

Nunaqarfinni takornariaqarneq

Aqqusinertaassamiit Sarfannguanut aqqusineeqqamik attaviliinnikkut toqqaannartumik nunavimmiit nunaqarfimmut attaveqalissaaq. Takornariarpassuit qularnanngitsumik Sarfannguaq aqqusaartalissavaat, nunaqarfimmi inuuneq pinngortitarlu avatangiissaat misigisaqarfiginiarlugit.

Nunaqarfiit pillugit marsip 26-aniit 29-anut 2000-mi ataatsimeersuarnermi ”Siunissami suniarpuqut” erseqqissarneqarpoq, ”takornarissat kikkulluunniit Kalaallit Nunarput ”qanimut” takussagunikku nunaqarfiit takusariaqarpaat, kulturperput qangali atuuttoq nunaqarfinni takuneqarsinnaasarmat nunaqarfinnilu inuuneq qasuernartoq misigineqarsinnaasarmat”. Taamatuttaaq ”piniarnerup qanoq ingerlanneqarnera misigisaqarfiusinnaammat”.

Nunaqarfinni periarfissat makkuusinnaapput ”angerlarsimaffimmi kaffisortitsineq, silami siaasaaneq, unninermi igaqatigiinneq, pisummik angalaarneq, qissattarneq, angallammik angalaarneq, ukiuunera qamuteralluni sikukkut aalisariarneq, arsarnernik isiginnaartitsineq” il.il.

Pingaartumik takornarissat kiffartuunerat, aqquserngup qanitaani illuaqqaniittut, Sarfannguaniiit annertuumik periarfissaalissaaq, pingaartumik Pilersuisumut pisiniarnertigut, sanalukkanik nioqquteqarnikkut, nunaqarfiup takornarissanut nittarsaanneratigut sulilu pingaarnertut Ikertuumi Amerlumilu aalisartitsinikkut.

Sisorarluni takornarissat

Sisimiuni sisorartarfik aqqusineqalerneratigut toqqaannartunngussaaq. Illoqarfimmi innuttaasunut takornarissanullu sisorartarfimmik atuineq akikinniararsuannngussaaq ajornaanniararsuanngorlunilu. Illoqarfiup namminersortulluunniit bussii qularnanngitsumik sisorartarfiup aterpiaanut annguttalissapput.

Kangerluarsuk Tulliup qinngua – Sisimiuniit 25 km. ungasitsigisoq – pilerinartumik kujammut sammisumik qaqqap avannamut kangimut sammineraniippoq. Sivinganeratigut 600 meteringajaat sisorarfissarissuugami ullumikkut pigineqartumiit takornarissanut soqutiginarnerujussuarmik sisorartarfilersinnaanera periarfissaalluarpoq. Kangerluarsuk Tulliup qinnguattaq Aqutikitsup sermitaanut, Nerumamut, Sarfannguanut Narsamullu angalanernut taamatullu Kangerluarsuk Tullermi pisussanut assigiinngitsunut aallaaviussaaq, taamaammatt sumiiffik taanna angalaarnernut sisorarnermullu tunngasunut tulluulluinnartuuvoq.

Misigisassanik aqqissuussineq

Kangerlussuup Sisimiullu akornanni aqqusinertaarpat Arctic Circle Race kalluarneqassaaq, tassa aqquserngup taseq ullumikkut unnuiffigineqartartumut killeqqutilaarlugu ingerlassammat. Aqquserli ACR-mut akornutaassanngilaq, illuatungaatigulli sisoraatiniq ujakkaartarnerup annertusineqarsinnaanernut periarfissiissalluni. Ujakkaarfissat arlallit pilersaarusiorneqarsinnaapput, pileqqaarneranilu isumaliutersuutaasimasooq, tassa Kangerlussuup Sisimiullu akornanni pisussatut nutaaliornepaajussalluni. Aqqusernguttaq ACR-imut sillimaniarnikkut iluaqutaassaaq immaqalumi pilersaarutaaqqaartutut ingerlatsinissamut periarfissiissalluni.

Periarfissatut allatut oqaatigineqarsinnaavoq, unniusarfik ukiuni siullerni sisamani inissittarfigisimasaanut Nerumap qinnguanut utertinneqarnissaa, Isunnguataluunniit kujataata tungaanut illikarlugu, ullumikkut ulloq siulleq ullullu pingajuanni kaajallaaffiusartumut. Unniusarfik Nerumaammatt assartuinnermi aningaasartuutitigut annertuallaalermata Kangerluarsuk Tullermut assartuineq akikinnerummat nuunneqarsimavoq, Kangerlussuarmiillu ilaasussanik assartuineq aqqusineqalernikkut akikinnerulertussaalluni.

Misigisassanik aqqissuussinerit nutaat aqqusinertaanikkut pilersinneqassapput. Aqqusinikkut toqqaannartumik arpatitsinerit sikkilertitsinerilluunniit, aqqusinermulluunniit atatillugu allatigut aqqissuussinertigut soorlu nunami-/sumiiffisiorluni arpatsitsinerit, qajariarsorneq/qajartorneq, aqqulluttukkut sikkilertitsinerit il.il. Soorlu siusinnerusukkut eqqaaneqareersoq, aqqusinertaanikkut sillimaniarnermut tunngasut annertuumik pitsaanerulertussaapput, tamatuma assartuinerullu akikinnerulerneratigut takornariaqartitsinikkut iliuuseq taanna Sisimiut Kommuneata annertuseriaatigi-ngaatsiassavaa.

Sermersuaq

Kangerlussuarmiit toqqaannartumik Sermersuarmut aqquserngup nutaangajaap, Kangerlussuarmi takornariaqarneq nioqqutissanik immikkoorluinnartunik perifississimavaa. Sermersuarmiinneruinnaap saniatigut takornariaqarnermi periusitoqqat atorlugit nioqqutissat Sermersuamut nuunneqarsinnaapput. Soorlu qimusserneq qamuterallannerlu sisorarnermullu tunngasut assigiinngitsut. Tamatumunnga atatillugu Kangerlussuup Sisimiullu akornanni aqqusineqalernissaq annertuumik sunniuteqassaaq, pingaartumik nioqqutissamat: Sermersuarmi qimusserneq.

Ullumikkut Kangerlussuarmi taamaallaat qimussiussisinnaasoq/-sut qimmilik/-lit ataaseq marlulluunniit najugaqarnerat tamatumani patsisaavoq. Aqqusinertaanikkut Sisimiuniit qimussit Sermersuarmut anngussinnaapput Kangerlussuup Sisimiullu akornanni sila/ ukiup qanoq issusia apeqqutaatinnagit. Sisimiuni biilit usisaataannut qimmit qamutillu ikeriarlugit nalunaquttap akunneri pingasut sisamalluunniit qaangiuppata Sermersuarmi qimussiussinissamat piareerluni. Ulloq manna tikillugu Sermersuarmi aqqusineq upernaakuinnaq ukiukkuinnarlu ammatinneqartarpoq, taamatullu pisoqarpat qimussertitsineq ukioq kaajallallugu ingerlanneqarsinnaalissagalarpoq.

Umiarsuarluni takorniarneq

Takornariarpassuit Kalaallit Nunaannut annguttartut aningaasatigut annertugisassaangitsunik atuisarput, atortorissaarutilli atortarlugit, illoqarfiit pinngortitarlu misigisaqarfigisarlugit. Umiarsuit takornariartitsisut aasakkut sineriasorlutik angalasartut tamatigorluinnangajak pisussat tamarmik umiarsuarmi aqqissuutaasarlutik. Nerineq, unnuineq, tammajuitsussat, allaffissiat assitallit il.il. tamarmik umiarsuarmi pisarput. Ilami umiarsuarluni

takornariartitsisartut takornarissat aningaasaataasa qanoq ilornikkut umiarsuarmiitiinnarnissaat ilikkarluinnarsimavaat, nunamukarunik kalaallit kulturiat pinngortitarlu misigiartorlugu atuinnginneruniassammata.

Pissutsit tamakku qanoq iliuuseqarfigiuminaapput, aqqusineqalerpalli Kalaallit Nunaanni aningaasartuuteqalersinnaanerat periarfissaqalissaaq. Kitaaniit nunanullu allanut mittarfeqarfiup akornanni aqqusineqalerneratigut umiarsuit inuttaannarinngisai annerusumilli takornarissat taarserartalernissaat Sisimiuni, Sarfannguani Kangerlussuarmilu aningaasaqarnikkut iluaqutaalissaaq. Aallaqqaammut bussernikkut kaaviaartitsisoqalissaaq sulisoqalerlunilu, suliasarli annerpaaq unaavoq, takornarissat aallarnissaasa ullormik ullunilluunniit marlunnik kinguartinnaat. Sisimut Kangerlussuullu akornat busserfigalugu kusanartumik misigisaqarfusinnaasup saniatigut Sermersuarmut ingerlanissaaq takornarissap uninngalaanerunissaanut periarfissiissaaq taamaasillunilu Kalaallit Nunaanni aningaasartuuteqarnissaanut neqitassatsialassuussalluni.

Ullumikkut Kangerlussuarmi umiarsualivimmi atortuutilunnerup kinguneranik – immaqalumi Kangerlussuakkut ilummukaarlugu takineranik pissuteqartumik, umiarsuit takornarissanik angallassisut Kangerlussuaq inuttaminnik ilaasuminnillu taarsiiffigineq ajorpaat. Kangerlussuarmut talissinnaanngillat, taamaammallu ilaasutik nassataallu angallateeqqanut ilaatittariaqartarlugit. Umiarsuarlutik takornarissat amerlanertigut utoqqaasaramik, ilaasut tamanna periarfissaq atussallugu toqqisisimanartippallaanngilaat, pingaartumik mallertillugu.

Aqutikitsup sermitaa

Aqutikitsup sermitaa Kangerluarsuk Tuuliup, Kangerluarsuk Ungalliup Tasersuullu 20 km²-tut annertutigaluni akornanniippoq. Sermeq Kangerluarsuup Tulliup qinnguata, tassa Kangerlussuup Sisimiullu akornanni aqqusinissap ingerlaffissaani, avannaatungaaniippoq, 10 km-tut ungasitsigaluni.

Aqutikitsup periffissarpassuaqarpoq, ilaatigut sermip qaasuitsup killeqarfiani inissisimaneratigut kissassusiata apisarneratalu aputaa pitsassuugami, ilaatigullu sermeeqarfiup portussuia 1000 meteriusup sumiiffimmilu portussutsit allat nunataatalu sannaapissutaallutik aputeqarfii assigiinngiiaartuullutik. Kalaallit Nunaata ukiakkut upernaakkullu iliuuseqarnermi ilisarnaatai tamakkerlutik Aqutikitsumi tamani tamaani periarfissaqarput (tikissinnaagaanni). Qimusserneq, qamuteralanneq, ujakkaarneq, sisoraarneq snowboard-

erneq allallu iliutaasinnasut nutaat, soorlu snowrafting sermikkullu majuarneq Aqutikitsumi periarfissaqarput inissaqarlutillu.

Ullumikkut aasaanerani pisummik ukiuuneranilu qamuterallannik tikinneqartarpoq. Kangerlussuup Sisimiullu akornanni aqqusineqalerneratigut pisummik aqputaa 40 km-it missaaniikkaluartoq 15 km –it missaannut naalissaaq. Ungasinnerusoq isigalugu Kangerlussuaruk Tulliup qinnguaniit sermip tungaanut aqqusineeraliortoqartariaqassaaq, takornarissat, qimussit il.il. ajornanginnerusumik sermip tungaanut ukioq kaajallallugu ingerlasinnaaqqullugit. Taamaaliornikkut qimussit allallu aputikkut takornariartitsisartut ukioq kaajallallugu periarfissinneqassapput, tamatumuunalu takornariartitsinermik suliaqarneq pilerinarnerulersinnaalluni/periarfissaqarlualissaaq.

Kalaalit Nunaanni sermit ineriartortinniarlugit pilersaaruteqarneq nutaajunngilaq, Apussuarni Maniitsup Kommuneani pilersaarut iluatsinngitsoq siulliulluni. Greenland Outdoor nunanit allanit aningaasaliisutut peqataasimagaluartoq, kingusinnerusukkut Aqutikitsumut soqutiginnilersimavoq, kisannili Apussuit Aqutikitsullu assigiissutigat – Kallaallit Nunaanni sermitat allat assigalugit aammalumi immaqa nunarsuup sinnerani – tikikkuminaatsunertik. Greenland Outdoor aatsaat peqataarusuppoq, sermip tikikkuminarsarnissaanut pisortat allalluunniit peqataasinnaappata. Apussuarnut tunngatillugu Namminersornerullutik Oqartussat peqataarusussimangillat, Sisimiullu Kommuneata Sisimiunilu Inuitissarsiutitigut Siunnersuisoqatigiit 2000-imili takusinnaasimavaat, Sisimiut Kommuneata namminersortulluunniit aningaasaliissuteqarnerisigut ukiuni qaninnerni Aqutikitsumut angallasserup qularnaatsumik pitsaanerulersinnaanissaa. Kangerlussuup Sisimiullu akornanni aqquteqaleraluarpat Sisimiuniit sermip tungaanut 25 km-tit siulliit 40 km-usunit qulakkeerneqassagaluarput, taamaalilluni 15 km-it kisimik apeqqutaalissallutik.

Inuitissarsiorneq

Aalisakkat tarajortigaanngitsut

Aalisarneq Sisimiut Kommuneani aammalumi Kallaallit Nunaat tamakkerlugu inuitissarsiutitut pingaarnersaavoq, pissusissamisuuinnassaarlumi attaveqarnikkut pilersuinikkullu pitsanngoriaatit inuitissarsiummut tamatumunnga periarfissaliissaguni.

Aalisartut tungaanniit isigalugu sinerissamiit nunap timaanut mittarfeqarfimmuut aqqutissaqalissagalarpoq, taamaalilluni aalisakkat timmisartuq aqqutigalugu avammut tunisinnaalerlugit.

Imminut akilersinnaassappat, aalisagaq nutaajusariaqarpoq/ tarajugaananilu, taamaangippammi umiarsuakkut nassiussanut akikitsunut unammillersinnaanavianginnami. Aalisakkat nutaat timmisartukku tikisitat Kalaallit Nunaanni iluatsippiarsimangillat, taama qaleralinnik Ilulissaniit misiliisimaneraluit eqqarsaatigalugit. Pissutsit marluk annertuumik pissutaasimapput, aalisakkanik tarajoqanngitsunik nunanut allanut misiliigaluarnemi iluatsitsinnginnermut, tassalu nassiussineq akillu.

Nassiussinikkut akitigullu ajornartorsiutit massakkut ajornanngitsumik, toqqaannartumik ukiorlu naallugu Kangerlussuarmut sinerissamiit attaveqannginneermik patsiseqarput. Ullumikkut Kangerlussuakkut illummut umiarsuarmik timmisartukkulluunniit taamaallat periarfissaqarpoq. Kangerlussuakkut illummut umiarsuarlugu attaveqarneq sivisoqisoq, ajornakusooqisoq, akisoqisorlu aasaanerinnaanilu pisinnaasartuq, timmisartukku attaveqarneq aalajaatsuugaluarpoq ukiorlu naallugu atuussinnaalluni. Timmisartukkulli attaveqarneq nassiussinertigut aningaasartuutitigullu sanngiiffeqarpoq, taamaliornissamut akornutaasunik.

Kitaani sinerissami illoqarfiit Dash /-mik angalaffigineqartarput, ilaatigut containerit nillataartitsiviusut usisinnaanagit, ilaatigullu ulloq taanna avatitsinnut timmisartumut ataqatigiissaagaanngitsumik, taamatuttaaq sila mittarfeqarfiillumi sinerissami aaqqissuusaanerit pitsaviunani. Tamakku ataatsimut katillugit immikkut aningaasartuutitaqarput, nioqquteqartussanilu pitsaasutsikkut apeqqusiineq, ataavartumik pilersuisinnaanikkut qularnaateqarneq aalisakkanillu asiusunik maangaannartitsineq.

Periarfissat imaaginnarsorinaraluarput, tassa timmisartukku Danmark-tut useqanngingajattarmata, taamaammallu aalisakkanik nutaanik timmisartukku angallasineq akitigut unammillersinnaasumik periarfissaqartitsisinnaassagalarlutik. Taamaattoqarpallu nunarsuarmi aalisakkanik tarajortigaanngitsunik ajornartorsiuteqarneq timmisartukku angallasinikkut toqqaannartumik Kalaallit Nunaanni aaqqinneqarsinnaalluni. Aalisakkanik tarajortigaanngitsunik tunisisartut annerit – soorlu Norge – utimut piumaneqartunik usissanik amigaateqartarpoq. Tamannili Japan-ip aalisakkanik nutaanik timmisartukku pisisartutut pingaerneruneranik patsiseqarpoq, Japan-ilu avammut nioqqutissanik piumaneqartunik annertuutitigut peqanngilaq, pilertortumik apuuttarialinnik. Utimut usissanik amigaateqarnikkut aalisakkanik timmisartukku angallassinerep annertuumik atugaannginneranut patsisaavoq, taamaammatt massakkut norsket aalisakkanik nassiussuinerisa 60 procentiat timmisartutitigut ilaasartaatitigut ingerlanneqartarpoq (Nasjonal transportplan 2006-2015). Ukiuni aggersuni europami aalisakkanik nutaanik timmisartukku angallatanik tunitsiviit ineriartortinneqarnerat, Norge-mi isumalluarfigineqartorujussuupput. Tamatumunnga patsisigineqarpoq, europamiinnaanngitsoq aammali amerikami avannarlermi pisuunngoraluttuinnarnerisigut, namminerlu aalisakkat pisassatik tamakkerlugit pisisartitillugit, aalisakkanut nutaanut timmisartukku angallatanut soqutiginninnerat alliaartussasaaq, nioqquteqarfiusinnaasullu taakku ineriartortinneqarlutik. Taamapisoqartillugu Kalaallit Nunaat nunarsuarmi nioqquteqarfiusuni periarfissarissalissaaq, tassa niuerfiusinnaasunut annerpaanut pingasuusunut Japan, Europa kiisalu Amerika Avannarleq qanittumik inissisimanermigut. Norge-mut sanilliullugu immaqa Europamut qaninnerunngikkalarpoq, tamannali illuatungilerneqarpoq, tassa timmisartut Kalaallit Nunaanniit Danmark-imut utertut imaqanngingajavittarmata. Japan-imut ungasissuseq

assigiinnangajakkaluarpoq, Kalaallilli Nunaat Amaerika-mut Avannarlermut qaninneralaarsuulluni.

Sisimiut Kangerlussuullu akornanni aqqusineqaleraluarpat aalisartut akikitsumik, sukkasuumik, aaqqissuusinnikkut pitsaasumik allanillu ingerlanissamut aalajangersakkanik utaqqiunnaarlutik nunanut allanut timmisartup mittarfiatigut aalisakkanik tunisinissaminut periarfissaqalersinnaassagaluarput. Taama eqaatsumik aqutissaqarnissaq aallarnisarnermi pingaartuuvoq, aalisartut Japan-imi, Europa-mi Amerika-milu Avannarlermi nioqquteqarfimmini tatigineqarnissaminik uppernarsisitsiniarneranni, tassa nioqqutertik piffissarititaasup iluani ilumut aamma tunniussinnaallugu. Piffissarititaq aalisakkanik timmisartukkut angallassinermi aalajangiilluinnartuuvoq.

Nalinginnaasumik akeq allanngorartorujussuuvoq, neqeroornerup piserusunnerullu akornanni allangorarnerit saniatigut aamma pitsaassutsimut atasuulluni. Pitsaassuseq angallasinerup sivissusianiinnaq tunngaveqanngilaq, tassa aalisakkat sumiiffitik tunngavigalugit aamma allanngorartuummata.

Allanngorassuseq tamanna Skagen-imi aalisakkanik tuniniaasarfimmi takuneqarsinnaavoq, saarullik sap.ak. 9-mi 2003-mi pitsaassutsimigut inissisimammat tulliuuttutigut pitsaanerpaag, ajornerpaag kiisalu agguaqatigiisillugu:

SARULLIK	1	2	3	4	5
Pitsaanerpaag	57,50	45,50	35,00	28,25	11,40
Ajornerpaag	37,50	29,25	22,00	19,50	10,70
Agguaqatigiis.	48,00	37,50	27,95	24,95	10,80

Alla tunngaviusutut uuttuutissaq tassaavoq, nioqquteqarfiit aalisakkat neqeroorutaasut soqutigingaaramikkut allaat akisunerusumik pissarsiarusussinnaassallugit, taamaasillutik aalisartut illoqarfimmini qerititassatut, tarajugassatut tunitsivinnulluniit tuninissaaniit aalisagartatik nutaatillugit timmisartukkut nioqqutigerusunnerullugit. Massakkumut japanimi aalisakkanik tarajortigaanngitsunik nioqquteqarfimmut avaleraasartuut ilaat, eqaluit, eqqusat assigiarsullu annertuumik tunineqarsimapput 2002-mi agguaqatigiisillugit akititigut tulliuuttuni takuneqarsinnaasut:

	Eqaluit	Avaleraas.	Eqqusat	Konge assagiars.	”lædder” assagiars.	Uiluit
Kiilumut	41	44	33	63	26	10

Madrid-imi aalisagaarniarfiit pingarneraanni – Kalaallit Nunaannut utimut naatitanik piffiusinnaasoq – 2003-mi sap.ak. siullermi ima tunisisoqarpoq:

	Saaralliit	Uiluit	Eqaluit	Kulmule	Alm. kulmule
Kiilumut	62	42	16	111	76

Sisimiuni aalisartup tunisinermini pissarsiarisarpai:

	Saarulliit a- ngisuut – pit- saanerpaat	Saarulliit mi- kisut – pitsaa- vallaangitsut	Qeeqqat	Qalerallit angisuut	Eqaluit	Nipisat suaat
Kiilumut	8-9	5-6	8,55	8,85	7,45	15,50

Tamaammat aalisakkanik pitsaalluurtunik tunitsivissaqarpoq, timmisartukkut angallasineq akisooq ilanngullugu akileerusuttunik. Akunnaatsumik kisitsimmik taasilluni Kangerlussuarmiik København-imut kiilumut 10 koruuni sinnertariaqanngilaa, annerpaamillu

Sisimiuniit aalisakkat nutaat Kangerlussuarmut assartornerat kiilumut 2 koruuni – kapitalip siulia takuuk – taava aalisakkanik nutaanik timmisartukkut nassiussineq tunngavissaqassaaq.

Nunarsuarmi pitsaasutsip pingaartikkiartuaarneqarnerata kingunerisusssaassagunarpai, ilaatigut:

- aalisartut aalisakkat containerinut nillartaatsivittalinnut angallammi issorartassagaat
- aalisartut aalisakkat qaqinniariarlugit internet-ikkut tunisassagaat
- aalisakkap containerimiit qerititsivittalimmiit aatsaat japanimi/europami amerikamilu avannarlermi illoqarfissuarni nioqquteqarfinnut apuukkunik niuneqarnissaat

Taama pissuseqarnikkut umiatsiamiit containeri biilimut usisartumut niuneqartariaqartassaaq tassangaaniillu containeri timmisartumut ikillugu, ullumikkulli taama iliortoqarsinnaangilaq.

Umimmaat tuttullu

Aqqusinertaarnikkut immami pisuussutsit uumassusillit kisimik ineriartortinneqarnissaannut periarfissiissangilaq, aammattaarli nunami pisussutsit uumassusillit periarfissiissallutik. Aqqusinertaarnikkut nunami miluumasunik marluinnik ineriartortitsinissamut periarfissiissaaq. Siullermik umimmaateqarsinnaaneq immaqalu tuttuuteqarsinnaaneq periarfissineqassapput, aappaattullu umimmanniarneq tuttuuniarnerlu pitsaanerulersinneqarsinnaalluni. Periarfissat taakku marluiit imminnut mattuttariaqanngillat, sumiiffimmiluunniit ataatsimi.

Tuttuuteqarneq ullumikkut Kujataani ingerlanneqareerpoq, soqutiginaateqarnerusinnaallunilu qaqutigoorneroqaaq umimmaateqarneq – pingaartumik nunarsuarmi immikkut ittunik isiginninniarfusumi. Uumasuuteqarnissamut tunuliaqutaavoq, piniarnerinngaaniit annertunerujussuarmi iluanaarutaasinnaammata. Tuttut pillugit paasisutissat takutippaat, ukiumut 80 procentimik amerleriarsinnaasut, allatulluunniit oqaatigalugu uumasuutiniik norraat peqatigiit 80 procentii toqullugit, nalinginnaasumik piniarnermi 30 procentiinaasut. Aqutsinermi/nunalerinermi soorliit toqunneqassanersut aalajangersarneqartarpoq, tunisinermi akigititassaq tunngavigalugu, sumiiffiup pitsaanerpaamik uumasuuteqarfiusinnaanera tunngavigalugu, il.il. Illuatungaatigut piniarnermi piniartup nassuit/ammit neqerissuseq imaluunniit ”siulleq takusara pitsaanerpaavoq” tunngavigalugu.

Inuutissarsiutigalugu piniartut aningaasarsiutigisinnagunikku mattunneqarsinnaangilaq pisatigut pitsanngoriaateqartitsilutillu pisaqarnerusalersinnaanerat aallaallumi nujuitsunik uumasutillit pissarsiarisinnaasaat pallillugit. Soorlu ukioq manna Kangerlussuarmut tunisassat kiilunngorlugit pisassiissutaapput, uumasut ataasiakkaarlugit pissssiissutaasarnerat atornagu. Taamaammat piniartut norrarnik tunisinissaminnut kajumernerupput, taamaasilluni neqileriffimmiit tunisat pitsaassusiat qaffariaateqarluni, peqatigitillugulu nunamik atuineq siammarnerrullugu.

Uumasut toqoraavimmut ungoorneqartariaqarmata suleruluffiusumik, uumasuutit sapinngisamik ataatsimoortinnissaat pingaaruteqarpoq. Tamaammat umimmaateqarfissaq angisuujusariaqassaaq sumiiffillu naggorissuulluni. Tasersuup (Itinnerup eqqaa) umimmaateqarfissatut piukkunnarsinnaavoq, Pingup kangiani Isortup kuuata kujataani/kitaani, sumiiffik tamanna annertuujullunilu naggorissuuvoq, qattunerasaartuunngitsoq. Sumiiffiup kujataatungaa tuttuuniarfusarpoq, umimmaateqarfilli aavartullu qularnangilaq ingiaqatigiissinnaasut, annerusumik imminnut qanillinngikkunik. Canada-mi misissuinerit takutippaat, umimmaat tuttullu annertuumik nerisaqatigiittuusut,

ukiulli qanoq ilinera apeqqutaanerulluni. Taamaamat tamanna uumasut taakku marluiti ataatsimoortinnerisigut atorluaasoqarsinnaavoq.

Aqqusineq taama umimmaateqarfeqarnissami pingasutigut pingaaruteqartuuvoq:

1. Uumasuutaatilinnut iluarsartuussinikkut, tassa aqqusineqarpat uumasuutiminniit/-nullu ajornaatsumik ingerlasinnaammata, ilami kinaluunniit nunarsuarmut attaveerulluni inissikkusukkunanngilaq
2. Kangerlussuarmut uumasut ungoornerinut atatillugu, tamannami aqqusinikkut ajornanngineralarsuarmik pisinnaamat
3. Nioqquteqarnermut atatillugu, tassa ukiuunerani nioqqutissat ingerlaannaq tuneqarsinnaammata Kangerlussuarmiit timmisartuutinngikkaluarlugit

Umimmaat tuttullu eqqarsaatigalugit aqqusineqarnissami pingaarnertut tunngavigisat aapparaat, uumasut neqaasa toqoraavimmut anngunnerini pitsaanerulernissat. Massakkut aavartarfiit Sisimiutniit Kangerlussuarmiillu ungasissorujussuarmiippat. Aqqusineqalerpat pisat Sisimiunut Kangerlussuarmullu ullumikkumiit pilertornerujussuarmik anngunneqarsinnaalissapput. Piniartulluunniimmi nammineerluni pisani angerlaattariaqanngilai Kangerlussuarmiluunniit toqoraavimmukaannagit. Tamanna allanut isumagittinneqarsinnaavoq, taamaalilluni piniartoq piniarnerminik ukkassinnaallugu, tamatumuuna piniarneq kinguneqarnerulersillugu.

Iluarsartuussinertigut containerit nillartaartitsivillit aqquserngup sinaanut inissiternerqarsinnaapput. Taamaalilluni piniartup nammineq tuttu pisani containerimut ikisinnaavai, qularinagu biilip usisaatillip aasagai toqoraavimmukaallugillu angerlamulluunniit. Taama periarfissiineq allaat EU-maleruaqqusaanut naapertuuttuuvoq, taamaalilluni pisat 6 tiimit qaangiutsinnagit toqoraavimmut anngunneqareersimanissaannik piumasarisaaq, annertusitinneqarsinnaalluni. Tamanna ima paasisariaqarpoq, uumasooq pisarineqartoq toqoraavimmut anngunneqannginnerani periarfissaq suli 12 tiiminik ilallugu, 12 tiimit iluanni pisaq containerimiitinneqarsinnaappat nillartaartitsivittalimmi.

Erngup nukinga

Erngup nukinganik atuinissaaq ajornanngitsoralaarsuuvoq. Imaq qutsisumut katersuinnagassaavoq, tassanngaaniillu ”sulluliat ruujorilluunniit atorlugit erngup nukinganik kaavitittakkamut appasinnerusumiittumut ingerlatillugu, erngup nakkariarnerata nukinga kallerup inniliaralugu”. Kalaallit Nunaanni ”imeq marluitsigut atugaavoq. Siulleq tassa sinerissami sikuneq ajortumi qooqquniit tatsiniillu kuuit nukingat”, aamma ”aappaatut Sermersuarmut tunngassuteqarput, erngullu annersaa taassuma aattorneranit kuuttuuvoq. Taakkunani sermersuaq atorlugit tasiliaanut aasami Sermersuarmiit qutsisumi sermip saavani sermeqarfiunngitsumi tasinnngortannguunnernut tarsinnngortalianulluunniit kuuttarpoq. Kalaallit Nunaanni erngup nukinga tamakkunani sermip tasiliaani periarfissaqarnerpaajuvoq” (Thomsen: 1995).

Kalaallit Nunaanni erngup nukinga periarfissaqarnerpaajuvoq. Katillugu, Kalaallit Nunaanni erngup nukingata periarfissarititaa nassaarineqarsimasooq, 1995-mi naatsorsorneqarsimavoq 14.000 GWh/ukiumut, Kalaallit Nunaanni innaallagialu qullernut nukissiorfinnullu atornerqartoq 200 GWh/ukiumoortuuvoq. Erngup nukinga periarfissarititaa annerpaaq annerpaallu tallimarisaa Kangerlussuup kujataani/kujammut kimmuuani Maniitsup Kommuneaniippoq. Annerpaaq tassaavoq Tasersuaq Kangerlussuarmut 60 km-nik kujasinnerusoq, tallimaallu tassaavoq Tasersuaq Umiiviit qulaanniittoq Kangerlussuarmiit 30 km-nik kujasinnerumi. (Nukissiorfiit: 1995).

Taakku marluk eqqarsaatigalugit nukiit ima annertutigaat, ullumikkut innaallagissamik atuiffiusuni attaviliiffissatut soqutiginaatilinni atorfissaqartitaat sinnerujussuarsimallugu. Tasersuap Umiiviillu periarfissarititaat 2.500 aamma 900 GWh-iupput, Sisimiuniut Maniitsorlu katillutik 50 GWh-tsi innaallagissamut immaqalu kiammut annerumaaq atorfissaqartillugu. Erngup nukinga atuiffiusinnaasut taakku marluk arlaata periarfissarititaat atussagaanni, nukik sinneruttoq annertussaaq sumiiffiit qanittuanni siunertanut allanut atorneqarsinnaasoq, siunissarlunniit isigalugu ittujaarneqarsinnaasoq. Kingulleq eqqarsaatigalugu ullumikkut imminut akilersinaanngilaq, soorlu brintiliaralugu angallatassangorlugu avammut tunisassatut.

Ilisimatuut ukiuni kingullerni soqutiginninnerat annermik Tasersiamut samminerulersimavoq, immaqa Kalaallit Nunaanni erngup nukinganik periarfissat annersarimmassuk. Tasersiap inissisimanermigut immaqa Sisimiut Maniitsorlu pilersorsinaassammagit iluaqutissartaraa. Maniitsumulli tunngatillugu imaappoq, attavilersuineq Maniitsup Sermiatigoorluni Sermersuakkut Kangerlussuatsiaakkullu ingerlatittariaqassammat, tamannalu ajornaatsuinnaanilu akikitsuunngilaq. Periarfissamik tamatuminnga misissueqqinneq pisariaqassaaq.

Illuatungaaticut Umiiviit Kangerlussuarmut inissisimanerat ajornaatsuuvoq. Ajornaatsuuneraticut Kangerlussuarmullu qanittumiinneraticut sanaartornikkut ingerlatsinikkullu aningaasartuutitigut iluaqutissartaqarpoq. Tamatuma saniatigut erngup nukinganik nukissiorfik allilerneqarsinnaavoq, atorfissaqartitsinikkut pisariaqartitsineq ilutigalugu. Tamatumani annerpaaffissaanik atuinissami Sermersuamiit imermik pilersorneqarnera sapsuornertigut kuuatalu aqqissuunneraticut pisariaqarmat. 270-iniit 285 GWh-it suilliit eqqarsaatigalugit tamanna pisariaqanngilaq.

Kangerlussuamiit/Sermersuamiit erngup nukingata Kangerlussuarmiillu Sisimiunut aqqusinissap ataqatigiisinnissaanni iluaqutaasinnaasut, ilaatigut makkuupput:

- Sisimiunut attavilimmik erngup nukissiorfiliormi, ingerlatsinermi/aserfallatsaaliiner-milu aningaasartuutit annikinnerussapput, aamma attaveqaatit aqquserngup ingerlaffia malilluinnanngikkaluarpagaluunniit
- Kangerlussuarmi eqqaanilu inuutissarsiuteqarfinnik ineriartortitsinissami periarfissarujussuit aqqusineqarnermik nukissititigullu pisariaqartitsissammata

Sermersuup saniatigut erngup nukissiorfiusinnaasut allat isigigaanni Kangerlussuup Sisimiullu akornanni periarfissaq ataasiuvoq, tassa erngup nukinga eqqarsaatigalugu. Amitsorsuaq 120 meterinik portutigisumi inissisimavoq, Tasersuarmut (Itinnermi) 10 meterinik portutigisumiit kuulluni. Amitsorsuaq ilisimatuunik misissuiffigineqarnikuunngilaq, immaqa Amitsorsuaq apiffiusartumiippallaanngimmat peqatigitillugulu Sermersuarmiit saniliminilluunniit pilersorneqartuungimmat. Taamaammat Amitsorsuaq soqutiginaateqarnerasoq nalorninartuuvoq, naak, aqqusinniorfissatut siunnersuutip ingerlavissaanut qanittunnguugaluarluni.

Massakkut Kangerluarsuk Ungallermi Sisimiut avannaanni erngup nukissiorfiliornissaq pilersaarutaavoq. Tassani erngup nukissiorfiliortoqarsinnaavoq, Sisimiunut 48 GWh-nik pilersuisinnaasumik, pilersarusiamili ukiunik qulinik pisoqaassusilimmi siulittuutit takutippaa, massakkulli innaallagissamik kissamillu Sisimiuni atuinermut taanna inorsalereerluni.

Siku imerlu

Sermersuarmi siku misiligaavittuinnaq, takornariartitsivittut aanneratigullu erngup nukissiorfittuinnaq atorneqarsinnaanngilaq. Sermersuaq imertut sikutullu minguitsutut periarfissaqarluartuuvoq, 2001-milu Sermip erngullu avammut nioqqutissatut atorneqarnissaat pillugu Inatsisartut inatsisiliorput. Taamaaliormi ”ukiuni aggersuni sikumut imermullu tunngasutigut ineriartortitsinissaq eqqarsaataavoq, qularnanngitsumik teknikkikkut aningaasarsiutaasinnaaneratigut, taamatullu inuiaqatigiinni ineriartornerujussuaqarnissaa naatsorsuutigisariaqarunarmat” (www.nanoq.gl).

Tamanna sioqqullugu GEUS marlunnik nalunaarusiorsimavoq, tassa ”kalaallit nunaanni sermitat sikutai/erngi avammut nioqqutissarineqarsinnaasut misisuiffigeqqaarneri” aamma ”Kalaallit Nunaata Sermersuata bakteriatigut kimal-iinik misissuineq”. GEUS-ip nalunaarusiaani siullermi ”sikup naammaginartumik pitsaassusillip piiarneqarsinnaaneraniq qanoq ukioqassusianik nunarsuit akornanni nioqquteqarfanni siku/imeq pitsassuaatinniarlugu pilerinartuutinniarlugulu takussutissiaq”. GEUS-ip sermitat 37-it Sermersuarmiit Kalaallit Nunaata Kitaani sumiiffiit 60⁰-ap aamma 67⁰-ap akornanni allaaserai.

Nalunaarusiami ilaatigut ima inerniliisoqarpoq:

- sikumik piiasinnaanerugaluq sermersuup sumiiffinni tikikkuminaannera patsisaalluni ajornakusoornerpaajusoq
- ataatsimut isigalugu Sermersuarmi siku pinngortitap tunniusinnaasaa pitsaassuuvooq
- innersuussutigineqassaaq, sikup issunersaa sinaalu piiaffiussanngitsut
- sermersuaq sumiiffinniittut assigiinngitsuni nioqqutissatut ”pitsassuartut” isigineqavissinnaanngitsut (Bøggild:2000)

Nalunaarusiami sinerissamiit sermersuarmi misissukkat tikinneqarsinnaanerinit periarfissaasut patsisaallutik, sermersuaq 65,15⁰ avannaaniittoq annertunerusumik misissuiffiusimanngilaq, tassa tamatumaniit avannamut sermeq sinerissamut anngusimanngimmat kangerluliluunniit sikoqartuullutik. Tamanna tunngavigalugu immaqalu aamma Skanska aatsaat tamatuma missaani Kangerlussuarmiit Sermersuarmut aqquinniorluni aallartissimalermat, Kangerlussuup qanittuani Sermersuaq nalunaarusiami peqataatinneqanngilaq.

GEUS-ip 2000-mi nalunaarusiaata aappaani siku kipparissuaranngorlugu nioqqutissiarineqarsinnaanera, angisuunngorlugu ilivitsukaanngorlugu imarpikkut angallanneqarsimasooq, soorlu teknikki taanna sikunik kipparissuaranngorlugit nioqqutissiornissami atorneqartartoq imminnut naleqqissuunneqarsimapput. Nalunaarusiami ima inerniliisoqarpoq:

- sermersuup avammut ujangisimanera immamit perujunitsinneqarsimanissaa, assortorneqarsinnaanngilaq
- sermip bakteriarneqarsinnaaneraniq misissuinerup takutippaa, inatsisitigut erngup puujaasamut immiullugu nioqqutigineqarsinnaanerani piumasaqaatinut akornutissaqanngitsooq (Jacobsen: 2000)

Tamanna ima paasisariaqarpoq, Kalaallit Nunaata ajornanngitsunnguamik immaqali akikitsuinnaanngitsooq immamiit sikutanik nunarsuarmut avammut sikumik ”pitsassuarmik” nioqqutissiornissaq eqqarsaatigalugu qalluinissaq qulakkeersinnaanngikkaa.

Kangerlussuup eqqaani Sermersuaq pillugu periarfissanik pitsaanagerusumik misissuinissat pisariaqarput isiginngitsuusaartariaqarnatillu, Kangerlussuarmiit Sermersuup qaavanut

aqquserneqarnikkut tikinneqarsinnaanera ajornartorsiutaajunnaareermat, ajornartorsiut allani tamani piusoq. Tamatuma saniatigut sermersuarmi timmut kilometererpassuit ingerlasoqarsinnaavoq, sermeq minguinnerpaaq anguniarlugu, taamaalilluni kujataani sermip killingani minguk/perujuk ajornartorsiutaasoq ajornartorsiutigunnaarlugu.

Aqquserngup Kangerlussuarmiit Sisimiunut tallineratigut imeq sermerlu nunani allani nioqquteqarfiusunut ukioq kaajallallugu angallanneqarsinnaalissaaq, tamannalumi GEUS-ip misissuilnginnerani Greenland Resources A/S-mit Energistyrelse-lu piumasaqaatit ilagisimavaat.

Aatsitassat

Kalaallit Nunaanni aatsitassanik misissueqqaarineq ukiuni kingullerni annertusarneqarsimavoq, kingullermillu Nanortalip Kommuneani Nalunami iluatsitsiffiulluni. Nanortalimmi, Narsarsuarmi Tasiilamilu akuersissutitut peqatigitillugu Kangerlussuup kujataani/kujataani kitaani sumiiffiit assigalugit, nunami aatsitassanik ukiuni makkunani misissuiffiuvoq. Kangerlussuup eqqaani suliffeqarfiit assigiinngitsut pingasut – Australiamiit ataaseq Canada-lu marluk – ukiuni tulluuttuni pingasununiit sisamanut akuersissuteqarfiupput.

Misissueqqaarinninnissaq Kangerlussuup qanittuani sineriaanilu illuatungeriinni ingerlanneqartussaavoq, annertunerumillu kujataatungaani Maniitsup Kommuneqarfiata iluani. Aatsitassat soqutiginaatillit ullumikkut nassaarimeqarsimasuupput aligoqqiit, niobium aamma tantal. Aligoqqiit suuneri amerlanernik ilisimaneqartut, pinnersaatitut atorneqarnerisa saniatigut, manngertuunertik pissutigalugu suliffissuarni annertuumik atugaapput. Niobium qasertuuvooq, qituttoq saffiorneqarsinnaallunilu, saviminernut akoorut nungujartorneq ajortoq. Tantali saviminiuvoq, qasertuulluni manngertoq, akoorutissanut akiuulluarsinnaasoq, platinimullu taarsiullugu atorneqartartoq.

Kangerlussuup Sisimiullu akornanni aqqusineqalerpat misissueqqaarineramik sulialinnut pilersuineq pitsaanerujussuussaaq, paaasoqalissagaluarvallu aqqusineqaruni nioqquteqarnermi tunisinissaq periarfissarissaarnerujussuannngussalluni. Sumiiffimmi nukiiit/erngup nukinganik periarfissat atorneqassappata, Sisimiut Maniitsullu kommunii ataatsimoorlutik aatsitassanik piiarnermi soqutiginaatilerujussuannngussapput.

Kangerlussup eqqaani aatsitassat matuma qulaani taaneqartut saniatigut nunap pissusianik soqutiginaatilinnik allanik peqarpoq. Issittumi nunap pissusaanik Ilisimatusarfimmi ilinniartut Sisimiuni ujaraata pissusaanik sumullu atorsinnaaneraniq misissuinikuupput. Taakkulu ima inerniliipput, ”ujarak kvartsimik 49 procentimik akoqarpoq, taamaammallu manngertuulluni. Tamanna tunngavigalugu aqqusinernut tunngaviliutissallugu pitsaasuussalluni” soorlu nunniutitut, aqqusinerni angallaffiunerusuni aqquserngillu sinaanut ujaqqersuutitut, tamakkuli saniatigut aamma ilerriit ujarattaattut, saattunut, saattunut qaliutitut borspladetullu /Dalsgaard: 1998).

Pilersuineq

Sisimiunut aqquteqalernikkut Sisimiut Umiarsualivianiit Kangerlussuup qanittuani aatsitassarsiortut/-paaasut kisimik pilersorneqassanngillat. Sisimiut Umiarsualiviat ilaatigut sikuneq ajortumi avannarlerpaatut, ilaatigullu toqqaannartumik akikitsumillu Kangerlussuarmi nunanut allanut timmisartunit mittarfeqarnermigut, uuliasiortunut uuliasiorfinnullu – uuliamilluunniit qalluinermik qanorluunniit ikkarluartumi – periarfissaalluassaaq.

Sulisunik taarseraassinerit, soorlu umiarsuit takornariartitsiviusartut assigalugit Sisimiuniit aallaavigalugit Kangerlussuarmut bussinik attaveqarnikkut tassanngaaniillu nunarsuarmut avammut ingerlanissaaq pissusissamisuuinnassaaq. Illuatungaanut ”atortut ajutoornerisigut” pilertortumik pilersorneqarneq aammattaaq taama angallaveqarnikkut naammassineqarsinnaalluni.

Periarfissaq taanna aamma allanit atorneqassaaq, soorlu nunanit allanit kilisaatit raajanik usingiarnerisigut, ullumikkut Kalaallit Nunaanni attaveqarnikkut pilersuinikkullu periarfissalunnerup kinguneraniq annerpaamik avataani pisartooq. Aqqusineqalerneratigut sikuneq ajortumik umiarsualiviup nunanullu allanut timmisartukkut attaveqarnerup kajumersitilissagaluarpai. Ungasinersusoq isigalugu Sisimiuni Umiarsualiviup allinissa sanioqqunneqarsinnaanngilaq.

Timmisartukkut usit

Nunanit allanit timmisartunut mittarfimmiit umiarsualivimmut sikuneq ajortumiittumut pilersuineq illuatungaananoorpoq, illuatungaanullu sammitillugu Kangerlussuarmi qangali pilersaarutaasimasut timmisartup usissaanik katersuiffeqarlersitsinermut periarfissaalluni. Kangerlussuup siunissami qanoq aalajangiiffiqineqarnissaanik nalorniuarnerup ullumikkullu attaveqarnikkut periarfissalunnerup kinguneraniq tamanna piviusunngortinneqarsinnaasimanngilaq.

Nunarsuarmi aningaasaqarnerpaat pingasuusut Europap avannaata, Amerikap avannarliup Japanillu akornanni inissisimalluarnikkut, timmisartukkut usissanik qitiusumik katersuiffeqalernissamut periarfissaqarluarpoq. Nassiussat amerlaneruinnaartut timmisartukkut ingerlatinneqartalerput, immakkullu angallassinermi katersuussiviit Rotterdam, Hong Kong, Hamborg il.il. assigalugit timmisartukkut angallassinert ipput. Anchorage Reykjavik-ilu nunai issittuni taama katersuuffiupput, Kangerlussuulli aqqissuulluugaaneratigut inissaqarluarneratigullu Sisimiunut aqquteqarnikkut tamatumani unammillerluarsinnaalluni.

Inerniliigallarneq

Sisimiut Kangerlussuullu akornanni aqqusinniornikkut innuttaasut, takornariartitsineq inuutissarsiorfiillu allat annertuumik iluaqutserneqassapput.

Innuttaasut aqqusinniornikkut makkuninnga iluaqutserneqassapput:

- nunarujussuarmut qasuersaarfiusinnaasumut periafissarpassuit
- kulturikkut oqaluttuarisaanermi paasissutissanik pitsaanerusunik periarfissat
- piniarnikkut aalisarnikkullu periarfissat pitsaanerusut

Takornarissat allanik nutaanik periarfissaqalissapput sumiiffimmilu innuttaasunut annertunerusumik aningaasatigut tunniussaqaqartalerlutik, ilaatigut makku aqqusigalugit:

- illuaqqat, takornarissanit piginnittunillu atorneqarsinnaasut
- Sarfannguani uninnganermi
- Arctic Circle Race assigalugu misigisaqarnikkut
- ukioq kaajallallugu sermersuarmit takornariartitsinikkut
- Sermersuaq, pingaartumik qimussertitsinikkut
- Umiarsuakkut takornariaqarnikkut, takornarissat inuttallu taarserarnerisigut

Inuutissarsiutit allat ineriartortinneqarsinnaapput, ilaatigut makkunuuna:

- Europamut, Amerikamut avannarlermut Japan-imullu aalisakkanik ilaatigut amigaateqarfiusunut timmisartukkat aalisakkanik nioqquteqarnikkut
- umimmaat tuttullu, uumasuuteqarnikkut piniarnikkut nioqqutissiatigut
- Sisimiut Maniitsullu inuutissarsiutitigullu allatigut iliuuseqarnertigut erngup nukinga atorlugu pilersorneqarnerisigut
- siku imerlu minguitsut
- aatsitassatigut, pingaartumik aligoqqik, niobium aamma tantal
- nassiussatigut katersuuffeqarnikkut, Sisimiut pilersuisutut umiarsualivigalugit, Kangerlussuarlu timmisartukkat nassiussatigut katersuuffeqarfigalugu

Avatangiisit pilersaarusiernerlu

Aqqusinertigut assartuineq nunarsuarmi mingutsitsinermut ajornartorsiortitsisut ilaannaraaat. Assakaasulinnilli angallassissutit ima akikitsigaat atussallugillu nuannarineqartigalutik – takuuk kapitali 2 – aqqusinikkut angallassineq tassaalluni assartuinerne mingutsitsisooqataasut annersaasa ilagalugu. Pingaartumik biilit atussallugit nuannarineqarneri illoqarfissuarni ajornartorsiortitsisuupput, tamakkulumi illoqarfissuit innuttaasa amerlasuut allanisulli atorusunnerusarlugit, kisiannili inuit biilillu millionilikkaartillugit tamanna ataqatigiiaarinertigut mingutsitsinikkullu ajornartorsiortitsivoq. Aqqusinernili biilinit taama amerlatigisunik angallaffiutiginnigitsuni taamarsuaq ajornartorsiortitsissoqanngilaq.

Avatangiisinut tunngasut

Nukissianik atuineq

Ingerlatissiat ujarannguunnikunit pisut ikumatinnerini silaannaap gaasiata (CO₂) aniatinneqartarneranut patsisaanerpaapput, taamalu nunarsuaq tamaat isigalugu avatangiisinut mingutsitsinermut. Qallunaat nunaanni aqquserngit pillugit pisortaqarfiup benzinamut 1 literimut 2.410 grammi missilioraa naatsorsorsimavaa, dieselimullu 1 literimut 2.695 grammi missiliorlugu silæaanaap gassia aniatinneqartartoq (Ekman: 2000).

Qallunaat aqquserngit pillugit pisortaqarfiata angallassissutini assigiinngitsuni ikummatissanik atuinert aamma sanilliussimavai, 2000-milu literimut kilometerit qassit agguaqatigiisillugu ingerlasoqarsinnaasoq paasisimallugulu, ataani tabeli 5.1-mi takuneqarsinnaasutut. Kisitsisit marlunngorlugit allanneqasimasuni, siulleq benzinamik aappaalu dieselimik ingerlatilinnut tunngasuupput. Kisitsisini aapperneqanngitsuni timmisartunut benzina kisimi pineqarpoq, sinnerinilu diesel pineqarluni.

Tabeli 5.1: Benzina imlt. dieseli atorlugu km-it qassit literimut ingerlasinnaaneq

Biiliinnaat	Bussit	Qimutsuitsut inunnut ilaasartaatit	Biilit usisa atit	Biilit usisaatit quliasat	Qimutsuitsut assartuutit	Timmi-sartut	Ikaar-taatit	Umiar-suit-assartuutit
13,28/16,38	2,69	0,53	2,27	6,84/5,68	0,25	0,31	0,03	0,12

(Ekman: 2000)

Qulaani eqitsimmi takuneqaannarsinnaavoq, aqqusinikkut angallassinermi literimut ungasinnerusoq angusinnaagaat immakkut silaannakkullu assartuutitut sanilliullugu. Inummullu ataatsimut kiilumulluunniit assartukkanut atuinert sanilliutissallugit soqutiginarneruvoq. Ataani eqitsimmi norskit inunnik assigiinngitsutigut angallasinermi nukissamik atuinernik misissuisimanerannit takuneqarsinnaavoq (misissuisimaneq norskit ilisimatusarfiata assartuinerneq aningaasanut tunngasutigut immikkoortortaata qupperagaataanni tigusami, ajoraluartumik umiarsuit assartuutit nalinginnaasut sanilliussuinerneq ilaatinneqanngillat). Kisitsisit nunap immikkoortuini akunnattumik ungasissusilinnut 200 kilometerinik takinerunngitsunut ataallugit inumut ataatsimut akunnerneq kilowatt-inngorlugit kilometerit naatsorsugaapput.

Tabeli 5.2: inummut ataatsimut kWh-tit nunap immikkoortuinut < 200 km angallassinermi km-it

Biiliinnaat	Bussit	Qimutsuitsut	Timmisartut	Umiatsiat ilaasartaatit sukkasuuliat
0,56	0,57	0,18	1,69	2,77

(Høyer aamma Heiberg: 1993)

Norskittaaq misissuinnermini nukissiamik atuinerit inummut ataatsimut biiliinnaat bussillu atuineri illoqarfiit iluini allaniluunniit inuit amerlasuut eqiterullutik najugaqarfiini kilometeringortillugit sanilliussuussimavaat, paasineqarluni biiliinnaat ilaasumut ataatsimut nukissiamik bussininngaaniit marloriaat sinnerlugu atuisartut:

Tabeli 5.3: inummut ataatsimut kWh illoqarfinni/najugaqarfinni inuttuuni km-it

Biiliinnaat	Bussit
1,07	0,42

(Høyer aamma Heiberg: 1993)

Aqqusinikkullu assartuineq silaannakkut assartuinnerminngarnit nukissiamik atuinanninneruvoq, umiarsuarmilli assartuinnermi sanilliussinissami umiarsuaq assartuut qanoq ittoq atorpeqarnerisooq apequtaassugunarluni. Assartuinnermik timmisartumiit aqqusinnermut nuussineq Kalaallit Nunatta nukissiamik atuineranik CO₂-millu aniatitsineranik appartitsissaaq.

Silaannarmut mingutsitsinerit allat

Ingerlatissiat ujarannguunnikunit pisut ikumatinnerini silaannaap gassiata (CO₂) aniatinneqartarneranuinaq pisuunngillat, kemili aqqutigalugu pinngortartunut allanuttaaqq pisuulluni, soorlu kvælstof (NO_x), kulilte (CO), kulbrinte (HC), svovldioxid (SO₂) pujoralaasaallu (partikler).

Qallunaat aqquserngit pillugit pisortaqaarfiata 2000-imi assartuutunik assigiinngitsunik atuinermut atatillugu aniatitseqataasut aamma sanilliussimavai:

Tabeli 5.4: Aninatsitseqataasut benzina dieselilu atorlugit angallatit

	Biiliinnaat	Bus-sit	Qimutsuitsut inunnut ilaasartaatit	Biilit usisaa-tit	Biilit usisaatit qulisaat	Qimutsuitsut assartuutit	Timmisartut	Ikaartaatit	Umiar-suit assartuutit
NO _x (g/km)	1,10/0,38	7,79	84	6,98	1,13/0,77	201	29	1.530	527
CO (g/km)	8,86/0,48	1,55	17	1,66	12,96/0,98	25	63	176	67
HC (g/km)	1,44/0,11	0,67	5,5	0,87	1,86/0,22	7,6	3,5	75	22
Partikel(g/km)	- /0,14	0,29	3,0	0,39	- /0,40	10	-	21	8
SO ₂ (g/l)	0,15/0,21	0,15	0,83	0,21	0,15/0,21	0,83	0,16	1,7	14

(Ekman 2000)

Matuma qulaani tabeli ataasiinnarmik paasisassaangilaq, nalinginnaasumilli isigalugu bussit biilillu usisaatit timmisartumit minnermik mingutsitsisarput, taamaammatt Kalaallit Nunaanni assartuineq timmisartumiit aqqusinnermut nuunneqarpat mingutsitsineq pingaartumik appariaateqassaaq.

Aqqusineramik angallasissutit atuisussat ullormut 100-nik ikinnerusussaammata, matuma qulaani mingutsitseqataasutut taaneqartut avatangiisinut qaninnernut sunniutikitsuarsuussapput, taamaammat matuma qulaani taaneqartut silaannap pitsaasusaanut allanngortitsinaviangillat timmisartumiit/umiarsuarumiit aqqusinermut nuunnermi.

Aqqusineq sioqqanik qalligaq ingerlavigineqartilluni pujorallertitsisarsinnaavoq, taamannalu silaannap pitsaassusaanut sunniuteqartassaaq biilit saneqqunneranni sivikitsuinnarmik pisoqarsinnaassalluni. Tamanna annertuumik inunnut sunniuteqarssaaq, pingaartumi biiliniq malinnittunut sanioqquttunulluunniit. Nunamik, imermik uumasunillu pujoralatsitinermi kingunerisinnaasaat immikkoortumi tulliuuttumi takuneqarsinnaapput, nalinginnaasumilli isigalugu misissoqqinnissaq pisariaqartinneqassaaq, tassa tamanna angallattut uumasullu peqqissusaannut atugaannullu kiisalu pinngortitamut qanoq sunniuteqartarnersoq paasiniallugu.

Aqqusinikkut angallattoqarneratigut silaannakkut ingerlateqqinneqartartut ilaasa qaquguluunniit nunamik imermillu mingutsitsineq sunniutigisussaavaat.

Nunamik imermillu mingutsitsineq

Ingerlatissiat ujaranngunnikunit pisut ikumatinnerini aniatitat, pujoralak serpalinnerillu aqqusinermiillu kuugussat aqquserngup eqqaanut qanittumut mingutsitsisarput. Silaanakkut mingutsitsinerit aqqusinermiit illugiimmik 20 meterit missiliorlugu avammut annikinneruleriartortarpoq, aqqusinermiilli avammut serpalinneq 10 meterit missiliorsinaallugit.

Nunap qaaniittoq imeq, sialummit aattortiternermilluunniit pisoq, nunap iluani imermut annguttussaavoq, masarsummut, tatsimut imaanulluunniit qaquguluunniit annguttussaavoq. Nunap qaani erngup pujoralaat/pujoralaasat, tanngit inuussutissartallit, saffiugassat, asiusinnaassusillillu ingerlanermini nassatarisarpai, aqqusinermillu tarajorterinerinermiit natrium aamma kloridionit. Mingutsitsissutaasartut qulaani siullertut taaneqartut ingerlatissap ikuallanneqarneranit, asfaltip biilillu assakaasuisa nungullaattarnerinit pilersinneqartarput, taamatullu biilit nungullarnerinit.

Nunap qaani erngup nunap iluani imermut, masarlummut, tatsimut imaanulluunniit minngutitsinerit ingerlanermini nassatarisarpai unerartinneqartarlutik imerpallartinneqarlutilluunniit, mingutsitsissutit akuinit allanit tiguineqartarlutik, nungutinneqartarlutik akuleruttarlutilluunniit. Aputip aattulerfiup/manngunnerup nalaani aanneranit piffissanilu allani sialummik pilersinneqartumit, sivitsortumik kingullermik aput aattorsimatillugu siallersimatilluguluunniit, nunap qaani imermi mingutsineq annertuusisinnaasarpoq.

Nunamik mingutsitsineq eqqarsaatigalugu mingutsitsissutit annertuumik sunniutigisinnaasaat killeqartorujussuupput. Norgemi angallasissutit ulloq unnuarlu 25.000-it ingerlaartartillugit nunap searnarneranut sunniuteqarnissaat najoqqutassatut naatsorsuutigisarpaat, Kangerlussuup Sisimiullu akornanni aqquserngup ukiumut ukiulluunniit affaanut tamakku missaat angallattorisassavai.

Imermik mingutsitsineq eqqarsaatigalugu navianaat annerpaaq tassa, aqqutaani navianartunik usisunik ajunaartoqarnera. Pingaartumik inoqarfimmi imeqarfiup eqqaani taama pisoqassappat, taamaasilluni Sisimiuni, Sarfanngvani Kangerlussuarmiluunniit imeqarfik

eqqorneqarluni. Taamaammat sillimaniarnermut pilersarusiortoqassaaq. Ajunaarnerit eqqaassanngikkaanni aqqusinermit angallattussat killeqartussaeneri naqissuseqqissallugu pingaartuuvoq, kisiannili imeqarfiit pingaarutillit aqquserngup qanitaaniittut sunniuteqarfigineqarsinnaanerisa misissuiffiginissaat pisariaqartuuvoq.

Aqqusinniornermut atatillugu immikkut ittumik ajornartorsiutitaqarpoq, tassami iluuseqarallarnermi qaqugorsuarmut ataavartumik nuna imerlu mingutsinneqarsinnaammata. Sanaartornermi ataavartumik sunniuteqarfiusinnaasut marluk pingaaruteqartuupput. tassalu nunap qaavata pissusii uumasornerlu.

Nunap qaavata pissusiinik allangortitsineq

Aqqusinniorneq nunap qaavanik allangortitsineruvoq, inuillu taamatut allannguinerup isikkumigut sunniutai pillugit assigiinngitsunik isummertaaseqarput. Ilaasa aqqusineq sangujoraartoq isigissallu-gu nuannarisarpaat, ineriartornerullu imminerminnut aamma takkunneratut takussutissaatitarlugu, allalli nuna inunnit attorneqarani pissusimisuuinnartussatut isumaqarfigalugu.

Aqqusinniornermi sanaartorfiup eqqaani assakkat sequtsikkallu atorneqasapput, nuna aqqutissap eqqaaniittoq pissutsimigut allangortinneqartassalluni. Nuna sioqqallu aallerfigissallugu siunertalimmik aallerfigineqartassapput, pingatumilli issittumi assaaneq sapinngisamik mianersuuttariaqarpoq. Uumasut naasullu qaqugorsuarmut iluarseqqissinnaanngitsumik innarlerneqarsinnaapput, allangortiterinissami iliuusissanik peqqissaartumik pilersarusiortoqanngippat. Taamaatoqanngippammi nunamik neriuineq pilersinnaammat.

Nunap qaanik allangortitsineq kulturikkut eriagisassanik aamma allannguisitsinerusinnaavoq. Kangerlussuup Sisimiullu akornanni nunatarsuaq tamarmi ukiuni tusindilinni atugaasimavoq, kulturillu assigiinngitsut ukiorpassuit ingerlanerini tamaaniittarsimanerat takussutissaqarpoq, Saqqaq-kulturimiit Dorset-kulturiannut kulturinillu nutaanerusunit Qallunaatsiaat Thule-kulturilu. Itsarnitsat ilaat nalunaarsugaapput, allanilu assaalluni misissuinissat nutaat pisariaqartineqarsinnaallutik.

Nipiliornerit sajuppilutsitsinerillu

Biilit motoriminnit assakaasumillu aqqusinikkut kaavinnerisigut nipiliortuupput. Biilitaaq nunamik sajukulaartsitisarput, illoqarfinni nunaqarfinnilu illunik sajuppilutsitsinerinik pilersitsisinnaasumik. Nipiliornerit, sajukulaarnerit/sajuppilutsitsinerillu inunnut uumasunullu akornusersuisarput. Nipiliornerit, sajukulaarnerit/sajuppilutsitsinerillu sukkatsikkiartornermi biilillu angissusiisa/ oqimaassusisalu alliartronerat naapertorlugu sualutsikkiartortarlutik, aqquserngulli ungasilliartroneru ilutigalu-gu nungujartortarput.

Illuliortiterfigineqarsimasuni aqquserngit aqqusaarfissiat illut unyataasigoortikkajuneqartarput, nipiliornerit sajuppilutsitsinerillu aammali sillimaniarneq eqqarsaatigalugu ingalassimatinniarlugit. Taamaammat Sisimiuni pissusissamisusaaq aqqusineq Sisimiut Umiarsualivianiit kangimut Qinnngunnguatoortillugu ingerlatinneqaruni, taamaasillunilu oqimaatsunik angallassissutit eqimasumik najugaqarfiit Aqqartarfik aamma Paamaap Kuua aqqusaartariaarullugit. Kangerlussuarmi najugaqarfiit mittarfeqarfiup eqqaaniittut pioreersut avaqqutitinneqarnissaat pissutissaqarsorinaranilu ajornarunarpog, Sarfannguanullu tunngatillugu aqqusinersuarmut atassusiisoqarneratigut annertuumik angallannissaq pinaviarani.

Illoqarfiit avataanni nipiliortitsineq sajuppilutsitsinerlu uumasunut qasuersarfissatullu ornittakkani taamatullu inuutissarsiutigalugu periarfissani akornutaasinnaavoq, soorlu qimussini. Aqquserngup ingerlavissaatut siunnersuutip ilarujussuani Sisimiut Kangerlussuullu akornanni qimussit aqquataasut nalerorneqartartussaangillat. Aqquilli takinngitsoq Itinnerup Tasersuullu eqqaanni kisimi aqqusinniassaq qimussillu illerni imminnut qanittussaapput ataatsikkullu paarlaffeqartussaallutik. Kangerlussuup Sisimiullu akornanni pisummik aqqu eqqarsaatigalugu aamma taamaassaaq. Itinnerup eqqaanni pisuttut aqqusinersuaq ikaartagarissavaat, aqqusinersuarli pisummillu aqqu qimussit aqquataatulli imminnut malissanngillat. Taamaattorli aqqusinersuup pisummillu aqqu Kangerluarsuk Tullermit imminnut malissallutik.

Naasut uumasullu

Nunaannarmi aqqusineramik pilersitsineq aqqusaakkamini malunnaateqassaaq, isigisatigut inissinneqaatsikkullu. Isigisakkut nunamik misiginiakkamut allannguisitsinikkut. Inissinneqaatsikkut kulturikkut “takornartamik” pilersitsinermi nunamik agguaanikkut, naasut uumasullu atugassaqaqatigiilernerisigut aqqusaagassaqaqalernerimikkullu.

Nunani Issittumi allani aqqusineqarfiusuni ullormut ikitsuinnarnik ingerlavigineqartartuni misilittakkat takutippaat, uumasunut sunniutit annertugisassaangitsut. Uumasut avatangiisit allanngortitat sungiutilertortarpaat. Maani Nunatsinni Kangerlussuup eqqaani akuttunngitsumik umimmaat isiginnaarneqarsinnaasarpud aqqusineritigut sioqqanik qallikkatigut ingerlasut, immaqa aqquserngup sinaatigoornerminngarnit ajornannginnerummat. Tuttutaaq Sermersuup tungaanut biilit ingerlaartut qisuariarfigineq ajorpaat, aqqusinermit 150 meterinik ungasitsigisumiillutik. Uumasut aqqusinermit qaninnerusumiitsillutik, inigisaminniit illikatsiartarpud aqqusinikkut sanioquttoqartillugu.

Ilanngullugutaaq maluginiaqqusariaqarpoq, ullumikkut Sisimiut Kangerlussuullu akornanni angallatinik motorilinnik angallanneq annertoreemat. Massakkut angallaffiusumik qamuteralaat, qimussit sisoratersortullu sanileriillutik ingerlavigisartagaannik peqareerpoq.

Aqquserngup avataani angallanneq annertusiartortoq – takornariat ataatsimoortut, innuttaasut piniartullu – uumasunut pingaartumik nuliuffiit piaqqiffiillu malussarissineruffiusut nalaanni akornusersuisuupput. Aqquserngit ungataatigut angallanneq tamarmiusoq nalinginnaasumik uumasunut naasunullu aarlerinaataasooq isumaqarfigineqartarpoq, aqqusinikkut pisummillu aqquutigut atuinermingarnit sunnieqarnerusoq (Bøcher: 1980).

Aqqusineqarfiit naasoqatigiiaanun uumasooqatigiiaanullu akornusersuutaasinnaapput, nunatanun aalajangersimasunut naleqqussagaasimatillugit. Naasoqatigiiaat naaffimmini nunaminertanut aalajangersimasunut tunngasuusarput, tassa nuna immikkut taakkununga naaffissanik peqarfik, tamatuma silaannaata pissusaa taamaaqataallu aalajangiisuusarlutik, uumasooqatigiiaanili uumasuuffigisap immikkut ittumik naasoqarfionissa pinngitsoorneqarsinnaasarani. Aqquserngit pilersinneqarnermikkut nunamerngit taamaattut immikkut ittoqarfiit avissinnaasarpaat aqqusaarinninnermikkut, uumasut naasullu uumaffiini akornusersuutaasinnaallutik, uumaniarnerini toqqammavigisaat taamaasilluni tikinneqarsinnaajunnaartinneqarsinnaalluni. Taamatuttaaq aqqusineq uumasooqatigiiaat ingerlaartarfiini akornusersuutaasinnaavoq, assersuutigalugu tuttuq ukiup qanoq ilinerani najoqqutaralugu neriniarnermimi ingerlaartarneri, nulusarfiliartarnerini piaqqiorfigisagaannilu.

Inatsisit

Matuma allanneqarnerani Kalaallit Nunaanni nunaannaq pillugu inatsiseqarpoq ilaatigut kulturikkut oqaluttuarisaanikkut eriagisariiallit, pinngortitamik illersuineq, avatangiisit nunaminertallu pilersaarusiortifigineqarneri. Maleruagassat pioreersut pingaartumik makkunani nassaassaapput:

- Qanganitsanik eqqaassutissat illullu aalaakkaasut eqqissisimatitaanerit pillugu landstingip inatsisaa nr. 5 16. oktober 1980-imeersoq.
- Kalaallit Nunaanni pinngortitamik allanngutsaaliuineq pillugu landstingip inatsisaa nr. 11, 12. november 1980-imeersoq.
- Avatangiisit innarlitsaaliorneqarnissaat pillugu Inatsisartut peqqussutaat nr. 12 22. december 1988-imeersoq.
- Nunaminertat atornerqarnerat pilersaarusiortnerlu pillugit Inatsisartut peqqussutaat nr. 6 19. december 1986-imeersoq.
- Nunaminertat atornerqarnerat pilersaarusiortifigineqartarnerallu pillugit Namminersornerullutik Oqartussat nalunaarutaat nr. 23 18. november 1992-imeersoq.

Qanganitsanut eqqaassutissat illullu aalaakkaasut eqqissisimatitannerat pillugu landstingip inatsisaat naapertorlugu qanganitsatut eqqaassutissat aalaakkaasut ukioq 1900 sioqqullugu pisut tamarmik eqqissisitaasut, taakkunanngalu 20 meterinik qaninnerusumi kusanaallisaataasinnaasumik sumilluunniit suliaqartoqarnissaanngilaq. Aammattaaq nunami suliaqarnek qanganitsamik aalaakkaasunik naammattuugaanni suliaq unitsinneqassaaq, Kalaallillu Nunaata Katersugaasivia kinguarsarneqarsinnaanngitsumik misissuilernissamut piginnaatitaavoq.

Kalaallit Nunaanni pinngortitamik allanngutsaaliuineq pillugu inatsisip nunap immikkoortui eqqissisimatitaareersut kiisalu uumasunik timmissanillu eqqissisimatitsinissaq pingaarnertut atuuffigai. Sisimiut Kangerlussuullu akornanni nunamik eqqissisimatitaasoqarfeqanngilaq, taamaammat inatsit aqqusinniornissamut atatillugu soqutiginaateqanngilaq.

Avatangiisit innarlitsaaliorneqarnissaannik Inatsisartut peqqussutaat ingerlassat mingutsitsinerinut tunngasunik pingaarnertut imaqarpoq. Peqqussut avatangiisinik illersuinissamik Naalakkersuisunut annertuumik periarfissiivoq, massakkulli pinngortitamut kingunerusinnaasunut nalilersuisussaataitanissamik piumasaaqateqartoqanngilaq annertunerusunik sanasoqarnissaannik pilersaaruteqartillugu.

Pinngortitaq avatangiisillu illersorneqarnissaat pillugu nutaamik inatsisissatut siunnersuut pinngortitamut kingunerusinnaasunut nalilersuinissamik imaqtartussaassaaq, inatsisissamullu nassuiaatit nalinginnaasut malillugit ima isumaqarpoq ”kinaluunniit pinngortitami annertunerusunik sanaartornissamik pilersaaruteqartoq, imaluunniit sanaartukkanik annerusunik il.il. inissiiniartoq, imaqtartussaassaaq tamaani nunamut imaluunniit uumasunut naasunullu pilersaarutit tamakku qanoq kinguneqassanersut imaqtartussaassaaq”.

Maannamut pinngortitamut kingunerusinnaasunut nalilersuinissaq piunasaqaatigissallugu amigaataasimasooq, sannaartugassat angisuut piukkoortigineqarnerinut atatillugu nalilersuinerit taamaattut tamatigut pisarsimanginneri uggornartumik kinguneqartarsimavoq. Assersuutigalugu Kangerlussuarmiit Sermersuarmut tassanngaaniillu ingerlaqqilluni Folkevogniliorfissuit Sermersuarmi misileraavissaannut aqqusinniornialermermi, pinngortitamut kingunerisinnaasaanik nalilersuinissap amigaatigineqarnera innuttaasut akornanni, pingaartumik piniarnermik ingerlatalinni, aqqusineq taanna pinngortitamut qanoq kinguneqarumaarnersooq nalornisitsisimaqaaq.

Tamatumunnga atatillugu oqaatigineqassaaq, mittarfiliortitilernernut atatillugu sanaartornermut inatsit pilersinneqarmat. Taanna tunngavigalugu, mittarfiit assigiinngitsut sanaartorneqalernerinut atatillugu pinngortitamut kingunerisinnaasaasa nalilersorneqarlutik. Utoqqarmiut Kangerluarsunnguani erngup nukinganik innaallagissiorfiup sananeqarnissaanut atatillugu sanaartornermut inatsit suliarineqassanngitsoq aalajangiunneqarpoq, taamaakkaluartorli tamaat isigalugu nalilersuineq tunngavigalugu pinngortitamut kingunerusinnaasaanik nalilersuinerit ingerlanneqarput.

Nunaminertat atorneqarnerat pilersaarusiernerlu pillugit Inatsisartut peqqussutaanni nunap nunaminertaasa inuiaqatigiit eqqarsaatigalugit ataatsimut naliliineq tunngavigalugu atuinissap isumannaatsuutinnissa pingaarnertut siunertaavoq. Tamannalu ima isumaqarpoq:

- pinngortitaq illersorneqassasoq,
- inuiaqatigiit tungaaniit isigalugu tulluurtumik nunaannaap (pinngortitap) inuillu pilersitaasa akornanni immikkoortiterineq pissasoq
- nunap nunaminertai pilersaarusiorneq, inuutissarsiutitigut pinngortitamik, atukkatigut avatangiisitigullu illersuinerup ajunngitsumik ineriartornissamut iluaqutaasussat tunngavigalugit atorneqassasut
- najukkami pisortat innuttaasullu nunaminertat atorneqarnissaannik pilersaarusiornermi peqataatinneqassasut
- tamatumani atuinertit suliaassanullu aningaasalersuinermermi killiliussat pilersaarusiamut ataqatigiissinneqarnerisigut pissallutik

Taamaasillutik Naalakkersuisut nuna tamakkerlugu nunap atorneqarnissaanut pilersaarusiorneq ataatsimoortumik naammassivaat, tassa kommunit pilersaarusiornertat immikkoortukkuutaanilu pilersaarusiornertat ataqatigiissunngortillugit. Tamatumani lu ilaatigut tusagassiutit aqutugalugit tamanut oqallitsitsinermermi innuttaasut peqataatinneqarput. Kommunit suliniutiginiakkanik nunamut tamarmut pilersaarusiornermut sunniuteqartussaatiillugit Naalakkersuisunut paasissutissiissapput, tamakku nuna tamakkerlugu pilersaarusiornermut, anguniakkanillu tullerriarinnissamut siunissami immikkoortukkuutaat piorsarneqarnissaanni ilanngunneqarsinnaanngooqullugit.

Nunaminertat atorneqartarnerat pilersaarusiornertat pillugit Namminersornerullutik Oqartussat nalunaarutaat – qularnanngitsumik nunaminertamik atugassinneqarnermikkut amerlanerit taanna ilisimavaat – kommunit nunaannarmi nunaminertat atorneqarnissaasa pilersaarusiorneqarnissaannut periarfissiivoq.

Nunaannaap pilersaarusionerqarnera

Sisimiut Kangerlussuullu akornani aqqusiniliinerup maannamut nunap immikkoortuini nunaannaq tikikkuminaatsoq pisariinniararsuarmik tikinneqarsinnaanngortissavaa. Aqqusineqalernerup Sisimiut Kangerlussuullu akornani aqqusinikkut ingerlasinnaaneq kisiat periarfississanngilaa – illuatungaaticullu aamma allatut periarfissanik ammaassissaq, tassa aqqusineq qimallugu nunaannarmut nikissinnaaneq.

Tikitsisinnaanerup annertusinera kisiinnarmiluunniit – immikkoortuni siuliini ersersinneqartuni – nunap immikkoortuisa periarfissarititaanik atorluaaniarnermi kissaatinik assigiinngiaartorpassuarnik pilersitsissaaq, qasuersaariartarfittut inuutissarsiutilluunniit tungaasigut siunertaqaraanni. Taamaammat ungasinnerumaaq isigalugu nunap immikkoortuunik aqqusinnermut qanittuni atuinerulernissaq tamaani nungullarsaataalersinnaavoq, taamalu pitsaaqutini ullumikkut immikkoortunut soqutiginaritserpiartunik annikinerulersitsisinnaapput sequmiisinaallutilluunniit.

Pinngortitamut kinguniusinnaasunik nalilersuineq itsarnisarsiuullu misissuineri ilaatigut immikkoortortap paarinnisaani pigiinnartitserusunniinissamut pilersitseqataassapput. Inuutissarsiortut –piniartut takornariartitsisartullu pingaartumik – innuttaaqataasullu ilai nunap ilaani tamaani eqeersimaartut ilaatigut aningaasarsiorfigineqarsinnaasunik sianiginnittumillu atuilluni qasuersaariarfissanik. Sianiginnittumik atueriaatsit, paarinninerit piujuaannartitsinissallu oqimaaqatigiisinniarneqarnissaat anguniassagaanni, aallaqqaammulli nunap immikkoortui aqqusinnermut qanittut pillugit atuisinnaanermut killilersuiffigineqalernissaat pisariaqarpoq.

Nunap immikkoortuinit nunaannarmiittunut atatillugu kommunalbestyrelsip nunaannaap pilersaarusionerisigut tamanna angusinnaavaa. Kommunalbestyrelsi kommunimi iliuuseqarnissamut nunallu immikkoortuunik atuinissanut killilersuisinnaalluni, nunap ilaanik kommunimi illoqarfiup nunaqarfiillu killeqarfiisa avataaniittuunngitsunut.

Nunaannaap pilersaarusionerini kommunalbestyrelsi nunap immikkoortuunik atuinissanut malittarissassanik ersarinnerusunik aalajangersaasinnaavoq, nunap immikkoortui pineqartut sanaffigineqarsinnaassanersut sanaartorfigequsaanginnerisulluunniit allatulluunniit atuisoqarsinnaanerinut periarfissaqartitsissanarluni, soorlu nunap qaavata ilisarnaataasa, tamaani oqaluttuarisaanikkut pingaarutilinni immikkoortunilluunniit aalajangersimasuni naasoqarfiusuni uumasooqarfiusuniluunniit piginnarnissat siunertaralugit. Aqquserngup aqqusineeqqallu atorneqartarnissaannut pissutsitigullu allatigut angallannerup tungaatigut pingaaruteqarsinnaasutigut maleruagassiortoqarsinnaavoq, nunallu immikkoortuini sanaffigineqarsinnaasuni sanaassat atuuffissaannut, angissusissaannut, inissisimaffissaannut ilusilernerqarnissaannullu aamma maleruagassiortoqarsinnaavoq.

Kommunalbestyrelsi nunaannaap pilersaarusionerqarnissaanut siunnersuummik tamanut takusassiarineqartumik oqallisissiarineqartumillu saqqummiussissaaq, periarfissaqartitsisoqassaarlou oqaaseqaatigiumasanik, akerliliissutigiumasanik allannguutissatulluunniit siunnersuutigiumasanik tunniussaarsinnaanermut, pilersaarutip inaarutaasumik aalajangiivigineqannginnerini. Kommunalbestyrelsip siunnersuummik allaanerumik saqqummiussiumasinnaavoq.

Nunaannarmut pilersaarutit atuutilersinneqannginnerminni Naalakkersuisunit akuersissutigineqaqqaarsimasussaapput, tamannalu pereerpat nunaminertanik nunap immikkoortup iluani, nunaannaap pilersaarusiortifigineqarnerta iluaniittumik, atugassanngortitsisarnermi oqartussaassuseq kommunalbestyrelsimut tunniussisinnaavoq. Peqataasunut tamanut – Naalakkersuisunut, kommunimut innuttaasunullu – iluaqutaasinnaavoq, kommuni nunaminertanik atugassanngortitsisarnermi oqartussaasuuppat, soorlu illuaraqarfinni assigisaannilu. Innuttaasunut nunaminertanik atugassanngortitsisarneq qanigisami pisarpat tamanna qulakkerutaassagaluarpoq.

Missiliummut tunngavik nunaannaap pilersaarusiortifiginerani ataatsimut arlaqartunilluunniit

Immikkoortumi tullinnguuttumi matumani ataatsimut arlaqartunilluunniit, takornarianut inuutissarsiortunut tuungasut, kulturikkullu oqaluttuarisaanersiornermi nunap ilai soqutiginaatillit aqqusinnaassap aqqustissaatut siunnersuuteqarfiusoq sinerlugu inissisimasuni allaatigineqarput. Allaatiginnineq maannakkut missiliuutaannartut nunaannaat pilersaarusiortifigineqarsinnaasut ilaat ataaseq arlaqartunilluunniit imaasa ilaattutisigineqarsinnaavoq. Taamaallaat periarfissaasinnaasut sianiginnittumik atuineq aamma paarinnilluni pigiinnartitserusunneq pillugit allaatiginninneruvoq.

Kellyville-miit Tasersuup kimmur qinnguanut kilometerialuit

Ingerlavissap kangerpasissuani aqqusinersuup ingerlaviata sanioqqutassarai tatsit tarajornitsut Brayasø, Hundesø aamma Limnæsø Tarajornitsut kujataatungaaniittut nunami annertuumi, tamanna tassaalluni tuttu ukiumi neriniartarfiat pingaarutilik. Kitaatungaani aqquserngup ingerlavissaraa Tasersuup (kangiatungaagut) qinngua kujaqqullugu, taamalu kulturikkut oqaluttuarisaanersiornermi soqutiginaatilerujussuit najorneqartarsimasut, aasiviit il.il. kujataatungaaniittut ingerlasussaalluni. Nuna tamanna suli ullumikkut aasaanerani aavartut ikortarfigaat. Tamatuma aaffaa Tasersuup qinnguata avannamut-kitaaniippoq.

Nuna tamanna sanaartorfigequsaassanngitsoq, allatullu qasuersaartarfittut, takornariartitsinermullu qanorluunniit ittumut atugaanani atorneqassanngitsutut siunnersuutigineqarpoq, pisummilli aqqusaartagassatut, soorunami aqqusiq angallaffiulluni.

Tasersuup avannaatungaa

Nuna 400 km² missiliorlugu annertutigisumi Tasersuup avannaatunginnguani Isortup kuussuanut kangimut avannamullu avalequtilimmi umimmaateqarfiliortoqarsinnaavoq, soorlu ataatsimoorussatut ingerlanneqarsinnaalluni piginneqatigiinikkut inuutissarsiutigalugu piniartunit. Umimmaatilerqarfik aasaanerani tuttu masarneq peqatigalugu ingerlanneqarsinnaavoq, Tasersuup avannaatungaani kiisalu avannamut-kangiatungaani, soorlu tamanna ileqqutoqqaasimasoq. Aqqusinersuup ingerlavissaraa Tasersuup kujataatungaatiguussaaq taamalu tamanna toqqaannartumik sunniuteqarfigissanagu.

Tasersuup qinnguaniit kimmur kilometerialunniit Tasersuup kangianut kilometererpaaluit Itinneranut kuuanut

Aqqusinersuup Tasersuup kujaqqullugu ingerlassaaq. Tamanna qasuersaarfigissallugu takornariartitsivigissallugulu periarfissaqaaq, aavarfigissallugu pingaaruteqannginnerulluni, tamanna Tasersuup avannamut sammerngani ullumikkut qangatuulli suli tammaarfittut atugaalluni.

Tasersuup kujataatungaani illuaqqiortoqarsinnaaneranut periarfissaqartitsisoqarnissaa siunnersuutaavoq. Illuaqqat innuttaasunit takornarianillu atorreqarsinnaassapput, ataasiakkaatut eqimattakkaannguatulluunniit sananeqarsinnaasallutik, tamaani pissutsit sanaffissaatullu toqqaakkat qanoq ittuuneri apeqquataatillugit. Illuaqqat pilerinassutsimikkut nalii qaffassapput, tamanna tamarmi oqarasuaatinik angallattakkanik attaveqarfigineqarsinnaalerpat VHF-radioluunniit atorlugu atassuteqarfusinnaalerluni.

Ungasinnerusoq isigalugu tamaani pisiniarfeeraqalersinnaanissaa tunngavissaqalersinnaavoq, tassa takornarianut tuniniagassat, inuussutissat taquassallu pisiarinqarsinnaasallutik. Tuttutat Kangerlussuarmilu neqilerivimmuut ingerlatitassanut atorreqarsinnaasutut containerit nillataartitsiviit pilersinneqarsinnaaneri iluarsivigineqarsinnaappat, taava tamaani katersuiffik inissinneqarsinnaavoq, immaqqa pisiniarfimmuut attuumatinneqarluni.

Tasersuup kujataatungaani illuaqarfik aallaavigalugu, tamatuma eqqaani angalatitsinerit assigiinngiiaartunik takissuseqartitertut ingerlanneqartarsinnaapput. Nuna tamanna silami assigiinngitsunik sammisassaqartitsiviusutut aallaaviussaaq, kujammut-kangimut Amitsorsuup tungaanut, kujammullu-kimmuut Ikertuup qinnguanut qiterlermut, Akullermut.

Tasersuarmut atatillugu tatsimi sammisassaqartitsinerit assigiinngitsut periarfisinneqarnissat siunnersuutigineqarpoq, soorlu aalisarnerit, qajariarnej qajartuarnerit. Umiatsiaaqqanik mikisunik aquateralalinnik umiatsiaasarsinnaanerit ajornartinneqannginnissat siunnersuutigineqarpoq, vandscooterilli assigisaallu atornagit. Nipiliornerit allatullu mingutsitsisinnaaneq pinngitsoorumallugit taamaallaat 4-taktsmotorit innaallagissamoortulluunniit kisimik atoqqusaanissat isumaliutaavoq.

Amitsorsuarmut atatillugu tamaani sammisassaqartitsinissami motoreqanngitsut kisimik atoqqusaassasut siunnersuutigineqarpoq, taserlu qitiusutut sammisassaqartitsinerit assigiinngitsunut atuutiinnassasoq, soorlu ukiumi qimusserartitsinerit sisoraatinillu arpannerit, aasamilu pisuttuartsinerit kanonillu angalaarujoornerit. Samisassaqartitsinerit tamakku tamarmik ullumikkut ingerlanneqarput, tamannali aqqusinersuaqalerpat tikikkuminarnerulersussaavoq.

Tasersuup Itinnermut kunnerniit kilometerialunnik kangiamut Maligissamut

Aqqusinersuup aqquataata Tasersuup Itinnerlu suli kujaqqullugu ingerlassaaq, tamaanilu portussuseq aalajangersimasoq portussuseritinniarneqartussaavoq, taamalu Itinnerata Kuua appassisumiittoq ataasiaannarlugu ikaagassaalluni, aqqusineq ikaaruni portornikkut ingerlaqqinnissaminut Maligissap avannaatungaatiq.

Itinnermi nuna appassisumi siniisoq tamaani uumasqarnermut pingaaruteqartuuvoq. Ilaatigut tamaani nerlerit uninngaartarfiaqarput upernaakkut sinerissami avannarpasinnerusumut manniliortarfimmuut ingerlaqqitsigatik. Kuualu pingaaruteqarlunnartuuvoq, eqaloqarfiit pingaarutillit ilagigamikku.

Itinneq eqqaalu saniatigooralugu pinialuttartunut inuutissarsiutigalugu piniartunut pingaaruteqartuupput, eqalunnarfittut kuualu umiatsiaaqqanik minnernik aasami aavarfiup nalaani Tasersuamut majorfigineqartarpoq. Itinnerup kimmuut isua, Maligissap eqqaaniittoq, Maligissap-Itinnerup avannaatungaani nunarujussuarmut appakaaffittut aqquutigineqartarpoq. Tamanna aasami annertuumik aavarfigineqartarpoq, tuttummi tamaana aqquatinnaaqarput Tasersuup (qulaani takuuk) avannaanit avannamut-kangianiit tuttoqarfissuiniit, aqquataallu kimmuut nunamut Maligissap-Itinnerup avannaanut ingerlaqqilluni.

Nuna tamanna sanaffiussanngitsutut siunnersuutigineqarpoq, Itinnerulli Kuua qissattarfisassallugu periarfissaasariaqarpoq, tassami eqaluit nalaat nerlerillu upernaami tamaani uninngaartarnerat imminnut kipungammata. Tamanna aamma kulturikkut oqaluttuarisaanersiornermi soqutiginaateqartuuvoq, takuuk immikkoortoq tulleq.

Maligiaq

Aqquserngup ingerlavia Maligissamik avannaqutsillunilu portussutsimi aalajangersimasumi kiteqqussivoq, taamaasilluni aqquserngup salliarnartarsuarnik immami kiviorarnertallinnik aqqusaarinnginnissaa pinngitsoortinniarnearluni, sineriaata avannaatungaani nassaassaasuni. Nuna tamanna ataatsimut isigalugu uumasooqassutsikkut pingaannginneruvoq, kisiannili tamaani kulturikkut oqaluttuassartatigut soqutiginaatilinnik arlalissuarnik nalunaarsuisooqarsimavoq.

Tamatuma ilaa oqaluttuarisaanermi nunagineqartarsimavoq tuttu piniagarinerini Itinneratalu Tasersuullu eqqaanni eqaloqarfiit atorneqartarnerini tamatuma kangiatungingnuaniittuni. Taamaammat illukut, nunaqarfikut, ilivitoqqat parngutiinnarnikullu il.il. tamaani nalunaarsorneqarsimapput, ataatsimulli isigalugu tamanna tamarmi naammaginartumik misissuiffigineqarsimangilaq.

Tamaani kulturikkut oqaluttuarisaanersiornermi pisuussuterpasuit soqutiginaateqaqisut tamatuma isigineqarnera qaffaallatsittorujussuuaat, tassami tamaani nunaannarmi katersugaasivittut ittumik ingerlataqarneq pilersinneqarsinnaasut ilagimmassuk, itsarnitsanit oqaluttuarisaaneq taamaasilluni katersugaasivimmiitinneraninngarnit nassaarfimmit ungasissumi qanimut misigineqarsinnaammat.

Taamaammat tamanna immikkut sukumiilluinnartumik assaavigalugu misissoqqissaarneqassaaq, aqquserngup tamaanaquutitinneqarnissaa aalajangiivigivittinnagu, qasuersaartarfittullu tamaani atuisoqalinnginnerani. Tamaaniittut ippissuit immami kiviorarnertallinnik pillit sukumiinerusumik misissorneqartariaqarput, allanngutsaaliugaatinneqarnissaat nunap pissusiisut iluatinnaatilittut anguniarneqarsinnaammat, aqqusinniornermiluunniit atortussatut atorsinnaassuseqartunik assartorfigalugu.

Nuna tamanna qasuersaariartarfittut takornariartitsinermilu eqiteruffittut periarfissaqarpoq, Kangerlussuuppmi Sisimiullu akornata qeqqata missaaniippoq, ullumikkullumi immakkut umiatsiarpassuarnit umiatsiaararpassuarnillu, nunakkullu qimussinit, qamuterallannit, sisoraatinik arpattunit pisummillu angalasunit periarfissaqarpoq. Nuna tamanna Qaqqatoqqamut (Dye 1) ersiinnartumiippoq, taamaammat oqarasuaatit angallattakkat atorlugit tamaanngaaniit avammut attaveqarneq ajornarani.

Maligissap avannamut kimmullu sammerngi eqqarsaatigalugit siunnersuutigineqarpoq, tamaani nunaminertanik illuaqqiorfissatut periarfissanik atugassiisoqarsinnaanissaa. Nunap tamaani immikkoortui avannamut-kangimut Pingup tungaanut, avannamut-kimmut Nerummap eqqaa, kimmut Sarfannguanut, kangimut Itinneq sinerlugu kiisalu kujammut Ikertuup qinngui pisuffissiatigut assigiinngitsunik takissusilersukkatigut tikiinneqarsinnaapput illuaraqarfiit aallaavigalugit.

Maligissap kangerluata piukkunnartumik inissisimanera pisiniarfimmik minnerusumik pilersitsisinnaanermut tunngavissiisuusariaqarpoq, tassani takornarianut nioqqutit,

inuussutissat, taquassallu nioqqutigineqarsinnaassallutik. Tuttutat Kangerlussuarmilu neqilerivimmut ingerlatitassanut atorneqarsinnaasutut containerit nillartaatsiviit pilersinneqarsinnaaneri iluarsiivigineqarsinnaappat, taava tamaani katersuiffik inissinneqarsinnaavoq. Peqatigitillugu pisiniarfik, silap ajorseriataarnerani aqqusinermik atuisunit, ajutoortoqarnerani tamaaniluunniit takornarianik napparsimalersoqartillugu sillimaniarnermi atorneqarsinnaavoq. Aammattaaq pisiniarfimmiit benzinamik dieselimillu tuniniaanissaq pisariaqartitsinerinnarmut pisariaqartinneqalersinnaavoq.

Maligissamiit Kangerluarsuk Tulliup qinnguanut

Aqquserngup ingerlavigisaa ilaatigut qooqqukkoorpoq ilaatigullu portorngit qingartaatigut kangimut-kimmoortutigut minnerusutigut ingerlalluni. Nuna tamanna maniinnerasaarpoq, taamalu aqquserngup ingerlaviani tamaani arlalitsigut Ikertuup Itillillu qaqqarsuisa tungaannut isikkiverasaarpoq. Sarfannguit aqquserngup ingerlavianut ungaserujussuassanngillat, aqquserngullu ingerlaviini nunatat arlallit annikitsullu ataasiakkaat tamaani Telep Qaqqatoqqami sakkortusaavianit takuneqarsinnaapput. Isikkivinni piukkunnarnersiukkani uninngaarfiliisoqarnissaa siunnersuutigineqarpoq, taamalu biilnik ingerlasut unillutik isikkivimmik alutorsaaticinninnissaminut periarfissinneqassallutik.

Tamaani illuaqqiortoqarsinnaanermut periarfissiisoqassasoq siunnersuutigineqarpoq, Sarfannguanullu aqqusinermik atassusiinikkut tamaani pilersuineq sillimaniarnerlu iluarsiivigineqassalluni, innuttaasunut takornarianullu illuaqqanik atuisunut. Nunap immikkoortuani tamaani tatsit motorilerluni atuinernut inerteqqutaanissaat siunnersuutigineqarpoq, taamalu tamanna sapinngisamik attorneqarsimanngitsutut isikkoqartiinnarnarneqassalluni.

Tuttutat Kangerlussuarmilu neqilerivimmut ingerlatitassanut atorneqarsinnaasutut containerit nillartaatsiviit pilersinneqarsinnaaneri iluarsiivigineqarsinnaappat, taava tamaani katersuiffik inissinneqarsinnaavoq, soorlu Sarfannguanut aqquserngup aqqusernuarmut naapitsiviani.

Utoqqarni aqqusernuup kuuit marluk ikaagassarissavai, tatsinik marlunni avannamut kangimullu kuuttut. Taseq kuualu Utoqqaat avannaatungaanni eqaloqarfiuvoq minneq. Utoqqaat aasaanerani aavarfiusarput annikinnerusumik, tamaanissaaq kapisillit pisarineqarsinnaapput, Amerlumi puallarserlutik neriniarnerisa nalaani. Tamaani itsarnitsanik nalunaarsuisoqarsimavoq, ilaatigut kallaalit illutoqqaat tamaanillutik, soorluttaaq Utoqqaat nalunaarsorneqarsimasut sullineqarfiusutut soqutiginaatilittut.

Kangerluarsuk Tulliup qinngua

Tamatama kingorna aqquserngup aqqusaagassarai Qaarajuttoq Kangerluarsuk Tulliup qinnguanut ingerlanermini, tamaani tasia kuualu kujaqqutissallugit portussutsikkut aalajangersimasukkut, tamanna aamma eqaloqarfiuvoq pingaarutilik.

Kangerluarsuk Tulliup qinngua siunissami qasuersaariatartittut takornariaqarnerullu tungaagut qitiusutut pingaaruteqalersinnaavoq, tassami asiarnerit pisuffissallu takinerit Sisimiuniit tamaanuquttariaqassammata makkunungartut: Avannamut Aqqutikitsup sermianut, kangimut Nerummamut, kujammut aqqusernuuq atuarlugu Sarfannguit Kangerlussuullu tungaanut kimmullu sinerissamut Sisimiunullu.

Nerummap tungaanukartoq pisummik Maligissiarnissamut periarfissaqartitsissaaq, qimussit qamuteralaat, sisoratinillu arpannerit eqqarsaatigalugit angallavinnut ungasinnerusunut

periarfissaqartitsissaaq, maannamiit siusinnerusumik aallartinneqartarnissaannut. Kangerluarsuk Tulliup qinnguanut aqqusinikkut anngussinnaalernikkut oktobariuinnaalersorli Nerummaq atorneqarsinnaalissaaq, tassalu qaammatialunnik sioqqutsilluni manna Sisimiuniit tamaanga tikitsisinnaalernermit qimussernerit, qamuterallannerit sisoraaatinnilluunniit arpannerit tannerusut eqqarsaatigalugit. Peqatigitillugulu Kangerluarsuk Tulliup qinnguata kujataatungaani qaqqap avannamut kangimullu sivingarngi sisorariartarfimmik 600 meterit angullugit takitigisumik pilersitsinissamut periarfissaqartitsipput.

Pingaartumik sisorariartarfimmik sananikkut illuaqqiorsinnaanerit pisiniarfiliinerlu periarfissaassapput. Sisorariartarfimmik illuaqqanillu sanasoqareernerisigut, kangerluup qinnguataaq aasanerani immap motorilinnik vandskiit vandscooterillu atorlugit pinnguarfigineqarsinnaanera siunnersuutigineqarsinnaavoq, tamatumami silagikkajunnera tamaangalu tikitsilertorsinnaanngornerup tamakku pilerinarsisissammagit.

Kangerluarsuk Tulliup qinnguaniit Aqqutikitsup sermianut aqqusinniortoqarsinnaavoq, tamaangali aqqusiniliinissaaq piviusunngussanngikkaluarpalluunniit, tamaani sermimukrasinnaaneq Kangerluarsuk Tulliup qinnguaniit aallaaveqartussaassaaq.

Aasaanerani aavartarneq Kangerluarsuk Tulliup qinnguaniit Aqqutikitsup sermiata tungaanut annikinnerusumik pisarpoq. Eqaloqarfia 2002-mi ukiuni tallimani atuuttussatut qassusersorfigeqqusaajunnaarpoq.

Aqqutikitsup sermia

Kangerluarsuk Tulliup qinnguaniit aqqusinilerneqanngikkaluarpalluunniit tamaani takornariat amerleriarnerat pisussaassaaq. Pisunnerit amerlasuut Kangerluarsuk Tulliup qinngua aallaavigisartussaassavaat, pissusissamisoortutullu sermeq ornittakkat ilagissallugu. Sillimaniarneq siunertaralugu aqqutaani inissiiffissaqqissuni sermip tungaanut aqqutaani illuaralersuinissaaq iluaqutaassaaq.

Ilutigalugu siunissami sermip tungaanut aqqusinniorsinnaanissap mattunneqannginnissaa pingaaruteqassaaq. Takuneqarsinnaasutut aqquserngup ingerlavissaata Kangerluarsuk Tulliup qinnguata kujataatungaa aqqusaartussaanngilaa.

Kangerluarsuk Tulliup qinnguaniit Sisimiunut

Aqquserngup ingerlavissaa kimmuk Kangerluarsuk Tulliup qinnguata kujaliani qaqqap alannuatigut ingerlaassaaq, takanuunalu qummut Qerrortusup Majoriaa atuassallugu, tassa qimussit qamuterallaallu aqqutaat aqqusaassallugit. Tamaana aqquserngup ingelaqqinnermini maanna majuartaateqarfik saneqqullugu Sisimiut tungaanuussaaq.

Nunap tamatuma Sisimiunut qaninnermigut qasuersaariartarfittut iluatinnaateqassaaq, takornariallumi aamma iluaqutigissavaat. Avannamut kangimullu Kangerluarsuk Tulleq qulaaniit Isikkigivissorsuuvoq, Aqqutikitsup sermiata tungaanut taamatullu qaqqanut tamaani qanigisanut kimmullu Nasaasaap tungaanut.

Sisimiut eqqaanni sisorariartarfimmi majuartaat tikikkuminassutsimigut annertusaavigineqassaaq. Sisimiuniit toqqaannartumik bussinik tikkineqarsinnaanngornermigut, majuartaat innuttaasunit takornarianillu suli amerlanerujussuarnit orninneqartalissaaq.

Nuna tamanna illuaqqiorfigineqaqusaanngitsuutinneqarsinnaavoq, taamalu taamaallaat tamaani tuperluni unnuisoqarsinnaalluni, illuaqqiortoqarsinnaanerannulluunniit periarfissiisoqarsinnaavoq – soorlu Sarfannguit eqqaanisulli.

Nunaannarmut pilersaarussiaq sanaartornerup aallartinneraniit

Aqqusinniassatut piukkoortup piareersalerneraniilli pingaartuuvoq, ilanngullugu eqqarsaatigallugu nunaannaap pilersaarusiorfigineqarnissaa ataatsimik arlalinnilluunniit aallarteriissalluni. Taamatut suliaqarnermut pinngortitamut kingunerusinnaasaanik nalilersuinissamut, itsarnisarsiuut assaallutik misissuinerannut, qasuersaariartarfittut inuutissarsiornermullu atatillugu soqutigisaqarfinnut sanaartornermut inatsimmut ataqatigiissaarinqartariaqarpoq. Sanaartornerup aallartinneqarneraniilli nunaannaap pilersaarusiordernerani ataaseq arlalinnilluunniit akuersissutaareersut pigineqareernissat pitsaaqutaassaaq, aqqusinniorfissaq tamaat sinerlugu nunatat aqqusinersuarmik sinersisut tamaasa eqqarsaatigalugit.

Mianersornissamik tunngaveqarluni eqqarsarnej pingaaruteqarneruvoq, aqqusinersuup aqquusaagassaata sinaa tamarmi ataatsimik arlalinnilluunniit nunaannaap pilersaarusiorderneranik aqqusinerumut aalajangersimakannersumik ungasissulikkamik peqarfigigaanni, suliarilluakkatut 'torrallatamik' pilersaarusiorfiginnissimaninngarnit, tassami sanaartorlugu aallarteriiginnartorli timitsinnut tikitsigasuarsinnaanissaq annertusarneqareersussaavoq. Kingusinnerusukkut paasinarsissagaluarpat pilersaarutit sukangavallaartut, taava misilittagarineqartut tunulequtaralugit allanngortilertorneqarsinnaapput, Naalakkersuisut, kommuniq soqutigisaqartullu akornanni pitsaasumik ineriartorfissalimmik suleqatigiinnikkut.

Inerniliigallarnej

Aqqusinikkut assartuineq timmisartuklut assartuinerumut sanilliullugu – ilaatigullu immakkut assartuinerumut, tassaavoq:

- nukissamik minnerusumik atuiffiusoq
- mingutsitsinikinneruffiusoq

Aqqusernulli eqqaani sunniutaasinnaapput:

- nunap erngullu mingutsinneqarneri
- isigisat allanngorneri
- nipiliornej sajuppilunnerillu
- naasunut uumasunullu assiaqusiineq

Aqqusinerli annikitsumik angallaffiususaaq annertuumik ajoqusiisussaassangatinnanngilaq.

Sisimiut Kangerlussuullu akornanni aqqusiniliivissamut pisariaqartinneqarput – sanaartorneqarnissaata aallartinneqannginnerani:

- pinngortitamut avatangiisinullu sunniisinaanerata sukumiisumik misissorneqarnissaa
- misissuiffigineqarnissaa itsarnitsat sumiiffiinik kulturikkullu oqaluttuassartatigut
- nuna tamakkerlugu pilersaarusiordernerumut ilanngunneqarnissaa
- ataatsimik arlalinnilluunniit nunaannaap pilersaarusiorfigineqarnissaa

Ingerlariaqqinnissaq

Kingunerisinnaasaanik paasiniaanerup immikkoortunut inerniliussaagallartut tunngavigalugit, Sisimiut Kangerlussuullu akornanni aqqusineq Sisimiut Kommunanut taamaallaat pinnani Kalaallilli Nunaannut tamarmut aningaasat tungaagut iluaqusiissatut ilaatigut ersersitsisut, Sisimiut Kommuniata misissuinini ingerlateqqissagai innersuussutaavoq, sapinngisamik amerlanerpaat suleqatigalugit, soorlu makku:

- Sisimiut Komumuniata innuttai
- Kommunit allat
- Suliffeqarfiit namminersortut
- Kattuffiit peqatigiiffiillu
- Namminersornerullutik Oqartussat

Siullertut misissueqqaarnerpiaat pisariaqartinneqarput, mannami kingunerisinnaasanik paasiniaaneq annerusumik najoqqutassanik paasiniaanerulluni misissuinerummat, nunami piukkoorfigineqartumi misissuinerit ingerlanneqaratik. Misissueqqaarnerit eqqarsaatigalugit makku pisariaqartinneqarput:

1. Teknikikkut misissueqqaarinerit missiliuutaannaagallartumik naatsorsugartallit
2. Avatangiisinut sunniutinik nalilersuinerit – taaneqartartoq VVM (ASN) atorlugu misissuineq
3. Itsarnisarsiuut misissueqqaarineri
4. Aningaasalersorneqarnissaanut misissueqqaarinerit
5. Nunaannaap pilersaarusionerqarnerata suliarineqarnera

Teknikikkut misissueqqaarinissamut atorneqartussatut piaarnerpaamik ukiuunerani apisimasarneranik uuttortaanerit, silaanaarniillu assilisat atorlugit uuttortaanerit aqquserngup ingerlavissaa atuarlugu pisariaqarput, nunap qaavata misissuiffigineqarnissaanut atorneqarsinnaasussatut.

Misissueqqaarinerit iluatinnaatilinnik ersersitsippata, politikikkullu aqqusinniassamut soqutiginnittoqarpat, taava pissusissamisuginnassaaq pissusat makku nangitsinermi ingerlatissallugit:

1. sanaartugassamut siunnersuusionerq
2. sananeqarnera
3. ingerlatsineq

Tamakku teknikikkut pikinerit ingerlanneqarneri pitillugit, taamaaqataatut annertuumik sulissutiginninnissaq isumaliutersorluni, piareersaalluni periarfissarititaasullu assigiinngitsut atorluarneqarnissaannut, paasiniaanermi matumani eqqartorneqartuni pinngikkunik inuutissarsionermik ingerlatsisunit pilersinneqartunik, innuttaasuniit qinikkaniillu il.il. pisariaqarput.

Atuakkat najoqqutarineqartut

Air Greenland 2002

Grønlandsflys Indenrigspriser

Arctic Umiaq Line 2002

Ilaasartaatit ingerlaartarnissaat 2002

Belli, P m.fl. 1998

Handbook on Economic Analysis of Investment Operations

Beniger, J R 1986

The Control Revolution

Buch & Partners ApS 2002

Tillægsrapport vedrørende udvalgte problemområder i relation til en direkte beflyvning af Nuuk og Ilulissat i forbindelse med en hub-løsning i Keflavik

Buhelt L M m.fl. 2002

Vej mellem Sisimiut og Kangerlussuaq

Bureau of Minerals and Petroleum 2002

Annual Report 2001

Bureau of Minerals and Petroleum 2002

Greenland: Intensifying the Search

Bøcher J m.fl. 1980

Sisimiut, Kommununimi pinngortitami kulturimilu pissutsit.

Bøggild C E m. fl. 2000

Indledende lokalisering af grønlandske gletschere med is/vand egnet til eksport

Dalsgaard A og Dalgaard F 1998

Anvendelsesorienteret undersøgelse af granit

Geoplan A/S og Danish Arctic Contractors 1969

Undersøgelse vedrørende afviklingen af den fremtidige trafik mellem Søndre Strømfjord og byerne på Grønlands vestkyst.

Greenland Outdoors 1999

Investment criteria for Sisimiut Lodge

Helms H J m.fl. 1998

Rapport fra ekspertgruppen

Inuplan A/S og Nira Greenland A/S 2000

Vejforbindelse i Sydgrønland

- Inuussutissarsiornermut Pisortaqaarfik 2000
Nunaqarfiit Pillugit Attaatsimeersuarneq ”Siunissami suniarpugut”
- Jernbaneanverket, Kystverket, Luftsvarket og Statens vegvesen 2002
Transport av fiskeri og havbruksprodukter
- Jacobsen C S 2000
Undersøgelse af bakterielle kimal i Grønlands indlandsis
- Jæger-Hansen C L og Simonsen M 2002
Udviklingsmuligheder i Sisimiut, set i et teknologiperspektiv
- Kenwood A G og Lougheed A L 1989
The Growth of the International Economy
- Landsstyreområdet for Boliger og Infrastruktur 2002
Grønlands flytrafikstruktur 2002
- Landsstyreområdet for Boliger og Infrastruktur 2002
Redegørelse for den fremtidige flytrafikstruktur i Grønland
- Landsstyreområdet for Boliger og Infrastruktur 2002
Supplement til redegørelse for den fremtidige flytrafikstruktur i Grønland
- Markussen T E og Samstad H 2001
Nyttekostnadsanalyse som prioriteringsgrundlag for infrastrukturinvesteringer i Nordland.
- Ministeriet for Grønlands Arkiver xxxx
Vej mellem Sdr. Strømfjord og Holsteinsborg
- Nicholas Applied Management 1999
Final Report: Highway Financing Study
- Norem, H m.fl. 2001
Winter Maintenance Practice in the Northern Periphery
- Northwest Territories 1999
Mackenzie Valley Highway Extension
- Northwest Territories 2000
Investing in Roads for People and the Economy
- Nukissiorfiit 1995
Lokaliserede vandkraftpotentialer i Grønland
- Nukissiorfiit 1995
Vandkraftværk Umiiviit: Projektskitse
- Pihl & Søn A/S 2002
Etablering af vejforbindelse mellem Nanortalik og Kirkespirdalen

Royal Arctic Line 2002
Fragttarif 2002

Saarenketo T m.fl. 2000
Road Condition Management of Low Traffic Volume Roads in the Northern Periphery

Schmidt K B og Petersen J 2000
Arktisk Teknologi, Arctic Technology

Sisimiut Kommune 2002
Bygdeplan for Kangerlussuaq – forslag

The Standing Advisory Committee on Trunk Road Assessment (SACTRA) 1999
Transport and the Economy

Thomsen H H 1996
Vandkraft og historie i Geologi, nyt fra Geus 5/96

Transportøkonomisk institutt 2000
Trafikkens miljøeffekter

Vejdirektoratet 2000
Transportsektorens energiforbrug og emissioner. Dokumentationsnotat nr. 76.

Ilanngussaq

ILANNGUSSAQ A: UMIARSUARMIK ILAASARTUT AQQUSINIKKUT
ANGALLANNEQALERSILLUGIT (UMIARSUARLU)

ILANNGUSSAQ B: TIMMISARTUMIK ILAASARTUT AQQUSINIKKUT
ANGALLANNEQALERSILLUGIT (UMIARSUARLU)

ILANNGUSSAQ C: UMIARSUAKKUT NASSIUSSAT AQQUSINIKKUT
NASSIUNNEQARTALERSILLUGIT (UMIARSUARLU)

ILANNGUSSAQ D: TIMMISARTUKKUT NASSIUSSAT AQQUSINIKKUT
NASSIUNNEQALERSILLUGIT (UMIARSUARLU)

ILANNGUSSAQ E: ANINGAASALIISSUTEQARNIKKUT NALILIINERUP
TAKUSSUTISSARTAA

ILANNGUSSAQ F: SISIMIUT KANGERLUSSUULLU AKORNANI AQQUSERNGUP
INGERLAVISSAA

ILANNGUSSAQ A: UMIAR SUARMIK ILAASARTUT AQQUSINIKKUT ANGALLANNEQALERSILLUGIT (UMIARSUARLU)

Sisimiut-Kangerlussuaq bussinut billitsi 150	Kangerlussuarmiit/mut Tullinnguuttunut angallaffiunerusumi akikinnermut billitsit akii			Assigiinngissutaa	Inuiaqatigiit aningaasaqar- nerisigut ilua- naarutissaq
	ilaasut katillugit	Kangerlussuaq Sisimiut			
Sisimiut	639	995	0	995	539.955
Nuuk	1.043	1.380	880	500	365.050
Maniitsoq	338	955	525	430	94.640
Aasiaat	280	1.555	610	945	222.600
Qeqertarsuaq	60	1.660	685	975	49.500
Ilulissat	389	1.855	820	1.035	344.265
Uummannaq	279	2.355	1.405	950	223.200
Katillugu	3.028				1.839.210

Sisimiut-Sarfanguaq bussinut billitsi 75	Sarfanguaniit/mut Umiarsuarmut billitsip akia		Inuiaqatigiit aningaasaqar- neranut ilua- naarutissaq
	ilaasut katillugit	Sarfanguaq	
Sisimiut	250	200	31.250
Katillugu	250		31.250

Kangerlussuarmut Sarfanguanullu katillugu **1.870.460**

ILANNGUSSAQ B: TIMMISARTUMIK ILAASARTUT AQQUSINIKKUT ANGALLANNEQALERSILLUGIT (UMIARSUARLU)

Bussinut billitsip akia 150	2001-imi ilaasut Ka- ngerlussuaq aqqu- saarlugu angalasi- masut amerlassusii	Timmisartumut billitsi qorsuk akileraarutit ilanngunnagit Kangerlussuaq	Angallaffiunerusumi akikinneq Sisimiut	A		B		C	
				Timmisarteq -> Aqqusineq/ umiarsuaq %	Inuiaqatigiit aningaasaqar- nerisigut ilua- naarutissaq	Timmisarteq -> Aqqusineq/ umiarsuaq %	Inuiaqatigiit aningaasaqar- nerisigut ilua- naarutissaq	Timmisarteq -> Aqqusineq/ umiarsuaq %	Inuiaqatigiit aningaasaqar- nerisigut ilua- naarutissaq
Sisimiut	10.986	860	0	100	10.557.546	100	10.557.546	100	10.557.546
Nuuk	42.200	2.120	880	10	5.659.020	20	11.318.040	5	2.829.510
Maniitsoq	3.636	1.610	525	30	1.293.689	35	1.509.304	25	1.078.074
Aasiaat	4.760	1.365	610	25	1.018.640	30	1.222.368	20	814.912
Qeqertarsuaq	170	2.310	685	20	58.684	25	73.355	15	44.013
Qasigiannugit	149	2.830	765	20	64.547	25	80.684	15	48.410
Ilulissat	16.536	1.885	820	15	2.892.146	25	4.820.244	10	1.928.098
Qaarsut	420	3.045	1.405	15	109.683	20	146.244	10	73.122
Uummannaq	901	3.415	1.405	15	285.302	20	380.402	10	190.201
Upernavik	904	4.885	1.970	10	272.646	15	408.970	5	136.323
Qaanaaq	511	5.885	-	0	0	0	0	0	0
Pituffik	1.800	-	-	0	0	0	0	0	0
Paamiut	13	5.095	1.415	10	4.915	10	4.915	10	4.915
Ivittuut/Arsuk/Kangilinnguit	26	6.630	1.685	10	13.120	10	13.120	10	13.120
Narsaq	75	5.645	2.085	10	27.458	10	27.458	10	27.458
Narsarsuaq	313	5.230	2.395	10	91.897	10	91.897	10	91.897
Qaqortoq	216	5.875	2.130	10	83.074	10	83.074	10	83.074
Alluitsup Paa	2	6.120	2.345	10	775	10	775	10	775
Nanortalik	34	6.400	2.480	10	13.671	10	13.671	10	13.671
Katillugu	83.652				22.446.812		30.752.065		17.935.118

ILANNGUSSAQ C: UMIARSUAKKUT NASSIUSSAT AQQUSINIKKUT NASSIUNNEQARTALERSILLUGIT (UMIARSUARLU)

Sumiiffiit Mii	Mut	RAL naapertorlu annertussutsit kg-mut	Kangerlussuarmi/Sarfannguani Nassiussat nalinginnaasut kr./kg RAL	Sisimiunilu akit Nassiussat kissalaartitassat kr./kg RAL	assigiinngissutaat Nassiussat nalinginnaasut kr./kg aqqusineq	Nassiussat kissalaartitassat kr./kg aqqusineq	Nalinga Nassiussat nalinginn- aasut	Inuiaqatigiit anigaasaqar- nerisigut ilua- naarutissaq
Kangerlussuaq	Sinerissamut	13.942	0,95	1,60	1,00	2,00	95%	-941
Kangerlussuaq	Aalborg	6.001	0,95	1,60	1,00	2,00	95%	-405
Sinerissamiit	Kangerlussuaq	8.547	0,95	1,60	1,00	2,00	95%	-577
Aalborg	Kangerlussuaq	1.965.676	0,95	1,60	1,00	2,00	95%	-132.683
Katillugu								-134.606
Sarfannguaq	Sinerissamut	20.859	0,73	1,22	1,00	2,00	95%	-6.164
Sarfannguaq	Aalborg	98.447	0,73	1,22	1,00	2,00	95%	-29.091
Sinerissamiit	Sarfannguaq	87.761	0,73	1,22	1,00	2,00	95%	-25.933
Aalborg	Sarfannguaq	172.684	0,73	1,22	1,00	2,00	95%	-51.028
Katillugu								-112.216
<u>Kangerlussuarmut Sarfannquanullu katillugu</u>								<u>-246.823</u>

ILANNGUSSAQ D: TIMMISARTUKKUT NASSIUSSAT AQQUSINIKKUT NASSIUNNEQALERSILLUGIT (UMIARSUARLU)

Miit	Mut	Tons	Kr/kg	Umiarsuakkut nassiussat kr/kg mut/miit Sisimiut	Aqqusinikkut nassiussat kr/kg Sisimiut - Kangerlussuaq	A Timmisartog -> Aqqusineq/ umiarsuaq %	A Inuiaqatigiit aningaasaqar- nerisigut ilua- naarutissaq	B Timmisartog -> Aqqusineq/ umiarsuaq %	B Inuiaqatigiit aningaasaqar- nerisigut ilua- naarutissaq	C Timmisartog -> Aqqusineq/ umiarsuaq %	C Inuiaqatigiit aningaasaqar- nerisigut ilua- naarutissaq
Kangerlussuaq	Ilulissat	*	179	15,75	2,00	20	420.650	60	1.261.950	10	210.325
Ilulissat	Kangerlussuaq	*	5	7,75	2,00	20	3.750	60	11.250	10	1.875
Kangerlussuaq	Aasiaat		137	15,75	2,00	35	563.413	70	1.126.825	25	402.438
Aasiaat	Kangerlussuaq		5	7,75	2,00	35	6.563	70	13.125	25	4.688
Kangerlussuaq	Sisimiut		212	15,75	0,00	100	2.915.000	100	2.915.000	100	2.915.000
Sisimiut	Kangerlussuaq		9	7,75	0,00	100	51.750	100	51.750	100	51.750
Kangerlussuaq	Maniitsoq		98	15,75	2,00	50	575.750	90	1.036.350	25	287.875
Maniitsoq	Kangerlussuaq		4	7,75	2,00	50	7.500	90	13.500	25	3.750
Kangerlussuaq	Nuuk		918	15,75	2,00	25	2.696.625	80	8.629.200	10	1.078.650
Nuuk	Kangerlussuaq		78	7,75	2,00	25	73.125	80	234.000	10	29.250
Nuuk	Sikusartog		207	7,75	0,00	100	1.190.250	100	1.190.250	100	1.190.250
Katillugu			1.852				8.079.975		15.210.000		5.963.650

* Ilulissanut tunngatillugu POST Greenland-ip timmisartua allakkakkisartartog ilanngunneqanngilaq.

ILANNGUSSAQ E: ANINGAASALIISSUTEQARNIKKUT NALILINERUP TAKUSSUTISSARTAA

	Ullumikkut nalinga	2005 1	2006 2	2007 3	2008 4	2009 5	2010 6	2011 7	2012 8	2013 9	2014 10	2015 11	2016 12	2017 13	2018 14	2019 15	2020-> 16->
Sanaartornermi aningaasartuutit	-267.301	-100.000	-100.000	-100.000													
Ingerlatsineq aserfallatsaalinerlu	-83.962				-6.000	-6.000	-6.000	-6.000	-6.000	-6.000	-6.000	-6.000	-6.000	-6.000	-6.000	-6.000	-106.000
Ilaasut nuunneqarnerat																	
Timmisartoq -> aqqusineq/umiarsuaq	313.458				22.400	22.400	22.400	22.400	22.400	22.400	22.400	22.400	22.400	22.400	22.400	22.400	395.733
Umiarsuaq -> aqqusineq/umiarsuaq	25.189				1.800	1.800	1.800	1.800	1.800	1.800	1.800	1.800	1.800	1.800	1.800	1.800	31.800
Nassiussat nuunneqarnerat																	
Timmisartoq -> aqqusineq/umiarsuaq	111.949				8.000	8.000	8.000	8.000	8.000	8.000	8.000	8.000	8.000	8.000	8.000	8.000	141.333
Umiarsuaq -> aqqusineq/umiarsuaq	-2.799				-200	-200	-200	-200	-200	-200	-200	-200	-200	-200	-200	-200	-3.533
Sipaartutit																	
Kangerlussuup umiarsualivia	13.994				1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	17.667
Sisimiuni Mittarfik - ingerlatsineq	40.582				2.900	2.900	2.900	2.900	2.900	2.900	2.900	2.900	2.900	2.900	2.900	2.900	51.233
Sisimiuni Mittarfik - sanaartorneq	32.429						2.000	24.000	24.000								
Ilaasut amerleriarneri																	
Takornarissat	22.390				1.600	1.600	1.600	1.600	1.600	1.600	1.600	1.600	1.600	1.600	1.600	1.600	28.267
Kalaallit	23.789				1.700	1.700	1.700	1.700	1.700	1.700	1.700	1.700	1.700	1.700	1.700	1.700	30.033
Nassiussat amerleriarneri	-				-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
<u>Nalinga</u>	<u>229.717</u>	<u>-100.000</u>	<u>-100.000</u>	<u>-100.000</u>	<u>33.200</u>	<u>33.200</u>	<u>35.200</u>	<u>57.200</u>	<u>57.200</u>	<u>33.200</u>	<u>33.200</u>	<u>33.200</u>	<u>33.200</u>	<u>33.200</u>	<u>33.200</u>	<u>33.200</u>	<u>586.533</u>

